

PALVELUJEN KYNNYKSELLÄ
Nuorten aikuisten kokemuksia työelämän toiseudesta

Kevät 2010

Sosiaalityön ammatillinen
lisansiaatintutkimus

Kuntouttavan sosiaalityön
erikoisala

Lapin yliopisto

Katriina Loponen

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Palvelujen kynnyksellä. Nuorten aikuisten kertomuksia työelämän toiseudesta.

Tekijä: Katriina Loponen

Koulutusohjelma/oppiaine: Erikoissosiaalityöntekijän koulutus, kuntouttava sosiaalityö

Työn laji: Ammatillinen lisensiaatin tutkimus

Sivumäärä: 116

Vuosi: 2010

Tiivistelmä

Olen tutkimuksessani tarkastellut vaikeassa työllistymistilanteessa olevien nuorten aikuisten työelämää seuraavilla kysymyksillä: miten nuoret aikuiset kuvaavat työelämäsuhdettaan, minkälaisia merkityksiä he antavat työllistymistä tukevalle aktivointisuunnittelulle ja miten he kokevat tulleensa kohdatuiksi palvelujärjestelmässä. Tutkimuksen aineisto koostuu seitsemän 18–25-vuotiaan nuoren miehen haastattelukertomuksista, jotka on tehty vuosina 2006–2008.

Tutkimuksen keskiössä ovat työttömät nuoret, jotka ovat olleet työvoiman palvelukeskuksen asiakkuudessa, ja siellä tapahtuneen arvioinnin jälkeen heidät on siirretty takaisin työvoimahallinnon ja sosiaalitoimen peruspalveluiden asiakkuuteen. Peilaan tutkimuksessani nuorten kokemuksia vallitsevaan työttömyyden yhteiskunnalliseen puhediskurssiin (institutionaaliseen mallitarinaan), jonka mukaan ammatillisen kouluttautumisen tavoitteena on edetä kohti vakaata työmarkkina-asemaa. Olen tarkastellut nuorten kokemuksia on kolmen teeman avulla: koulutus- ja työura, työmarkkina-aseman määrittäminen ja paikka yhteiskunnassa. Tutkimukseni on sosiaalityön asiakkuustutkimusta. Käytän nuorten tuottamasta kokemuksellisesta tiedosta, vastapainona viralliselle tiedolle, toisen tiedon käsitettä. Teoreettisesti tutkimukseni kytkeytyy fenomenologis-hermeneuttiseen lähestymistapaan. Olen analysoinut nuorten kokemuksia toiseuden ja kannattelevan ympäristön näkökulmista. Analyysillä olen pyrkinyt eettiset periaatteet huomioiden löytämään ja tekemään näkyväksi nuorten omia arjen merkitystulkintoja. Siten tutkimuksessani on myös konstruktionistisen ajattelun piirteitä.

Tutkimustuloksissa tulee esille vallitsevan yhteiskunnallisen puhediskurssin ja tutkimukseni nuorten aikuisten diskurssin erojen välinen jännite. Kaikki tutkimuksen nuoret ovat koulu- ja työelämän ulkopuolella. Useimmilla nuorilla on terveydellisiä haittoja. Terveysten menettämisestä huolimatta nuoret tavoittelevat koulutus- ja työelämäsuhhteessa perinteisiä elämänsuhteita. Ammatilliseen kouluttautumiseen liittyvä pakkohaku ei ole tuottanut tutkimuksen nuorten kohdalla hyvää tulosta, ja uuden koulutuksellisen käsikirjoituksen tekeminen on jäänyt useimmiten nuoren vastuulle. Työvoiman palvelukeskus ei näytä tuoneen ratkaisua työllistymis- ja kuntoutusjärjestelmän aukkoihin. Eri kuntoutushankkeet ovat tehneet hyviä avauksia uudentyypisen verkostotyön suuntaan, mutta niitä on hyödynnetty vain vähän palvelukeskusten toiminnassa. Tutkimustuloksissa tulee myös esille, että työllistymisen ensisijaisuutta korostava palvelujärjestelmä on kyllä tunnistanut useimmat nuoret erityistä tukea tarvitseviksi, mutta se ei ole hyödyntänyt luokitteluaan, vaan palauttanut nuoret peruspalveluihin. Ne ovat tutkimukseni nuorille riittämättömiä. Nuorilla on vähän onnistuneita kokemuksia palvelujärjestelmän kohtaamisista. Onnistuneissa kohtaamisissa nuoret arvostavat aitoa välittämistä ja henkilökohtaista ohjausta.

Tutkimustulosten perusteella keskeiseksi kysymykseksi nousee nuorten odotus ja oikeus täysivaltaiseen yhteiskunnalliseen osallisuuteen (aktivointisuunnitteluun). He haluavat olla koulussa, työssä ja arjessa muiden joukossa omanäköisenä ja omin edellytyksin. He eivät puhu itsestään syrjäytyneinä. He ovat löytäneet itse omiksi kannatteleviksi ympäristöikseen yhteisöllisen kodin ja musiikin maailman. Nuorten osallisuutta tulisikin vahvistaa kulttuurin ja taiteen toiminnan keinoin nykyistä enemmän yhteiskuntapolitiisessa suunnittelussa. Taiteellisen ajatteluun perustuva toiminta voisi antaa rakennusaineita, joiden varassa lapsen tai nuoren aikuisen taidon ominaislaatu tulisi tunnistetuksi, ja hän voisi kehittyä omien edellytystensä mukaisesti. Tärkeintä olisi eri toimijoiden ja poliittisten päättäjien tunnistaa tutkimukseni nuorten tuottaman arkielämän tiedon pohjalta toisin toimimisen mahdollisuuksia yhteiskunnallisten instituutioiden ja palvelujärjestelmien toimintakäytännöissä.

Avainsanat: aktivointipolitiikka, toiseus, kannatteleva ympäristö, kokemus, toinen tieto

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	4
2	NÄKÖKULMIA NUORTEN TYÖTTÖMYYTEEN	10
2.1	Ammatillinen kouluttautuminen ja työttömyys	11
2.2	Nuorten työttömyyteen liittyvä syrjäytymistutkimus	19
2.3	Nuorten työttömyys, selviytyminen ja marginaalista murtautuminen.....	22
2.4	Aktiivinen sosiaalipolitiikka nuorten työttömyyskysymyksissä	31
3	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTUS	40
3.1	Tutkimustehtävä	40
3.2	Toiseus ja kannatteleva ympäristö	43
3.3	Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa ja	
	sosiaalinen konstruktionismi	48
3.4	Tutkimusaineisto ja sen analyysi.....	52
4	KOULUTUS- JA TYÖURAKOKEMUKSET	66
4.1	Työelämäsuunnitelmia	66
4.2	Säröjä koulutuksessa	68
4.3	Työuran käynnistämistä vaikeuksia.....	72
4.4	Koettu terveys ja palveluvaje	75
5	TYÖMARKKINA-ASEMAN MÄÄRITTYMINEN	79
5.1	Viranomaiskohtaamisia	79
5.2	Musiikki aktiviteettina	83
5.3	Arjen kannattelevat elementit.....	85
6	PAIKKA YHTEISKUNNASSA	86
6.1	Koulutus ja työ tavoitteena.....	86
6.2	Kotipesä ja hyvän elämän tavoittelu	89
6.3	Välittäminen	94
7	TULOSTEN TARKASTELUA	98
	LÄHTEET	109
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tämä tutkimus on kuvaus, analyysi ja tulkinta siitä, miten vaikeassa työllistymistilanteessa olevat nuoret aikuiset kokevat kuntouttava työtoimintalain mukaisen aktivointisuunnittelun ja siihen liittyvän palvelujärjestelmän kohtaamisen. Miten he itse määrittelevät työmarkkina-asemaansa, mitä he kertovat työelämä-suhteestaan sekä millaisia työllistymistä tukevia odotuksia heillä on palvelujärjestelmälle. Nuorilla tarkoitan tässä tutkimuksessa 18–25-vuotiaita. Kaikki haastateltavat ovat miehiä. Tutkimuksen keskiössä ovat työttömät nuoret, jotka ovat olleet työvoiman palvelukeskuksen asiakkuudessa ja siellä tapahtuneen arvioinnin jälkeen heidät on siirretty tai he ovat siirtyneet takaisin työvoimahallinnon ja sosiaalitoimen peruspalveluiden asiakkuuteen. Haastattelut on tehty vuosina 2006–2008. Tutkimuksen aineistona ovat nuorten omakohtaiset kertomukset työelämäkulusta.

Kiinnostukseni aiheeseen nousee käytännön sosiaalityöstä. Kuntouttava työtoimintalain tultua voimaan olin vuosina 2001–2003 sosiaalityöntekijänä mukana nuorille aikuisille suunnatun kuntouttavan työtoiminnan mallin kehittämistyössä Oulun kaupungissa. Minulla oli mahdollisuus kuunnella nuorten erilaisia ja yllättäviäkin työttömyyteen liittyviä kertomuksia. Erityisesti monen nuoren miehen kohdalla yhteiskunnan palvelujärjestelmä ja sen ehdottamat tukitoimet eivät tuntuneet kohtaavan toisiaan. Osa nuorista osallistui palvelujärjestelmän pakolliseen aktivointisuunnitteluun, mutta sitten he katosivat jonnekin. Jäin pohtimaan, miltä työelämä näyttää nuorten suunnasta ja mitä nuoret odottavat palvelujärjestelmältä. Siten työssä koetut omat kokemukset virittivät tämän tutkimuksen tutkimusongelmiin. Olen myös sosiaalityön käytäntökokemukseni perusteella havainnut, että lähtökohtaisesti kuntouttavat työllistämistoimenpiteet perustuvat ns. institutionaaliseen mallitarinaan, joka perustuu työmarkkina-kansalaisuuteen palkkatyöyhteiskunnassa. Nuorten kohdalla mallitarina tarkoittaa peruskoulun jälkeistä ammattikoulutusta ja sen jälkeistä välitöntä siirtymistä työelämään.

Tavoitteenani on tuoda esiin vaikeassa työllistymistilanteessa olevien nuorten kokemuksia ja niiden antamia merkityksiä peilaamalla niitä vallitsevaan yhteiskunnalliseen tapaan puhua ilmiöstä. Mallitarinan mukaisesti ammatillisen kouluttautumisen tavoitteena on edetä kohti vakaata työmarkkina-asemaa. Suomalaisessa yhteiskunnassa palkkatyötä ja työmarkkinakansalaisuutta on perinteisesti pidetty keskeisenä suomalaisen

yhteiskuntaelämän peruspilarina (Karisto 1996; Suikkanen & Linnakangas 1998; Hänninen 1999; Suutari 2002; Lindh & Suikkanen 2008). Lähtökohtaisesti aktivointi ja kuntouttavat työllistämistoimenpiteet perustuvat aktiiviseen työmarkkinakansalaisuuteen ja palkkatyön tavoitteluun.

Sosiaalinen todellisuus voi konstruoida kuitenkin toisin. Koulu- ja työelämä voivat näyttää nurjan puolensa. Mielestäni on tärkeää tuoda esille vaikeassa työllistymistilanteessa olevien nuorten kokemuksia erityisesti silloin, kun nuoren arki näyttäytyy näkymättömänä ja äänettömänä koulu- ja työelämän ulkopuolella olona. Nuorten työ- ja koulutusmarkkinoiden ulkopuolelle joutuminen näyttää usein liittyvän peruskoulun jälkeiseen aikaan. Luvut ovat hälyttävän suuria. Häggman (2007) on arvioinut, että vuosina 2000–2004 koulutuksen ja työelämän ulkopuolella Suomessa oli yhteensä 95 000 17–25-vuotiasta nuorta. Heistä työttömiä nuoria oli 52 000, ja kokonaan työelämän ja koulutuksen ja palvelujärjestelmän ulkopuolella oli 43 000. Stakesin arvion mukaan syrjäytyneitä tai syrjäytymisvaarassa olevia lapsia ja nuoria oli vuonna 2008 65 000 ja määrän arvioidaan kasvavan vuosittain noin tuhannella. (Lehtinen 2008.)

Nuorten ongelmiin on kiinnitetty huomiota eri tahoilla. Kerätär (2006) on erityisen huolissaan työvoiman palvelukeskukseen ohjatuista nuorista, joista monet kärsivät vaikeasta masennuksesta, ahdistuksesta ja sosiaalisista peloista. Ensisijaisesti he tarvitsisivat hoitoa eikä työkyvyn arviointia. Hoitoresursseja on liian vähän. Yhteenvedossa kuuden suurimman kaupungin toimeentulotuki raportissa vuodelta 2005 Peltonen (2006) toteaa, että kuntouttavan työtoiminnan tehtävänä on asiakkaan aktivoimisen ja työllistymismahdollisuuksien parantamisen lisäksi edistää asiakkaan toimintakykyä ja elämäntilannetta. Tällöin kuntouttava työtoiminta painottuu aktivoimisen sijaan kuntouttamiseen. Peltonen (emt.) mukaan jatkossa on arvioitava, tuleeko tälle asiakasryhmälle tarjottavien palvelujen tavoitteena olla asiakkaan aktivoiminen työelämään tai opiskeluun vai halutaanko yhteiskunnan reunalla eläjille tarjota taloudellisen tuen lisäksi toimintakykyä ylläpitäviä palveluja.

Työvoiman palvelukeskus järjestää aktivointia ja työelämään kuntoutusta valitsemilleen pitkäaikaistyöttömille. Tämän tutkimuksen nuoret eivät kuulu heihin. Palvelujärjestelmä on liittynyt heihin ongelmanjäsenyyksen kautta tapahtuvan automaattisen ”ilman olemisen näkökulman”, toiseuden (Pohjola 1994, 17). Nämä nuoret näyttävät jäävän sivullisiksi omassa asiassaan, eikä heitä tunnusteta täysivaltaisena työllistämistä tukevan suun-

nittelun osapuolena. Myös Karjalainen (2007, 1) on huolestunut pitkäaikaistyöttömien tulevaisuudesta. Työvoiman palvelukeskukset on perustettu pitkäaikaistyöttömien tueksi, mutta niissä pyritään palvelemaan tulostavoitteiden mukaisesti nopeasti työllistyviä henkilöitä. Palvelukeskuksista on jopa palautettu työttömiä takaisin sosiaalitoimistoon. Tällöin (nuorten) ihmisten asema itse asiassa heikkenee, kun heidät luokitellaan kahdesti epäonnistujiksi.

”Nuoria miehiä ei tarvitse paapoa. Ihan yhtä turhaa on pohtia kenellä on eniten oireita ja kuka on syyllinen” sanoo Sydänmaanlakka (2006, 30). Hänen mielestään on väärin, kun aikuisuuden näkökulmasta väitetään, että nuorilla on ongelmia. Hän jatkaa: ”On normaalia, että ihminen oireilee, jos häntä ei oteta huomioon. Aikuinenkin ahdistuu irrallisesta olostä. Päähteistä ja masennuksesta vouhkataan valtavasti, vaikka lopulta kyse on siitä välitetäänkö nuoresta; millaista merkitystä ja arvoa hänelle, hänen elämäkokemukselleen ja nuoruudelleen annetaan.”

Sennett (2003) kehottaa jokaista kyseenalaistamaan omat hiljaiset oletuksensa ja jaetut maailmankuvansa. Kun hän pohtii auttajan ja autettavan välistä suhdetta, viittaa hän kunnioitukseen asenteena, joka vaatii tietyn etäisyyden ja taustalla olon. Kunnioitus ei ole täydellistä toisen identifiointia, vaan se näkee eron itsen ja toisen välillä. Oikeanlainen tasa-arvo ja kunnioitus perustuu ajatukseen hyväksyä muissa sen, mitä emme heissä ymmärrä. Myöntämällä toisille kuuluvan autonomisuuden arvostamme oikealla tavalla. Lähellä kunnioittavaa asennetta on välittäminen. Himasen (2004, 6) mukaan välittämistä voisi kutsua myös reiluuden tai inklusion (kaikkien mukaanoton) arvoksi. Ydin on yhtäläiset mahdollisuudet. Välittämällä luodaan yhtäläiset mahdollisuudet kaikille. Globaalissa kehityksessä se merkitsee kaikkien maapallon ihmisten yhtäläisten mahdollisuuksien ajamista. Hän kiteyttää oivasti välittämisen arvon toteuttamisen idean: ”Ajattele, että me olemme niin kuin nyt me, mutta toisinpäin”. Tämä viittaa siihen, ettei välittäminen sisällä toisenlaisia tai toisia.

Viranomaisten kategorioinnissa työttömiä nuoria saatetaan kuvata esimerkiksi ”syrjäytynyt”, ”ei hyödy työvoiman palvelukeskuksesta” ja ”moniongelmainen”. Kategorisoinnilla epäsovivaksi asiakkaaksi ratkaistaan palvelun epääminen palvelujärjestelmän ja palvelun tuottajan näkökulmasta. Koen ongelmakeskeisen puheen ja mallitarinat leimaavaksi. Ne asemoivat nuoret asiakkaat ennalta määrättyihin kategorioihin ja peittävät elämää sosiaalisilla ongelmilla (ks. Pohjola 1994; Juhila 2004). Instituution tai viran-

omaisen tarjoaman mallitarinan merkitys on vahva. Useimmiten palvelutarpeen arvioinnissa viranomaistieto on hallitseva ja ”ensimmäinen”.

Viranomaistiedolle voidaan tarjota vaihtoehtoinen lähestymistapa, jonka keskiössä ovat nuoret palvelunkäyttäjät ja heidän itsensä tuottama kokemuksellinen tieto. Tästä palvelunkäyttäjän lähellä olevasta tiedosta käytän toisen tiedon käsitettä. Pysin tutkimusasetelmassani luomaan tilanteen, jossa nuoret itse ovat tietäjinä. Haluan parantaa työttömän nuoren subjektiasemaa ja tuoda nuorten kokemuksia kehittämistyön ja yhteiskunnallisen päätöksenteon pohjaksi. Tutkimukseni kiinnittyy vahvimmin sosiaalityön asiakkuustutkimukseen (Kemppainen ym. 1998, 34). Tutkimuksellani haluan tuoda nuorten näkemyksiä tulkitsemaan sitä, mitä tutkituissa kohtaamistilanteissa tapahtui, tai miten nuorten kanssa tehtävää työtä voisi kehittää. Työttömiä asiakkaita pyydetään harvoin kertomaan, miten he ovat tulleet kohdatuiksi, autetuiksi, ja mikä voisi heitä voimaannuttaa. (ks. Kuronen 2004; Kulmala 2006; Metteri 2003, 2007; Stepney 2006, 2007; Uggerhoj 2006). Tutkimuksessani nuoret kertovat asiointikokemuksistaan sosiaali- ja terveys- ja työvoimaviranomaisten luona.

Tutkimustehtäväni on ohjannut teoreettis-metodologisia valintojani. Jotta saan toisen(laista) kokemusta ja hiljaista, piiloistakin tietoa esille siitä, miltä työnkuva tai työmarkkina-asema näyttää nuorten näkökulmasta ja millaisia ominaisuuksia ja toimintoja siihen liitetään arjessa, on edellytyksenä itsestään selvyyksien syrjään siirtäminen. Tutkimusotteeni on fenomenologis-hermeneuttista lähestymistapaa mukaileva. Puhtaimmillaan fenomenologisen menetelmä mukaan tutkittava ilmiö pyritään näkemään ilman etukäteisoletuksia ja teorioita. (Varto 1992; Eskola & Suoranta 1998, 146). Pysin tavoittamaan tutkimukseni nuorten kokemuksia ja ymmärtämään näitä kokemuksia yhteiskunnallisessa yhteydessään. Tutkimuksessani on myös konstruktionistisen ajattelun piirteitä. Käsillä oleva tutkimusraportti on minun ja tutkimukseni nuorten vuorovaikutuksen tulosta. Se on yhdessä rakennettu yksi versio todellisuudesta. Tarkastelen yksilöä sekä sosiaalisen maailman tuottajana että samaisen maailman tuotoksena. Lähdän ajatuksesta, että yhteiskunnan rakenne ja instituutioiden maailma on merkityksiä tulkitsevien yksilöiden tuottamaa, mutta se myös säilyy ja muuntuu heidän toimintansa kautta. (Berger & Luckmann 1966.)

Tutkimusta aloittaessani pohdin, miten tavoitan haastateltavaksi nuoria, jotka eivät ole kokeneet kenties erilaisia aktivointitoimia mielekkäiksi tai kohtaamisia palvelujärjes-

telmässä ei ole tapahtunut lainkaan. Miten ymmärrän nuorten koulu- ja työelämälle antamia merkityksiä ja todellisuutta? Voisinko ottaa siihen taiteen avuksi? Oletukseni tutkimusta aloittaessani oli, että nuoret rakentavat kertomuksia työelämästään mielenkiintoisella ja uudella tavalla.

Tutkimukseni koostuu seitsemästä luvusta. Paikannan ja jäsenän toisessa luvussa tutkimustani yhteiskunnalliseen yhteyteensä tutkimustietoon pohjautuen. Lähdän avaamaan kouluttautumisen, syrjäytymisen ja selviytymisen näkökulmia nuorten työttömyyteen. Erityisesti haluan kiinnittää huomiota vallitsevaan syrjäytymisen ongelmapuheeseen (syrjäyttämiseen) ja siitä irtautumiseen. Toisen luvun viimeisessä alaluvussa tarkastelen tutkimukseni keskeistä taustoitusta syrjäytymisen ja työttömyyden vastaista aktivointipolitiikkaa ja sen implementaatiota (toimeenpanoa) käytännössä. Kolmannessa luvussa siirryn tutkimustehtävän toteutukseen ja sen teoreettisiin lähtökohtiin. Kuvaan hermeneuttis-fenomenologista lähestymistapaa, johon liittyy myös konstruktionistisia piirteitä. Tarkastelen tutkimuksen toiseuden ja kiinnipitävän ympäristön käsitteitä. Luvut viidestä seitsemään ovat empiirisiä lukuja, joissa kuvaan, jäsenän ja käsitteellistän nuorten aikuisten työelämän toiseuskokemuksia. Peilaan nuorten kokemuksia tutkittavan ilmiön vallitsevaan yhteiskunnalliseen puhediskurssiin. Tutkimuksen jännite syntyy luvussa kaksi esitetyn vallitsevan puhediskurssin ja omien tutkimustulosteni nuorten aikuisten diskurssin eroista. Tutkimuksessani nuorten aikuisten kokemuksia on tarkasteltu kolmen teeman avulla: koulutus- ja työura, työmarkkina-aseman määrittely ja paikka yhteiskunnassa. Lopuksi käyn yhteiskunnallista keskustelua tuloksistani.

Nuoret kertojat

Tutkimukseni nuoret olivat kaikki miehiä. Osa nuorista asui tutkimushetkellä yksin, joskin jotkut heistä olivat aikaisemmin kokeilleet avoliitonomaista asumista. Kaikki nuoret olivat muuttaneet lapsuuden kodista, mutta oman kodin rakentuminen oli vielä kesken. Kaikilla nuorilla ei ollut asuntoa. Vaikka vuokrasopimus oli henkilökohtainen, kotia tilana ei ollut varattu yksinomaan itselle. Yhteinen tila merkitsi nuorelle mahdollisuutta monenlaiseen toimimiseen ja keskinäiseen tukeen. Tutkimuksessa ei tullut esille, että nuorilla olisi ollut vielä lapsia. Nuoret olivat paljon yhteydessä vanhempiinsa. Vanhemmat eivät pääsääntöisesti määrittäneet taloudellisesti huono-osaisina. Peruskoulun käymisestä haastatteluhetkeen mennessä aikaa oli kulunut neljästä yhdeksään vuotta. Nuorten ikäjakauma oli tutkimushetkellä 21–25-vuotta. Yhdellä nuorella peruskoulu oli

kesken. Yksi nuorista oli käynyt ylioppilaaksi. Nuorilla oli useita ammatillisen koulutuksen aloittamisia. Ammatillisena toiveena oli useimmilla nuorilla musiikkiin liittyvä ala. Kokkikoulua tavoitteli kaksi nuorta ja yksi nuorista suunnitteli uraa armeijassa. Osa nuorista oli käynyt armeijan, osa heistä oli suorittanut siviilipalveluksen, osa heistä ei ollut suorittanut kumpaakaan. Kaikki tutkimuksen nuoret olivat haastatteluhetkellä koulu- ja työelämän ja osittain myös palvelujärjestelmän ulkopuolella. Useat nuorista kokivat tarvitsevänsä kuntoutuksen tai terveydenhuollon palveluja. Työelämästä heillä oli kokemusta vähän. Peruskoulun jälkeinen aika oli siten ollut suurimmaksi osaksi työttömyysaikaa. Nuoren tavanomaisin tulolähde oli toimeentulotuki.

2 NÄKÖKULMIA NUORTEN TYÖTTÖMYYTEEN

Lähestyin tutkimusteemaani tutustumalla aihealueeseen liittyvään kirjallisuuteen ja aikaisempiin tutkimuksiin. Seuraavassa tuon esille sitä yhteiskunnallista kontekstia, jossa nuori työtön aikuinen joutuu etsimään paikkaansa ja mahdollisuuksiaan rakentaa arkea. Järjestelmäkeskeisyys näkyy tutkimuksissa vahvana. Tässä järjestelmäkeskeisessä maailmassa toiseuteen liittyvä diskurssi (kulttuurinen puhekäytäntö) syntyy ja kiinnittyy sekä työelämän toiseuteen määrittäminen tapahtuu (Helne 2002). Tämä valtdiskurssi määrittää tutkimukseni nuoret aikuiset erinäköiseksi kuin omat tutkimustulokseni.

Tarkastelen aluksi nuorten aikuisten työttömyyttä ammatillisen kouluttautumisen, vaihtoehdoisen koulun ja työllistymiseen liittyvän tuen näkökulmista. Olen rajannut tarkastelun ammatilliseen kouluttautumiseen, vaikka työttömyyteen liittyvät toiseuden idut saattavat saada alkunsa jo peruskoulussa. Peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen suorittamiseen ja sen jälkeiseen vaiheeseen liittyy selvästi riski, joka saattaa johtaa nuorten koulutuksen ja työvoiman ulkopuolelle jäämiseen. Miten koulutus- tai palvelujärjestelmä tukee silloin, löytyykö nuorten rinnalle silloin toimijoita?

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan nuorten työttömyyttä syrjäytymisen näkökulmasta. Tutkimuksissa ja arkikeskusteluissa syrjäytyminen liitetään useimmiten työttömyysongelmiin. Nuoret eivät puhu itsestään syrjäytyneinä, eivätkä he halua samaistua syrjäytyneeksi, vaan syrjäytymisen puhe on pikemminkin järjestelmän tuottamaa puhetta. Varsinkin nuorten kohdalla institutionaalisten toimijoiden syrjäytymiskeskusteluun tuottama ongelmapuhe on paitsi ylhäältä tulevaa, myös haitallista ja leimaavaa. Syrjäytymisen diskurssissa on vaikea välttää yksilöön liittyvää kielteistä leimaamista, sillä suomalaisessa keskustelussa syrjäytyminen näytetään liittävän yksinomaan yksilön ongelmaksi (Helne 2002). Syrjäytymisen ongelmapuheen sijaan haluan suunnata katseen yksilöllisiin voimavaroihin, selviytymisen mahdollistamiseen; arjen, koulun ja työn uudelleen rakentamiseen sekä uudenlaisten käsikirjoitusten tekemiseen.

Lopuksi suuntaan tarkastelunäkökulman erityisesti postmodernin ajan työttömyyteen, selviytymiseen ja marginaalista murtautumiseen. Tutkimukseni kiinnostus kohdistuu siihen, mitä tulee tilalle silloin kun perinteinen työelämän malli murenee. Toisenlaiseen elämisen tapaan voi myös sisältyä positiivisia toimintamahdollisuuksia.

Tämän luvun viimeisessä aluvussa tarkastelen tutkimukseni keskeisenä taustoituksena syrjäytymisen ja työttömyyden vastaista aktivointipolitiikkaa. Mitä se tarkoittaa nuorten työttömyyskysymyksissä? Käytän tutkimuksessani nuori-sanaa synonyymina nuori aikuinen sanoille. Nuorten kohdalla pitkäaikaistyöttömyys-käsitteen käyttämisen sijaan perustellumpaa on puhua pitkittyneestä työttömyydestä.

2.1 Ammatillinen kouluttautuminen ja työttömyys

Suomessa nuorilla on oppivelvollisuus kuuteentoista ikävuoteen saakka. Lähes kaikki suomalaiset lapset aloittavat peruskoulun ja käyvät sen loppuun. Osa nuorista menee peruskoulun jälkeen lukioon jatkamaan, osa ammatilliseen koulutukseen, pieni osa työelämään ja osa jää ns. koulutuksen harmaalle vyöhykkeelle (Nyyssölä 1999, 150–170). Peruskoulusta lukioon tai ammatilliseen koulutukseen siirtyminen on monelle nuorelle suuri aikuiselämän muutos työhön menemisen ja perheen perustamisen ohella. Muutos on vielä suurempi jos nuori joutuu jäämään koulutuksen ulkopuolelle. Silloin koulutuksen kannatteleva tai mahdollistava ympäristö puuttuu nuoren elämästä.

Viranomaisarviot koulun tai työelämän ulkopuolella olevista nuorista ovat vaihdelleet 14 000:sta yli 100 000:een. Häggman (2007) on arvioinut, että vuosina 2000–2004 koulutuksen ja työelämän ulkopuolella Suomessa oli työttömänä 95 000 nuorta. Nuorten työstä karsiutuminen ja työelämän ulkopuolelle joutuminen näyttävät usein liittyvän peruskoulun jälkeiseen kouluttautumiseen ja erityisesti ammatilliseen koulutusvajeeseen. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle näyttävät joutuvan peruskoulun päättäneet, joilla ei ole toisen asteen koulutuksen vaatimaa osaamista, toisen asteen ammatillisen koulutuksen suorittaneet, jotka jäävät ”pysyvästi” työttömäksi, ja ammatillisen koulutuksen keskeyttäneet ja työelämän ulkopuolelle jäävät.

Alueelliset erot nuorten 15–24-vuotiaiden koulutuksen ja työelämän ulkopuolisuudessa ovat suuret. Työelämän ulkopuolella on eniten nuoria Ahvenanmaan maakunnassa sekä Itä-Suomen, Lapin ja Oulun lääneissä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin mukaan syrjäytyneitä tai syrjäytymisvaarassa olevia lapsia tai nuoria on ainakin 65 000, ja määrä kasvaa vuosittain tuhannella (Lehtinen 2008). Oulun lääninhallituksen arviointiraportin (2007, 40) mukaan Oulun läänissä oli vuonna 2006 koulutuksen ulkopuolelle jäävien määrä yhteensä 598 nuorta. Raportissa ehdotetaan muun muas-

sa oppilashuollon parantamista ja koulutuksen ulkopuolelle jäävien määrän vähentämiseksi oppivelvollisuusiän jatkamista, kunnes nuori on edennyt perusopetuksen jälkeisissä opinnoissaan omien kehitysedellytysten mukaisesti, tai on suorittanut toisen asteen tutkinnon. Yhteiskunnallisessa keskustelussa tämä ehdotus on saanut sittemmin tukea.

Häggmanin (2007) mukaan polarisaatio-ongelma on mittava, ja siksi tarvittaisiin koulutus-, sosiaali- ja työvoimapolitiittisia toimenpiteitä. Esimerkiksi opetusjärjestelmää tulisi joustavoittaa ja huomioida paremmin erilaiset oppijat. Tärkeintä olisi kuitenkin luoda muiden pohjoismaiden tapaan peruskoulun päättäneiden nuorten seurantajärjestelmä. Myös nuorten toimeentulotukiasiakkaiden määrä ja osuus ikäryhmästä viittaavat taloudelliseen ulkopuolisuuteen. Vuonna 2005 oli 100 000 18–29-vuotiasta nuorta toimeentulotuen piirissä, mikä on noin 15 prosenttia ikäryhmästä (Lamminpää & Mattila 2006). Koulutuksen, työelämän ja taloudellisen ulkopuolisuuden välinen vahva kytkentä vaatisi lisää tutkimusta siitä, millä työelämän ja koulutuksen ulkopuolella elävät nuoret tulevat toimeen ja minkälainen toimeentulotuen saajan profiili on. Pitkäsen ym. (2007) mukaan toimeentulo-ongelma on joka tapauksessa yleinen nuorten keskuudessa. Ristiriitaisesti palvelujärjestelmä kuitenkin yhtäältä kannustaa nuoria asettamaan omin selkeitä ammatillisia koulutustavoitteita ja pyrkimään niitä kohti, kun taas toimeentuloturvajärjestelmä ohjaa hyväksymään lähes minkä tahansa opiskelu-, harjoittelu-, työ- ja asuinpaikan.

Suikkanen ym. (2004, 207) arvioivat Kelan järjestämää valtakunnallista vakavan syrjäytymisuhan alaisten 15–17-vuotiaiden kuntoutuskokeilua. He kiinnittivät huomiota siihen, ettei millekään taholle ole säädetty vastuuta siitä, mitä tapahtuu peruskoulun tai lukion päättäneiden tai opiskelunsa keskeyttäneille nuorille. Tutkijat ehdottavatkin aktiivista tulevaisuuden pohdintaa ja saattaen vaihtamista peruskoulun jälkeisessä siirtymävaiheessa. Raportti sisältää runsaasti suoria sitaatteja, joiden tehtävänä on saada nuorten ja eri toimijoiden (vanhemmat, projektihenkilöstö, yhteistyötahot) oma ääni kuuluville. Erityisen tärkeää se on nuorten sosiaaliseen vahvistamiseen tähtäävässä toiminnan suunnittelussa. Raportti tiivistää syrjäytymisvaarassa olevien nuorten tukemisen ideaalimallin keskeiset periaatteet varhaiseen puuttumiseen, saattaen vaihtamiseen, nuoren aktivointiin ja tulevaisuusorientaation sekä sosiaalisten siteiden vahvistamiseen. Nuoren tukeminen edellyttää nuorten olosuhteiden tunnistamista ja toimintaa, joka ylittää sektorirajat. Hyvinä käytäntöinä todettiin yksilöllisesti räätälöidyt kuntoutussuunnitelmat ja nuorten kuntoutustutkimukset. Kokeilun keskeisiksi vaikutuksiksi raportti tii-

vistää mm. nuorten asioiden ja olosuhteiden näkyväksi tekemisen. (Suikkanen ym. 2004, 222.)

Ammatillisten koulutusten yhtenä tarkoituksena on työttömyyden ja sen seurausten ehkäiseminen, mutta vasta 1990-luvulla nuorten ammatillinen koulutus on otettu Suomessa osaksi työvoimapolitiikkaa. Työmarkkinatukea koskevia lakimuutoksia otettiin käyttöön vuonna 1996 ja 1997. Ammattikouluttamattomat, ensin alle 20-vuotiaat ja sitten alle 25-vuotiaat, nuoret menettivät oikeutensa työmarkkinatukeen, mikäli he eivät hakeutuneet ammatilliseen koulutukseen tai työvoimapoliittisen toimenpiteeseen (työharjoittelu, työkokeilu, työpaja). Ammatillisen koulutuksen arvostuksen kannalta ei ole kuitenkaan ongelmattomaa se, että ammattikouluttamattomat nuoret pakotetaan hakeutumaan ammatilliseen koulutukseen, vaikkakin ilman tutkintoa on vaikea päästä työmarkkinoille. (Klemelä 2000, 73.)

Pakkohaku nuoren aikuisen elämän risteyskohdassa ei useinkaan tuota hyvää lopputulosta silloin, kun nuoret joutuvat hakemaan paikkoihin, mihin eivät halua. Pitkäsen ym. (2007) mukaan oman alansa löytäneitä rangaistaan määrätietoisesti uravalintaa tukevista toiminnasta työmarkkinatuen tai päivärahan menetyksellä. Nuoret kritisoivatkin usein lainsäätäjää ja kokevat pakkohakusysteemin joustamattomana. Tämä tulee esille myös omassa tutkimuksessani.

Palkkatyötä ja työmarkkinakansalaisuutta on perinteisesti pidetty keskeisenä yhteiskuntaelämän peruspilarina. Nuoret, jotka ovat jostain syystä jääneet palkkatyön ulkopuolelle, mielletään tavanomaisesti syrjäytyneiksi tai marginalisoituneiksi. Syrjäytymiskeskusteluissa tulee esille se, että nuorilla on valittavanaan vain yksi koulutus- ja uraputki (ks. Komonen 2002; Suutari 2002). Putki etenee ammattikouluttautumisen kautta työelämään ja elinikäiseen työuraan. Nuorten työmarkkina-asemassa tapahtuneet muutosten myötä tällainen putki ei ole enää mahdollinen. Postmodernina aikana nuorten työelämään kiinnittyminen on entistäkin katkonaisempi prosessi. Siirtymävaihetta rytmittävät työttömyysjaksot, työssäolo ja opiskelu. Nuorten korkea työttömyysaste ja määräaikaisten työsuhteiden yleistyminen ovat merkinneet sitä, että nuorten asema vakiintuu entistä hitaammin (ks. Suutari 2002). Ohi on myös aika, jolloin nuoret pääsivät hantti-hommatyypisten sisääntuloammattien kautta vakituisen palkkatyöhön, ja työttömyys oli luonteeltaan kitkatyöttömyyttä.

Sennett (2002) tekeekin jaon ”vanhaan työhön” ja ”uuteen työhön”. Vanhan työn aikana ihmisten arki perustui hankituille tiedoille ja taidoille, keskinäiselle lojaalisuudelle, sosiaalisille sitoumuksille, pitkille työsuhteille ja asuinpaikkojen yhteisöllisyydelle. ”Uuden työn” aikana henkilökohtainen elämä on työn, tulojen ja asuinpaikan epävakauden läpäisemiä. Opitut taidot ovat muuttuneet yhdentekeviksi, sitoumukset ovat lyhytaikaisia ja jatkuvuuden sijaan on tullut projekteja. Tästä saattaa olla seurauksena vieraantuminen työstä, perheestä, merkityksistä – ja lopulta itsestä.

1990-luvulle tultaessa vakaan työmarkkina-aseman tilalle on tullut työttömyys, eityypilliset työsuhteet ja vaihtoehtoiset kouluttautumismallit. Koulutuksesta työelämään siirtyminen on muuttunut yksilölliseksi projektiksi, jota leimaavat riskit. Työelämään siirtyminen voi epäonnistua periaatteessa kenellä tahansa, jos riskeihin ei sopeuduta tai niitä ei hallita. Vakaan työmarkkina-aseman saavuttaminen kestää yhä kauemmin. Kouluttamattomille nuorille se on lähes mahdotonta.

Harmaa vyöhyke

Nyyssölä ym. (1999, 32; Nyyssölä 1999, 156) esittävät tutkimuksessaan suomalaisen nuorten työurasta ns. harmaan vyöhykkeen alueen. Koulutuksen ja työelämän välimaastoon syntynyt harmaa vyöhyke koostuu instituutioista kuten pakkohaku, oppisopimus-koulutus ja työpajat. Uutena instituutiona voisiin siihen lisätä työvoiman palvelukeskuk-sen. Työpajat ovat syntyneet koulutuksen ja työelämän väliin paikkaamaan ammatillisen koulutuksen puuttumista. Niiden tehtävä on myös kannustaa nuoria kouluttautumaan. Ensimmäinen nuorten työpaja perustettiin Suomeen 1983. Keskeinen periaate pajatoiminnassa on ollut siitä lähtien nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen. 1990-luvun lama ja lisääntynyt nuorisotyöttömyys sekä EU:n mukana tuomat rahoitusmahdollisuudet ovat lisänneet työpajojen määrää huomattavasti.

Siitä huolimatta, että perinteinen työpaja ja innovatiivinen työpaja, jossa lähtökohtana tietty ammatillinen kiinnostuksen kohde, ovat suunnattu syrjäytymisvaarassa oleville nuorille, voivat huono-osaisimmat nuoret jäädä tämänkin toiminnan ulkopuolelle ongelmallisissa tilanteissa. Tähän tulokseen tulivat Tanskanen ja Danielsbacka (2007, 522–530) tutkimuksessaan, joka koski huono-osaisille suunnattua työpajatoimintaa. Tutkijat tarkastelevat keinoja, joilla juuri tämän ryhmän tarpeisiin voitaisiin vastata, ja toteavat, että nuoret lopulta itse määrittävät toiminnan tavoitteet ja muodot. Toisekseen

he ehdottavat tehtäväksi tarkempaa tarkastelua, mitä uudenaikaiseen, nuorten kokemaan huono-osaisuuteen sisältyy.

Nuoret itse ehdottavat usein oppisopimuskoulutusta kouluttautumisväyläkseen. Vaativaksi oppisopimuskoulutuksen nuoren kannalta tekee kuitenkin se, että hänen on itse etsittävä koulutuspaikkansa. Oppisopimuspaikkoja on kuitenkin vähän eikä koulutusmuoto ole saanut kovin merkittävää asemaa ammatillisen koulutuksen työväylänä. Oppisopimuspaikkoja tulisi kuitenkin lisätä nuorisotyöttömyyden alentamiseksi (ks. myös Kauppinen & Viitanen 2008). Oppisopimuskoulutus voisi toimia yhtenä laitospilottina koulutuksen aukkoja paikkaavana ammatilliseen tutkintoon johtavana koulutusmuotona suomalaisessa yhteiskunnassa. Koulutuksessa nuori oppii teoriaa oppilaitoksen tukemana käytännön työpaikalla. Nuorelle maksetaan koulutuksen ajalta työehtosopimuksen mukainen minimipalkka, johon työnantaja saa yhteiskunnan myöntämää tukea. (Kivinen & Peltomäki 1998.)

Mistä sitten on kysymys ammatillisen koulutuksen keskeyttämisessä? Komonen (2001) on tutkinut ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten koulutuspolkuja ja toteaa, että jos keskeyttäminen määritellään sosiaalisesti ongelmaksi, on kyse näkökulmavalinnasta mikä on hyvää ja mikä oikeaa. Ihanteena pidetään nuoren katkeamatonta kiihtoa koulutusputken läpi työelämään ja keskeyttäminen on normaalista (institutionaalista mallitarinasta) poikkeamista. Hän toteaa edelleen, että osa keskeyttämisistä ja koulutuspaikkojen vaihdoista on etsintää ja kokeilua ja osa koulutusvalintojen ja -polkujen yksilöllistymistä. Siksi tarvitaan uusia koulutuksellisia käsikirjoituksia. Nuorten koulutukseen sijoittuminen ja aikuistuminen ovat tasapainoilua yksilöllisten pyrkimysten, koulutus- ja työmarkkinamekanismien sekä kollektiivisten rakenteiden ankaran paineen alla. Siksi keskeyttäminen on nähtävä osana laajempaa koulutusprosessia, koulutuspolun levähdyspaikkana tai risteyksenä, jossa on mahdollisuus muutokseen.

Ammattioppilaitoksen keskeyttäminen ei välttämättä merkitse koulutuksen keskeyttämisestä, vaan se voi olla toinen mahdollisuus palata koulutuksen piiriin. On myös syytä pohtia, onko koulun keskeyttäminen kritiikkiä koululaitosta kohtaan. Suomalaisesta koulukulttuurista löytyy vain muutamia vaihtoehdoisen ammattikoulutuksen malleja (ks. Hämäläinen & Komonen 2002; Vilppola 2007). Itä-Suomessa on tutkittu (Hämäläinen & Komonen 2002) nuorten työttömyyden ehkäisyä työkoulun avulla. Vuosina 2001–2004 toteutetun hankkeen tavoitteena oli ehkäistä nuorten koulutuksellista syrjäytymistä

organisoimalla vaihtoehtopedagogista ammatillista koulutusta. Kokeilun piiriin tuli noin sata 16–33-vuotiasta nuorta ja nuorta aikuista. Kokeilussa sovellettiin käytäntöön työ-kouluaatteesta nousevia pedagogisia toimintaperiaatteita, ja saatujen kokemusten kautta kehitettiin 2000-luvulle soveltuva koulutusmalli. Jokaiselle työkoulussa opiskelevalle räätälöitiin yksilöllinen ja joustava opiskeluohjelma, jonka tavoitteena on löytää tie ammattiin. Mallin avulla on mahdollista paremmin vastata muuttuvan työelämän ja yhä heterogeenisemmän opiskelija-aineksen tarpeisiin. Seuraavassa verkostokoulun johtaja Katja Komosen kuvailua työkoulumallista Kalevan haastattelussa (2004):

"Kukaan ei syrjäydy yhdessä yössä. Syrjäytyminen on useimmilla alkanut jo ala-asteella. He ovat leimautuneet ala-asteella tyhmiksi ja saaneet yläluokilla häirikön leiman. Ainoa asia, jonka he ovat koulussa oppineet, on, että he eivät opi. He eivät ole menestyneet eivätkä viihtyneet koulussa ja heillä on paljon epäonnistumisen kokemuksia. Työkoulussa tavoitteita ei aseteta kolmen vuoden päähän, vaan ohjelma palastellaan osatavoitteisiin, jotka ovat riittävän lähellä. Opiskelu on mahdollisimman käytännön läheistä, 60–80 prosenttia tapahtuu oikeissa työpaikoissa oppien. Työkoulussa joudutaan opettamaan "kouluallergisille" nuorille myös arjen sietokykyä ja ponnistelemista tavoitteiden saavuttamiseksi ja että koulussa ja elämässä ei aina ole kivaa."

Myös Vilppolan (2007) mukaan erityistä tukea saava oppilas tarvitsee joustavia ja yksilöllisiä mahdollisuuksia suoriutuakseen koulun asettamista tavoitteista. Tutkimustuloksissa osoitetaan, että reaaliopettajien toimintaprosessin avulla voidaan puuttua 15–17-vuotiaiden koulunsa keskeyttäneiden tai keskeyttämässä olevien koulutukselliseen syrjäytymiseen, kun erityisopetuksessa luodaan myönteisiä kokemuksia, jotka vahvistavat kykyä ajatella ja toimia samankaltaisissa tilanteissa tulevaisuudessa samoin. Tutkimuspaikkana toimi ei-koulumainen ympäristö, työvalmennuskeskus. Tutkimuksessa osoitetaan koulutuksellisen syrjäytymisen kriittiset vaiheet: koulutukseen kiinnittymisen vaihe, korjaava vaihe ja niveltämisvaihe. Keskeistä on myös eri hallintokuntien konkreettinen yhteistyö.

Komosen (2002, 24) mukaan koulutuksellisten valikointimekanismien tiukentuminen ja aikuistumisväylien kaventuminen voi merkitä sitä, että osa nuorista viettää jonkun aikaa elämäänsä marginaalissa (vrt. aiempi Nyssölän harmaa vyöhyke). Komosen tutkimuksessa tarkastellaan ammatillisten opintojen keskeyttämisen merkitystä nuoren elämänsä kulkussa. Tarkastelun kohteena ovat ns. stop out -nuoret. Tutkimustulosten mukaan keskeyttäminen ei välttämättä johda kuitenkaan syrjäytymiseen, vaan se on koulutukseen sijoittumisen polun vaihe tai valinta. Opintoja keskeyttäneiden nuorten elämänsä kulkujen

voidaan nähdä peilaavan myöhäismodernin ajan laajempaa ilmiötä. Nuoren näkökulmasta sopeutumattomuuden ja koulutusmotivaation puutteen syitä voisi hakea koulun merkityksestä tyhjentyneenä instituutiona. Tutkimuksessa haastetaankin koulujärjestelmää keskusteluun ympäröivän yhteisön ja työelämän kanssa, koskien kouluttautumisen aikatauluja, oppimisen paikkoja sekä yhteiskunnallisen osallisuuden areenoja. Muutoin suuri joukko nuoria jo varhaisessa vaiheessa putoaa koulutus- ja työmarkkinoiden ulkopuolelle. (Komonen 2000, 22–21.)

Viinamäki (2005, 34) huomauttaa, että liian usein yksilö joutuu yksin kantamaan vastuun ja häntä syyllistetään käyttämättä jätetyistä mahdollisuuksista. Syyllistämisen sijaan ensisijaisesti olisi huomioitava yhteiskunnan reunaehtojen vaikutus nuorten opiskelu-, työssäkäynti- ja asuinpaikkakuntapäätöksiin, ja vasta toissijaisesti perhepiirikohtaisia tekijöitä, kuten vanhempien asenteita opiskelua ja työssäkäyntiä kohtaan. Perinteiset ajattelumallit ja yhteiskunnalliset rakenteet ovat menettäneet merkitystään tai muuttaneet muotoaan (ks. Komonen 2002, 22). Tilastollisen tarkastelun perusteella koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneet nuoret ovat kotitaustoiltaan varsin heterogeenista joukkoa, toisaalta tässäkin ryhmässä vanhempien korkea koulutustaso ja vankka työmarkkina-asema ovat usein syrjäytymistä ehkäiseviä ja hyvää työmarkkina-asemaa ennakoivia tekijöitä. Huolimatta yhteiskunnan muuttumisesta tasa-arvoisemmaksi, ei yhteiskuntaluokka ole näyttänyt menettäneen merkitystään nuoren elämänmahdollisuuksia ennakoivana ja kuvaavana tekijänä. Yhä useampi tekee pätkä- tai osa-aikatyötä ilman työsuhdeturvaa ja usein ihmisten elämässä työ ja koulutus vuorottelevat (Viinamäki 2005, 34).

Nuorten koulutus- ja yhteiskuntatakuu

Useassa tutkimuksessa (Hämäläinen 2002; Suikkanen ym. 2004; Häggman 2007; Vehviläinen 2007; Vilppola 2007) on todettu, että siirtymävaihetta peruskoulusta jatko-opintoihin, toisen asteen tutkinnon suorittamista ja toisen asteen jälkeistä sijoittumista työelämään tulisi tukea koulutusjärjestelmässä paremmin. Tämä vaatimus on kirjattu koulutus- ja yhteiskuntatakuuseen. Koulutus- ja yhteiskuntatakuun tavoitteena on estää syrjäytymiskehityksen alkaminen ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten putoaminen koulutus- ja työmahdollisuuksien ulkopuolelle. Tavoitteena on myös, että vuonna 2008 vähintään 96 prosenttia peruskoulun päättävistä tulisi aloittaa samana vuonna lukiossa, ammatillisessa koulutuksessa tai perusopetuksen lisäopetuksessa.

Nuorten koulutus- ja yhteiskuntatakuun toteuttamisessa siirryttiin toimenpanovaiheeseen vuoden 2005 alussa työvoimatoimistoissa, työvoiman palvelukeskuksissa ja yhteispalvelupisteissä. Yhteiskuntatakuu sisältää palvelu-prosessin tehostamisen ja lupauksen siitä, että jokaiselle alle 25-vuotiaalle työttömänä työnhakijana olevalle nuorelle tarjotaan viimeistään työttömyyden jatkuttua yhtäjaksoisesti kolme kuukautta hänen tilannettaan edistävä toimenpide; työnhakukoulutus, valmentava tai ammatillinen työvoimakoulutus, työkokeilu, työharjoittelu, työelämävalmennus, starttiraha tai tuki-tö. Palvelujen tavoitteena on kestävien uraratkaisujen tukeminen, ei vain nuoren työttömyyden katkaisu. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen (21.10.2008) mukaan työttöminä työnhakijoina työvoimatoimistoissa oli 20 000 alle 25-vuotiasta työtöntä vuonna 2008 (Sinivuori 2008).

Nuorten yhteiskuntatakuu koskee alle 25-vuotiaita työttömiä nuoria. Ikärajaa voidaan kuitenkin pitää rajoitteena, sillä myös yli 25-vuotiaat ovat työttömäksi jouduttuaan yksilöllisten ja tehostetun tuen tarpeessa (Pitkänen ym.). Palvelut edellyttävät myös nuoren omaa aktiivisuutta ja myötävaikuttamista. Nuorten työvoimapalveluiden ja tukitoimien järjestämisessä noudatetaan julkisiin työvoimapalveluihin ja työttömyysturvaan liittyvää lainsäädäntöä. Toimeenpanossa kiinnitetään erityinen huomio työttömänä työnhakijoina oleviin ammattitaidottomiin nuoriin. Palveluja järjestetään tarvittaessa yhdessä muiden viranomaisten kanssa. Työvoimatoimisto pyrkii huolehtimaan erityisesti kunnan sosiaali- ja terveystoimen kanssa siitä, että nuori, jolla on työ- ja toimintakyvyn rajoituksia, saa palveluja, jotka parantavat hänen mahdollisuuksiaan myöhemmin osallistua työvoimapalveluihin. Näitä voivat olla muun muassa sosiaalitoimen järjestämät toimenpiteet työpajalla tai kuntouttava työtoiminta. (Nuorten yhteiskuntatakuu... 2005.)

Koulutus- ja yhteiskuntatakuu toteutuu kuitenkin vielä vain harvoin. Määräajassa suunnitelma oli tehty kaikkiaan reilulle 60 prosentille ja vain alle puoleen suunnitelmista sisältyi lupaus aktiivitoimenpiteestä tai perustelu sen puuttumisesta (Pitkänen ym. 2007). Sinänsä työnhakusuunnitelmien laadinta oli lisääntynyt ja nopeutunut huomattavasti. Keskimääräistä enemmän tukea tarvitsevilla nuorilla, joilla on maahanmuuttaja-tausta tai erilainen etninen tausta, yhteiskuntatakuun tuloksellisuus on vähäisempää. Nuorten yhteiskuntatakuu on vaikuttanut myönteisesti etenkin suhteellisen hyvät työllistymisedellytykset omaavien nuorten tilanteeseen: he ovat hyötäneet tiiviistä palveluprosessista ja aktiivitoimiin ohjaamisesta. Yhteiskuntatakuu terminä ei ollut juurikaan nuo-

rille tuttu, sen sijaan työnhakusuunnitelma tunnettiin. Palvelun henkilökohtaisuus, yksilöllisyys, erilaisuuden hyväksyminen ja nuorten yksilölliseen tilanteeseen paneutuminen koettiin erityisen tärkeänä.

Pitkäsen ym. (2007, 94–105) tutkimuksen haastateltuihin nuoriin ei valikoitunut hoito- tai kuntoutuspalveluja tarvitsevia nuoria. Todennäköisesti tällaisissa tilanteissa olevia nuoria olivat ne kuntoutus- ja hoitopalveluja tarvitsevat nuoret, jotka olivat jääneet palvelujen ulkopuolelle. Juuri heidän kokemuksiaan olisi ollut tärkeä kuvata. Tutkijat huomauttavat, että sopivan ajan löytyminen osoittautui useissa tapauksissa vaikeaksi ja sen vuoksi haastateltujen joukon muodostumiseen tavoitettavuus on vaikuttanut melko paljon.

2.2 Nuorten työttömyyteen liittyvä syrjäytymistutkimus

Mitä syrjäytyminen sitten oikein on? Kariston (1996, 242–243) mukaan syrjäytyminen on osattomuutta työstä, toimeentulosta, poliittisesta vaikuttamisesta ja sosiaalisista suhteista, ja syrjäytymiseen ajaudutaan tai pudotaan hyvinvoinnin eri alueilla tapahtuvien prosessien seurauksena. Ihmisten elinmahdollisuuksiin vaikuttaminen tapahtuu parhaiten, kun yhteiskuntapolitiikassa huolehditaan siitä, että ihmisillä on työtä, asunto ja sosiaalisia suhteita. Normaalia elämänlatua viitoittaa palkkatyöntekijän arki. Sosiaalipoliittikan keinoin ihmiset on johdatettu työuralle, saatu pysymään siellä tai autettu sinne takaisin. Sosiaalipoliittinen tutkimussuuntaus painottui Suomessa etenkin 1980-luvulla syrjäytymisprosessien ja -tilanteiden makrotason analyysiin, jossa tarkasteltiin erityisesti työmarkkinoiden ja taloudellisten elinehtojen ulkopuolelle jäämistä (Lehtonen 2007; Heikkilä 2000).

Helneen (2002) mukaan syrjäytymiskeskustelussa jää vähälle huomiolle yhteiskunnan tuottama puhe syrjäytymisestä. Helneen (emt.) tutkimuksessa kysytään, millainen on yhteiskunta, jossa syrjäytymiskeskustelu on syntynyt ja millaista yhteiskuntaa se pyrkii tuottamaan. Tutkimus perustuu paljolti ranskankieliseen syrjäytymiskeskusteluun. Helne (emt.) tarkastelee toiseutta syrjäytyneinä toisina. Syrjäytyminen on sosiaalinen konstruktio ja symbolinen kategoria ja jo sanana kertoo, että kategoriaan osoitetut ovat toisia, joita kuvaavat negatiivisesti leimatut laatumääritykset. He ovat epäonnistuneita, passiivisia, heikkoja, muista riippuvaisia, epäpäteviä ja reunoilla ajautuneita ihmisiä. Toiseuden luokkaan määritellään sosiaalisesti huono-osaiset. Sinne ovat joutuneet muun

muassa työttömät ja vaikeasti työllistettävät (pikemminkin voisin määritellä vaikeassa työmarkkinatilanteessa olevat), jotka ovat saaneet näin kaksikertaisen negation.

Toiset halutaan liittää muiden yhteyteen, mutta ”yhteys” on vain sosiaalinen konstruktio (ks. Helne 2002). Syrjäytyneiden kuvaaminen passiivisiksi yksilöiksi tukee yhteiskuntapolitiikan aktivointiyrityksiä (politiikkaa) ja liittyy osaksi sosiaalivakuutuksen heikentämistä ja siirtymistä kohti uusliberalistista varautumista. Ranskassa syrjäytyminen on samalla sekä tutkimusaihe, että politiikkojen ja kaikkien huono-osaisuuteen liittyvien projektien parissa toimivien huolenaihe. Näin totesi syrjäytymistä tutkiva sosiologi Paugam, kun Helne (2000, 281–292) haastatteli häntä. Syrjäytymisen ilmaisun kautta lähestytään palkkatyön ja sen epävakaistumisen kysymyksiä ja työttömyyttä. Syrjäytymisen teema liittyy myös kouluun. Ilmaus merkitsee, ettei ihmisillä ole todellisia mahdollisuuksia osallistua taloudelliseen, sosiaaliseen ja poliittiseen elämään. Syrjäytyminen on ilmaus yhteiskunnan toimintahäiriöstä, ei syrjäytyneistä (ks. Helne 2002). Paugam ehdottaa köyhyyden ja syrjäytymisen sijaan sosiaalisen diskvalifikaation käsitettä, koska se sisältää ajatuksen avustetun identiteetin arvostuksen heikkenemisestä ja siihen kuuluvasta stigmatisaatiosta. Tällöin esimerkiksi avustetun täytyy jossain vaiheessa luopua työmarkkinoille integroituneen ihmisen identiteetistään ja tämä syvän nöyryytyksen ja identiteetin kokemus sisältyy diskvalifikaation käsitteeseen. Käsite osoittaa myös, että on olemassa kokonainen avustamisen (syrjäytymisen) prosessi eri vaiheineen. (Helne 2000, 283.)

Taide ymmärryksen avuksi

Taiteen avulla on mahdollista kehittää itseymmärrystä, rakentaa identiteettiä tukevia tarinoita ja yhteisöllisyyttä. Kulttuurista kehitystyötä tarvitaan sielläkin missä on taloudellista ja sosiaalista pääomaa. Taide voisi tuoda esille sellaista, joka ei tule itse esiin. Yksittäiset tarinat voisivat olla säikeitä laajemmista kulttuurisista kehityssuunnista. Tarvitaan erilaisten, myös marginaalista tulevia tarinoita ja tarinoiden jakamista. (Bardy 2004, 29–30.) Vieraantumisen itsestä, omista tunteista ja arvoista voi vaikeuttaa itsestä huolehtimista ja omaan elämään vaikuttamista (Sava 2004, 8). Savan (emt. 35–49) tulkintänäkökulma on hahmotaideterapeuttinen ja jungilainen analyttinen ajattelu, kun hän tarkastelee syrjäytymistä Aki Kaurismäen *Mies vailla menneisyyttä* -elokuvan kautta. Syrjäytyneitä ihmisiä, työttömyyttä ja asunnottomuutta ei kuvata realistisesti, vaan yhteiskunnallisen sadun ja unenomaisen taiteen kautta. Ulkoisesti merkittävältä

näyttävää rakenteellista syrjäytymistä keskeisempää on syrjäytyminen itsestä ja arvokkaaksi koettavasta ja elettävästä omasta elämästä.

Julkusen (2007) mukaan Heidegger (2007) varoittaa tekniikan vaaroista ja ehdottaa taidetta modernin tekniikan välienselvittelyyn silloin, kun vaarana on ihmisen tuotteistuminen ja ihmisenä olemassaolon ihmeen unohtaminen. Tuote ei tunne elämisen mieltä eikä kiitollisuutta. Mitä tekniikka sitten on? Tavanomaisin vastaus on, että tekniikka on ihmisen toimintaa, keinojen käyttämistä. Kiistassa on usein kysymys siitä, onko vika ihmisessä vai laitteissa. Heidegger (emt.) sanoo, että tekniikkaan kuuluu myös jotain, joka ei ole keinojen käyttämistä eikä oikeastaan ihmisen toimintaakaan. Hän havainnollistaa sitä sanalla ”hylly” (das Gestell). Hyllyn metaforan mukaan modernin tekniikan perustana on tietty tapa ottaa esiin maailman olioita (joihin myös ihminen kuuluu). Kaikki oliot tuotteistetaan hyödyntämistä varten hyllylle tai sitä varten varannoksi. Tekniikan hallitseminen on siten turhaa luulottelua. On yksi lysti, minkälaisia ovat ihmiset ja heidän laitteensa. Vaihtoehdottomuus alkaa kuitenkin epäilyttää ja johtaa välien selvittelyyn. Se voi tapahtua sellaisella alueella, joka on sukua tekniikalle ja samalla täysin erilainen kuin se. Tähän sopii taide. Taide voi paljastaa asioita ja opettaa näkemään toisten, myös erilaisten ihmisten näkökulmasta.

Varto (2008) puhuu taiteellisesta ajattelusta taidekasvatuksen yhteydessä lapsille ja nuorille. Hän painottaa, että taiteellisessa toiminnassa ulkolaitojen kierteleminen laventaa maailmaa ja auttaa ymmärtämään asioita. Ulkolaitaistamisella hän ei tarkoita ”boheemisuutta”, vaan luvan antamista useille ajattelutavoille; katsomista ilmiötä myös sieltä, minne ei äiti päästä. Se on avain taiteelliseen ajattelemiseen. Se ei ole mitään uutta, sillä ihmisyyhteisöt ovat vuosituhansia rakentuneet keskustan ja ulkolaitojen varaan; keskusta työntää ulos niitä, joista ei pidä. Samalla se on etsinyt vastauksia vastaamattomiin kysymyksiin ulkoa, koska sisällä ei synny mitään. Ajattelemisen tapa jakaantuu keskelle ja ulkolaidoille, mutta ihmiset voivat olla ihan missä tahansa. Varto (2008) jatkaa edelleen, että on vaikea löytää tavanomaisemmin ajattelevaa ihmistä kuin hän, joka on todella laidalla, mutta joka ”*stakeskielellä on syrjäytynyt*”. Tähän viittaavat myös tutkimukseni tulokset.

2.3 Nuorten työttömyys, selviytyminen ja marginaalista murtautuminen

On helppo yhtyä Pohjolan (2001, 202) ehdotukseen syrjäytymiskeskustelun lopettamisesta kokonaan, koska se pitää sisällään leimaavan ja epäluottamukseen perustuvan ajattelumallin. Erityisen haitallisia syrjäytymiskeskustelun tuottamat yleistyksen ja ongelmapuheet ovat nuorten kohdalla. Syrjäytymistutkimuksen työmarkkinoiden ja hyvinvointisuhteiden analyysi ei tavoita myöskään ihmisen arkea (Hyväri 2001, 71). Työtön tai asunnoton ei välttämättä koe itseään huono-osaiseksi. Epävarmuus tulevaisuudesta voi koskettaa ketä tahansa, työssäkäyvää tai työtöntä (ks. myös Viinamäki 2005). Hyvärin (2001, 72) mukaan syrjäytymiskäsitteellä ihmisten elämäkokemuksia ja tarinoita suomalaisessa yhteiskunnassa ei voida selittää kovinkaan hyvin. Siihen sopii paremminkin marginalisaation käsite (Granfelt 1998, 80), jonka avulla saadaan perspektiiviä sivullisuuteen, erilaisuuteen ja toiseuteen huono-osaisuutta kadottamatta. Marginaalin joutumista ei ole syytä tulkita vain puutteena tai vajeena. Marginaalisuus, syrjässä oleminen voi olla myös näköalapaikka tai mahdollisuuksien paikka. (Granfelt 1998, 80, 101.) Se voi olla myös itse valittua. Ihminen voi olla marginaalisessa asemassa oleva jollain elämän alueella ja jollakin toisella alueella ei. Esimerkiksi maahanmuuttaja voi olla korkeasti koulutettu, käydä työssä ja siten olla osa ei-marginaalissa olevaa keskusta, ja samanaikaisesti etnisen taustan vuoksi määrittyä kulttuurisesti marginaaliin (Helne 2002, 172–176; Ahmed 2000, 90–91).

Suutarin (2001, 158–184) mukaan marginaalipuhe sisältää myös positiivisia mahdollisuuksia. Sen sijaan syrjäytymispuheesta niitä on vaikea löytää, ymmärrettiinpä syrjäytyminen prosessina tai tilana. Nuoren elämä marginaalissa voi olla nuorelle tasapainoteltua reunalla, tai yhtä lailla se voi olla sopivan tilaisuuden odottelua. Marginaalin käsite saattaa antaa nuorelle tilaa olla erilainen ja yksilöllinen. Nuoret voivat olla marginaalisasemassakin osallisina monenlaisissa luottamus- ja riippuvuussuhteissa. Keskinäiselle luottamukselle perustuvat sosiaaliset verkostot saattavat olla välttämätön edellytys selviytyä arjessa. Lapsuuden perhe, ystävät, kaverit ja hyvinvointivaltio ovat tutkimuksen mukaan tärkeimmät tuen ja turvan lähteet. Suutarin (emt.) tutkimuksen keskeisin johtopäätös on, että työmarkkinoiden marginaaliin jääneillä tai jättäytyneillä nuorilla on merkityksellisiä sosiaalisia suhteita toisiin ihmisiin. Suutari selvitti työmarkkinoiden marginaaliin jääneiden tai jättäytyneiden nuorten verkostoja ja elämän rakentumista marginaalissa.

Selviytyminen tai suoriutuminen ei ole ollut vahva teema syrjäytymisen tai marginalisaation tutkimusperinteessä (esim. Kortteinen & Tuomikoski 1988a; Suikkanen ym. 1996; Hyväri 2002). Koen Hyvärin (2002, 19) tapaan, että tutkimusperinne on ollut pikemminkin kiinnostunut marginaalin ilmiöstä ja prosesseista, jotka johtavat vieraantumiseen ja syrjäytymiseen. Kiinnostuksen kohteena eivät ole olleet yksilöt, jotka ovat löytäneet uusia väyliä ja mahdollisuuksia mielekkääseen elämään syrjäyttämisen ja marginaaliin joutumisesta huolimatta. Hyvärin (emt.) tutkimuksessa selviytymisen yhteisöllisissä ja kulttuurisissa käsittelytavoissa henkilöt voittavat vaikeuksia erilaisissa olosuhteissa. Muutoksen kohteena on ongelmistaan ulos pyrkivän henkilön lisäksi koko hänen sosiaalisten suhteiden verkosto. Hän on tutkinut selviytymistä ja marginaalista murtautumisen politiikkaa ja esittää tutkimuksessaan teesejä kokemuksen politiikasta (emt. 285–286), jossa yhdistyvät henkilökohtainen kasvu- ja selviytymistarina ja vastuunotto toisista ihmisistä. Kokemuksen politiikka on Hyvärin (emt.) mukaan osa yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikkaa ja sosiaalipolitiikan toimintatapoja, joiden sisältöjä koetellaan käytännöissä ja elämänhistoriallisissa prosesseissa.

Tukea ja hyviä käytäntöjä

Pitkään työttömänä olleet nuoret aikuiset ovat saaneet tukea ammatilliseen kouluttautumiseen ja työllistymiseen monien eri hankkeitten kautta. Myös omissa tutkimustuloksistani tulee esille hyviä kokemuksia hankkeen antamasta tuesta.

Suomessa on käynnistetty vuodesta 1995 alkaen lukuisia Euroopan sosiaalirahaston tukemia hankkeita. Niiden avulla on ehkäisty nuorten työttömyyden pitkittymistä, parannettu nuorten työmarkkinoille pääsyä, kehitetty uusia asiakaspalvelumalleja, järjestetty ammatillista koulutus- ja työpajatoimintaa sekä käynnistetty tasa-arvoa edistäviä hankkeita (Kolehmainen 2003).

Hankkeita on arvioitu eri näkökulmista. Lindhin (2007) arviointitutkimuksen kohteena olivat Employment Horizon (vajaakuntoisille suunnattu ohjelma) Into Work -projektit, joiden toimintaa, vaikuttavuutta ja asiakkaiden selviytymistä hän tarkasteli. Projekteihin osallistui myös nuoria vajaakuntoisia. Vajaakuntoisuus määrittyi työvoimapaalveluasetuksen mukaan; henkilöllä oli sairauden tai vamman vuoksi mahdollisuudet sopivan työn saamiseksi tai säilyttämiseksi huomattavasti vähentyneet. Saatujen kokemusten

perusteella keskeistä kuntoutuksen ja vajaakuntoisten työllistymisen edellytysten tukemisessa oli sosiaalisen kuntoutustoiminnan kehittäminen, jossa yhdistyy sekä yksilölliset että yhteisölliset työhön kuntoutuksen muodot. Tuloksellisen työhön kuntoutuksen on oltava osallistavaa ja asiakaslähtöistä. Keskeistä on, että työkykyä arvioidaan ja edistetään kontekstuaalisesti ja työllistymisen edellytyksiä tuetaan moniammatillisesti. Toimintamallit mahdollistivat usealle suhteellisen heikossa työmarkkina-asemassa olvalle väylän parantaa työllistymisen edellytyksiään. Toimeentulo kohentui, koettu terveydentila ja työkyky paranivat kuitenkin useammin niiden työttömien kohdalla, jotka olivat jo ennen projektia paremmin resursoituja.

Tutkimuksen kohteena olevien projektien tavoitteena oli hakea ratkaisuja työllistymis- ja kuntoutusjärjestelmien aukkoosiin (Lindh 2007, 47). Projektit toteutettiin 1990-luvun lopulla, jolloin ei ollut vielä perustettu työvoiman palvelukeskuksia. Palvelukeskukset perustettiin vuonna 2004 toisaalta tehostamaan työvoimaviranomaisten, sosiaaliviranomaisten ja Kelan yhteistoimintaa, ja toisaalta tukemaan henkilöitä, joilla on erityisiä kuntoutustarpeita työllistymisen suhteen. Mielestäni palvelukeskusten perustaminen ei ole tuonut ratkaisua työllistymis- ja kuntoutusjärjestelmien palveluaukkoosiin. Työvoiman palvelukeskusten toiminnassa on jonkin verran hyödynnetty hyviä projektikäytäntöjä, mutta edellä mainitut sosiaalisen kuntoutustoiminnan muodot olisivat mielestäni paljon laajemminkin sovellettavissa.

Vajaakuntoisille suunnatun ohjelman lisäksi Euroopan sosiaalirahasto on Employment - Youthstart -ohjelmallaan edistänyt ammattitaidottomien nuorten pääsyä työelämään ammatillisen valmentautumisen avulla. Ohjelmakaudella 1995–1999 toteutettiin eri puolella Suomea 18 Youthstart -hanketta, joihin osallistui noin 5000 nuorta. Hankkeissa pyrittiin lisäämään eri tavoin nuorten osallisuutta ja oman elämän voimavaraistamista. Sosiaalirahaston Tavoite 3 -ohjelma puolestaan tuki nuorten integroitumista työmarkkinoille työpajojen ja oppisopimuksen avulla. Alle 25-vuotiaille tarkoitetut monet innovatiiviset työpajat saivat sosiaalirahaston tukea ja työpajahankkeisiin osallistui noin 30 000 nuorta. Toiminnan ytimenä oli parantaa yhteistoimintaa siten, että nuorilla on mahdollisuus katkottomasti yhteiskunnan palveluihin (Kolehmainen 2003).

Nuorten osallisuusohjelmaa olivat laatimassa työmarkkinajärjestöt, kuntien ja kirkon edustajat, keskeiset ministeriöt sekä nuorisotutkimuksen ja nuorisojärjestöjen vastuhenkilöt. Toimenpideohjelman (2002) pohjalta käynnistettyyn osallisuus-

hankkeeseen sitouduttiin myös hallitusohjelmassa, erityisesti työllisyyden sekä kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmat ajoivat samoja laajoja tavoitteita, jotka nuorten osallisuushankkeellekin määriteltiin. Ne koskevat koulutuksen nivelvaiheita, nuorten syrjäytymisen ehkäisyä ja sosiaalista vahvistamista sekä vaikutusmahdollisuuksien parantamista. Lisäksi keskeiseksi tavoitteeksi asetettiin poikkihallinnollisen yhteistyön kehittäminen, jotta palvelujärjestelmiä pystyttäisiin muokkaamaan paremmin nuorten tarpeita vastaaviksi. Nuorten osallisuushankkeessa on ollut mukana 37 osahanketta ja yhteensä noin 70 kuntaa.

Vehviläisen (2006) arviointitutkimuksen mukaan osa hankepaikkakunnista on kehittänyt erinomaisesti nuorille suunnatun palvelujärjestelmän toimintaa ja luonut uusia käytökelpoisia malleja ja innovaatiota, joita on mahdollista soveltaa kaikissa Suomen kunnissa. Tämä kehittämistoiminta on kohdistunut palveluiden koordinointiin, poikkihallinnolliseen yhteistyöhön, peruskoulun ja toisen asteen ns. nivelvaiheen kehittämiseen, koulutuksen kehittämiseen sekä nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseen.

Nuorten osallisuushankkeet ovat edelleen ajankohtaisia. Meneillään oleva kunta- ja palvelurakennemuutos edellyttävät kunnilta uudenlaisten työtapojen kartoittamista ja uusia koordinoitukäytäntöjä, joita toteutetaan verkostojen, kumppanuussuhteiden ja keskusteluperustaisten yhteistyömuotojen avulla. Osallisuushanke onkin toiminut poikkihallinnollisesti nykykuntia laajemmilla alueilla. Myös keväällä 2006 voimaan astunut Nuorisolaki edellyttää kunnilta nuorten kuulemista ja vaikutusmahdollisuuksien järjestämistä. Monissa kunnissa näiden mallien kehittäminen on jo varsin pitkällä. Esimerkiksi Oulussa nuorisovaikuttamisen tavoitteet ovat seuraavanlaiset (Laukka 2008):

”Oulun kaupungissa on luotu nuorisotoimen ja opetustoimen yhteistyönä nuorisovaikuttamisen malli, jolla edistetään lasten ja nuorten osallistumista ja lisätään heidän vaikuttamismahdollisuuksiaan. Kaupunginhallituksen päätöksen mukaisesti vastuu mallin koordinoinnista ja toiminnan organisoinnista on nuorisoasiainkeskuksella. Pääpaino toiminnassa on alueellisissa nuorten ryhmissä, joissa nuoria kuullaan ja joiden kautta nuoret vaikuttavat alueen asioihin. Koulut nimeävät omat edustajansa alueellisiin ryhmiin. Ryhmissä on edustus jokaisesta alueella toimivasta ala- ja yläkoulusta, lukiosta ja nuorisotaloista. Ryhmän toiminnasta ja ohjauksesta vastaavat nuorisoasiainkeskuksen osallisuusvalmentaja ja alueen nuorisotyöntekijä.”

Konkreettisesti Oulun kaupungin lasten ja nuorten osallisuusmalliin kuuluu vuosittain järjestettävä kaupunkikokous. Lasten ja nuorten kaupunkikokous on päättänyt viedä eteenpäin kaupungin päätöksentekoon muun muassa esityksiä, jotka ovat koskeneet parannuksia opiskelijaterveydenhuoltoon, liikuntatarjonnan kehittämistä, kulttuuri-tapahtumaviikon perustamista sekä opintotuen myöntämistä peruskoulun päättäneille 16-vuotiaille itsenäisesti asuville. Kaupunkikokouksen mielestä tärkeintä on saada parannuksia terveydenhuoltoon, koska kuraattorille, psykologille, terveydenhoitajalle ja lääkärille pääsy on vaikeaa. Varsinkin toisen asteen opiskelijoiden on vaikea saada terveydenhuollon palveluja.

Usein nuoret kokevat palveluihin pääsemisen vaikeaksi. Linnossuo (2006) ehdottaa saman katon alle sijoitettavaksi nuorten työ- ja toimintakyvyn arvioimisen, sosiaalisen kuntoutuksen, koulutuksen, toiminnallisen terapian ja työhön ohjaamisen palvelut. Sitä ehdotusta on helppo kannattaa. Linnossuo (emt.) seurasi palvelujärjestelmän näkökulmasta Nytku -hankkeeseen osallistuvien 17–25-vuotiaiden työttömien nuorten palveluohjauksen toteutumista Turussa vuosina 2000–2002. Nytku-hankkeeseen osallistui 58 nuorta, joiden kulkua palveluissa seurattiin. Nuoret osallistuivat Kelan kuntoutustutkimukseen ja saivat arvioinnin tilanteestaan sekä toimenpidesuosituksen ja sen jälkeen nuoret ohjattiin Turun kaupungin työllistymispalveluyksikön urasuunnitteluun. Nuoret sitoutuvat hyvin kuntoutustutkimuksiin ja palveluohjaukseen sekä kokivat ne itselleen merkityksellisinä. Sen sijaan sitoutuminen mielenterveyspalveluihin oli vaikeaa johtuen nuorten vaikeasta tilanteesta sekä palveluihin ja nuorille sopivien kokonaisvaltaisten ja asiakaslähtöisten palvelujen puutteesta. Suurin osa nuorista tarvitsisi tutkimuksen mukaan yksilöllistä ja intensiivistä psykososiaalista tukea ennen kuin koulutus tai työelämä on mahdollista. Osalle nuorista löytyi polkuja ammatilliseen koulutukseen erityisoppilaitoksiin ja kolmannen sektorin elämäntalvintaa tukevien palvelujen piiriin.

Usein projekteihin liittyy väitteet projektiorganisaatioista, jotka tulevat ja menevät ja joista ei jää mitään jäljelle projektin päättymisen jälkeen. Linnossuo (2008) kumoo nämä väitteet tutkimuksessaan. Tutkimuksessa oli mukana yksitoista Turussa vuosina 1993–2003 toiminutta projektiorganisaatiota, joissa kehitettiin työmuotoja ja -menetelmiä 9–25-vuotiaiden ns. riskilasten ja -nuorten syrjäytymiskehityksen ehkäisyyn. Projekteissa oli mukana 1026 lasta ja nuorta, 202 työntekijää ja kattava yhteistyöverkosto. Koho-toiminta oli yksi tutkimuksen kohteista. Siinä aktivoitiin nuoria pois työttömyydestä mm. työharjoittelun, työllistämistyön, oppisopimus-koulutuksen ja elä-

mänhallintakurssien avulla. Projektin palveluja käytti 1996–1999 yli 800 nuorta. Toimintamalli on vakiintunut omaksi toimintapisteekseen. Nuoret kokivat toiminnan omaksi ensi vaiheen palvelupisteeksi.

Malli on levinnyt myös muualle Suomeen. Tutkimus nostaa esiin projektien merkityksen palvelujärjestelmien ammatillisesti semiorganisoidulla alueella tilana, jossa eri organisaatioista tulevat hoito-, kasvatusta- ja sosiaalialan ammattilaiset voivat kohdata toisensa ja projektien asiakkaina olevat lapset ja nuoret. Tutkimuksen mukaan varhaiseen puuttumiseen perustuvat projektit nostavat esiin lapset ja nuoret, joiden tuen tarvetta ei ole aikaisemmin riittävästi huomioitu. Suurinta osaa lapsista voidaan tukea projekteissa, mutta osalla lapsista ja nuorista tuki ei ole riittävä ja heillä on vaikeuksia päästä mm. mielenterveyspalvelujen piiriin.

Nuotta-projektin yhteistyömalli osoittautui onnistuneeksi tavaksi tukea nuorten arkea pitkäjänteisesti (Blomgren 2004). Projekti toteutettiin vuosina 2000–2003 Joensuussa. Projekti kosketti 17–24-vuotiaita työttömiä ja ammattikouluttamattomia nuoria, jotka tarvitsivat moniammatillista tukea koulutus- ja työpaikan etsintään. Projektin onnistumisen osatekijöitä olivat mm. sosiaalityöntekijä-työvoimaneuvoja -työparin työskentely ja ohjaajien tuki nuorten arjessa. Keskeistä oli Nuotan työntekijöiden ottama laaja-alainen vastuu nuorten palvelujen koordinoinnista. Kun kehitystä ja vaikuttavuutta arviointiin, löydettiin viitteitä nuorten taustan ja tilanteen selkiytymistä auttavien mekanismien yhteydestä.

Suomalaisnuorten työmarkkina-asemissa tapahtuneet muutokset ja kohonnut muuttoalttius heijastavat suomalaista yhteiskuntapolitiikkaa ja sen muutoksia. (Viinamäki 2005, 12.) 1990-luvulla koettiin sekä laman että ripeän talouskasvun ajat. Viinamäki siteeraa Helliä (1999, 1–18) ja jatkaa: nuorten sopeutumista näihin muutoksiin kuvaa *carpe diem* -asenne (tartu hetkeen), jota voidaan pitää postmodernin yhteiskunnan jatkuvan epävarmuuden oloissa elävien ihmisten tapana suhtautua elämäänsä. Työvoiman kysynnässä ja tarjonnassa aiheutui kohtaanto-ongelmia. Väestön alueellista liikkuvuutta, työtehtävistä ja -paikasta toiseen siirtymistä korostettiin. Tunne elämän ennakoimattomuudesta lisääntyi.

Postmodernin ajan selviämisen rooleja ja väyliä

Miten postmodernin ajan nuoret sitten selviävät arjen ja työelämän vaatimuksista? Bauman (2002, 273–276) pitää järkevänä heittäytyä kulkuriksi tai turistiksi, tai ainakin esittää jommankumman roolia, koska kaikki näyttää liittoutuneen kaukaisia päämääriä, elämänprojekteja, pysyviä sitoumuksia ja muuttumattomia identiteettejä vastaan. Järkevä postmoderni henkilö vastustaakin aina, kun hänen identiteettiänsä yritetään määritellä ”pysyväksi”. Hän ei myöskään suunnittele tulevaisuutta pysyvän työpaikan tai ammatin varaan, koska työpaikka enemmän tai myöhemmin katoaa eikä ammattia voi enää tunnistaa entisekseen. Kulkuri on henkilö, joka ei tiedä, kuinka kauan hän viipyy ja kuinka kauan väliaikainen pysähdys kestää siellä, missä hän on. Itse hän ei voi päättää, milloin on lähdeävä. Liikkeellä hänet pitää pettyminen edelliseen paikkaan ja toivo siitä, että seuraava paikka on parempi. Kulkurin matka jatkuu läpi episodimaisen, rakenteistumattoman tilan. Sekä kulkuri että turisti kulkevat toisten ihmisten määrittämien elämästilojen halki. Kohtaamiset paikallisten kanssa ovat episodimaisia. Ne ovat fyysisesti lähellä, mutta henkisesti etäällä. Niihin liittyy kohtaamattomuuden, sitoutumattomuuden ja pakenemisen taito.

Kulkurit ja turistit eivät ole postmoderneja keksintöjä. Uutta on kuitenkin se, että kulkuri ja turisti eivät ole marginaalisia hahmoja, eivätkä kulkurius ja turistus marginaalisia tiloja, vaan ne voivat muokata kokonaan arjen ja elämän. Ne ovat muotteja ja malleja meille kaikille kaikkien käytäntöjen mittaamiseen, jolle talous ja media antavat vielä lisähohtoa. Ovatko postmodernin nuoret jo ottaneet nämä hahmot käyttöönsä (tiedostamattaan), ovatko he onnistuneet löytämään itselleen uuden selviämistavan?

Tähän viittaa Komonen (2002, 7), kun hän tarkastelee tutkimuksessaan ammatillisten opintojen keskeyttämisen merkitystä nuoren elämänsäkulussa. Hän toteaa, että opintoja keskeyttäneiden nuorten elämänsäkulujen voidaan nähdä peilaavan myöhäismodernin ajan laajempaa ilmiötä. Opintojen keskeyttäjät osallistuvat omalta osaltaan koulutuksellisen käsikirjoituksen neuvotteluun ja uudelleen määrittelyyn. Elämänsäkulun ”kulttuuriset käsikirjoitukset” ovat käyneet sumeammiksi työelämän murroksessa; koulutus- ja työmarkkinaosallistumisen luonne, jaksotus ja kesto ovat muuttuneet. Siksi traditionaalisen mallien häviäminen vaatii nuorilta uusia koulutuksellisia käsikirjoituksia ja sen vuoksi koulutuspolut halutaan rakentaa itselle sopiviksi ja omalla aikataululla. Mies-

täni tässä tehtävässä hyvin resursoitu nuori saattaa onnistua, mutta tehtävä on vaativa silloin kun nuoren omat resurssit ovat vähäiset.

Hyvinvointi ei ole pelkästään työn ja toimeentulon kysymys, vaan hyvin pitkälti myös vakaan minuuden ja oman identiteetin jatkuvuuden turvaamisen kysymys muuttuvien työmarkkinoiden ja tulosjohtamisen rationaliteetissa (Lindh 2000, 4). Lindh (emt.) tarkastelee 25–35-vuotiaiden vajaakuntoisten työttömien omaelämäkertoja. Hän jäsentää työelämän muutoksen ja yksilön selviytymisedellytysten suhdetta ja pohtii mm. miten erilaiset elämäkerralliset katkokset muuttavat yksilön elämäntarinaa ja mikä on niiden merkitys. Tutkimuksen mukaan työttömien nuorten aikuisten elämäntarinoissa ei työttömyyttä ja sen kokemista juurikaan merkityksellistetä tai arvioida. Työttömyys ei näyttyä merkittävänä elämän muutoksena tai elämäkerrallisena katkoksenä. Se ei heijastu identiteetinkerrontaan eikä pakota tarinan päähenkilön identiteetin uudelleenmäärittelyyn. Toinen tulkintayritys voisi olla myös se, että on kysymys sukupolvien välisestä erosta, jossa kysymys eri sukupolvien välisestä suhteesta työhön ja työttömyyteen on merkityksellinen. (emt.180.)

Baumanin (2002) mukaan ihmiskunnan historiassa ensi kertaa talous vaalii väliaikaista ja karttaa kestäväää. Periaatteessa yksilön oikeudet ovat lisääntyneet ”tulla miksi tahansa”. mutta tosiasialliset mahdollisuudet vaikuttaa työhön ja toimeentuloon ovat tehokkuusajattelun myötä kaventuneet. Myös Viinamäki (2005) nostaa tutkimuksessaan esiin, Beckiä (1995, 27–41) siteeraten, perustavanlaatuisen kysymyksen siitä, milloin yksilön vapauden ja valintamahdollisuuksien lisäämisessä on kysymys aidon yksilöllisyyden kunnioittamisesta ja milloin yhteiskunnan yksilöitymisen etenemisestä, jolloin yksilön on sopeuduttava toimimaan yhteiskunnan muuttuvien rakenteiden vaatimalla tavalla. Viinamäki (2005, 15–19) kysyy aiheellisesti korostettiinko Suomessa 1990-luvulla työvoima- ja koulutuspolitiikassa liikaa nuorten omia mahdollisuuksia vaikuttaa asemaansa työ- ja koulutusmarkkinoilla. Opiskelumahdollisuuksia monipuolistettiin ammatillisen koulutuksen uudistamisen myötä ja nuoret pystyivät tekemään periaatteessa yksilöllisempiä opiskeluratkaisuja.

Toisen tiedon tavoittelu

Millainen on sitten vakiintunut tiedon tuottamisen tapa, kun puhutaan (nuorten) työttömyydestä? Pääpaino aikaisemmissa työttömyyttä koskevissa tutkimuksissa on ollut in-

stituutioiden tuottamalla ns. virallisella tiedolla, joka katsoo kaukaa ja pyrkii asioiden ja ihmisten hallittavuuteen. Se pyrkii myös esittämään eräänlaisen julkisen totuuden kulloinkin kuvaamastaan asiasta. (Hänninen ym. 2006.)

Työttömyyttä koskevissa tutkimuksissa on jäänyt vähäiselle huomiolle näkökulma, jossa nuoret työttömät itse olisivat tiedon tuottajina. Työttömyyttä on pikemminkin tarkasteltu tilastollisina prosenttilukuina ja rekistereinä. Tilastoissa näkyy hallinnon katse ja rekisterit pitävät sisällään vain sellaista tietoa, jota hallinto tai järjestelmä toiminnassaan tarvitsee. Subjektiiivinen ihmisen kokemustieto on suljettu pois hallinnan helpottamiseksi. Kysymys on vallan ja tiedon suhteesta. Korkeat työttömyysluvut ja ”kovat tilastot” taas on liitetty osaksi syrjäytymis- tai marginalisaatiokeskustelua (ks. esim. Hänninen ym. 2006; Nätti 1999; Järvinen 1999). Näissä keskusteluissa nuorten työelämäkokemuksista ei olla juurikaan kiinnostuneita. Voidaankin kysyä, onko pitkäaikaistyötön tai vasta työelämäään tullut nuori heikossa asemassa viranomaiseen nähden, kun käsiteltävänä on hänen elämäänsä koskeva sopimus tai (aktivointi)suunnitelma työelämäratkaisuja suosivassa palvelujärjestelmässä? Entä jos nuoren oma tulkinta perustuukin muuhun kuin palkkatyöhön? (ks. esim. Karjalainen & Lahti 2006, 274.) Myös Viinamäki (1997, 21) kyseenalaistaa kansalaisuuden, työn, opiskelun ja vapaa-ajan perinteiset määritelmät. Siksi olisikin relevanttia siirtyä kohti yksilöllisiä, elämänvaiheittaisia ja elämäntilanteittaisia määritelmiä.

Paikannan tutkimukseni toisen tiedon tavoitteluun. Tutkimukseni strateginen valinta on tuottaa tietoa lähellä tutkittavia. Tutkimuksessani nuoret ovat ensisijaisia tiedon tuottajia ja tietäjiä. Tutkimusstrategisilla valinnoilla voidaan tukea huono-osaisten kokemuksia, näkökulmia ja ääniä. Tutkija voi kyseenalaistaa huono-osaisuuden hallitsevia tieto- ja uskomusjärjestelmiä siten, että rakentaa tutkimusasetelmia, joissa tieto kerätään, analysoidaan ja kirjoitetaan niin, että marginaalissa elävien kohteena olemisen kokemukset, näkökulmat ja äänet pääsevät täysipainoisesti esille. Silloin ne tulevat osaksi tutkimustietoa ja synnyttävät heidän asemaansa parantavia prosesseja. (Törrönen 2006, 15–16.)

Törrönen (2006, 26) muistuttaa, että toista tietoa on hyvä lähestyä maailmoina, jotka sisältävät tutkijalle vieraita kokemuksia, ääniä ja näkökulmia, ja tutkija tarvitsee analyysivälineet tunnistamaan toisen tiedon erityislaatu suhteessa viralliseen tietoon. Tähän viittaa huumemaailmaa koskevassa tutkimuksessaan Väyrynen (2007, 67) kun hän toteaa, että teoreettis-fenomenologinen sitoumus merkitsee pyrkimystä olla avoimena vie-

raalle kulttuurille. Luukkainen (2008) on ottanut analyysivälineeksi identiteetin käsitteen kun hän rakentaa tutkimuksessaan kuvaa kuuroudesta ja kuurojen elämästä viittomakielisten kuurojen omista lähtökohdista. Krohn puolestaan (1992, 14) kehottaa yrittämään ajatella asioita myös vastakkaiselta kannalta kuin siltä, jonka on jo omaksunut ja katsella, mihin tämä johtaisi.

Tutkimukseni yksi näkökulma kohdistuu työttömän nuoren aikuisen arjen selviytymiseen. Pyrin toisen tiedon avulla tulkitsemaan (huono-osaisuuden) tilanteita pikemminkin selviytymisen tai selviytymättömyyden kuin syrjäytymisen suunnasta, jossa katse kohdistuu yksilön henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja valintoihin. Huomion kiinnittäminen selviytymiseen merkitsee, että vasta työelämään tulleiden nuorten kohdalla ei ole kysymys vain henkilökohtaisista voimavaroista, vaan myös siitä, kuinka voimavarat on otettavissa käyttöön ja miten niitä voi vahvistaa. Selviytymisen kohdalla on puhuttava toimintamahdollisuuksista ja -valmiuksista. (ks. Hänninen 2006, 107.) Työtön nuori tulisi nähdä pikemminkin vaikeassa työmarkkinatilanteessa olevana kuin henkilökohtaisten ominaisuuksiensa vuoksi vaikeasti työllistettävänä.

Millaista on sitten tutkimukseni tieto luonteeltaan? Lähtökohtana on toisen tiedon käsite, joka nojautuu Hännisen ym. (2006, 3–5) näkemykseen. Se haastaa ja kyseenalaistaa virallista tietoa. Toinen tieto tulee ruohonjuuritasolta, paikallisesti. Toinen tieto voi olla kiistanalaista ja epävarmaakin. Toisen tiedon tyyppinä pidetään vastatietoa, hiljaista tietoa, täsmätietoa tai heikkoa tietoa. Hiljainen tieto viittaa sellaiseen luonnolliseen tietoon, kokemukseen ja osaamiseen, johon käytännöissä nojataan, mutta joka on vaikeasti eksplikoitavissa. Hiljainen tieto liittyy ihmisten muistiin, kokemuksiin, tuntemuksiin, osaamiseen, mielikuvitukseen, toimintaan ja menettelytapoihin tavalla, joka tekee siitä henkilökohtaista. Edellä oleva tekee näkyväksi toisen tiedon monivivahteista ja inhimillistä luonnetta. Tutkimuksessani käytän yksinomaan toisen tiedon käsitettä. Jaan ajan-kohtaisen huolen koulu- ja työelämän ulkopuolelle jääneistä drop-out -nuorista ja haluan omalta osaltani osallistua tutkimuksellani meneillään olevaan keskusteluun.

2.4 Aktiivinen sosiaalipolitiikka nuorten työttömyyskysymyksissä

Keskeisenä taustoituksena tutkimuksessani ovat aktiivisen sosiaalipolitiikan (myöhemmin aktivointipolitiikan) toimenpiteet, jotka on kirjattu kuntouttava työtoimintalakiin. Perinteisesti työttömien aktivointi oli ennen 1990-luvun loppua aktiivisen työvoimapoliti-

tiikan aluetta ja sisälsi muun muassa tukityöllistämisen ja työvoimapolitiittisen koulutuksen. Aktiivisen työvoimapolitiikan toiminta-alue jää tutkimuksessani muutamia viittauksia lukuun ottamatta sivuun. Tutkimukseni keskittyy nuoriin aikuisiin ja heidän kokemuksiinsa ajanjaksona, joka alkaa 1990-luvun lopulta, jolloin Suomessa alettiin luoda aktiivisen sosiaalipolitiikan nimissä uutta lainsäädäntöä ja palvelumuotoja.

Vaikka aktivointi on ollut yleinen politiikan suuntaus, sille ei ole muodostunut yhtä selkeää määritelmää Suomessa (Ala-Kauhaluoma 2005, 43). Julkusen mukaan (2000, 59–69) aktivointidiskurssiin liittyy toisaalta huoli työttömyyden aiheuttamasta syrjäytymisestä, mutta toisaalta myös huoli passiivisesta toimeentuloturvan riippuvuudesta ja sen seurauksena sosiaalimenojen kasvusta. Viimesijaisen toimeentuloturvan (toimeentulotuen) vastikkeena on työttömän henkilön osallistuttava aktivoiviin tai työllistäviin toimenpiteisiin. Kysymyksessä on paitsi sosiaalisen osallisuuden lisäämisestä myös yksilön ja yhteiskunnan oikeuksien ja velvollisuuksien uudelleen määrittelystä. (Ala-Kauhaluoma 2005, 43–44.) Aktivointimalli voikin samanaikaisesti sisältää sekä kannustimia että sanktioita. Vastavuoroisuus, oikeudet ja velvollisuudet kirjataan aktivointisuunnitelmaan. Paradoksaalisesti aktivoinnissa korostetaan työelämän yksilöllisyyttä ja yksilön työetiikkaa globaalina aikana, jolloin yksilö on vain suuren prosessin osa (ks. Julkunen 2000, 59–69; Ala-Kauhaluoma 2005, 43; Tuusa 2005a; Kotiranta 2008). Juuri globalisaation seurauksena työ on saattanut loppua ja siirtyä halvempiin maihin. Laskusuhdanne ja talouslama yhä vaikeuttavat työnsaantia.

Aktiivisen sosiaalipolitiikan diskurssi (puhekäytäntö) määrittelee työttömyyden yksilön henkilökohtaisista ominaisuuksista, motiiveista, valinnoista ja huonosta elämäntilanteesta johtuvaksi. Aikaisemmin politiikka kiinnitti huomiota rakenteelliseen työttömyyteen. Työttömyyden nähtiin johtuvan yhteiskunnan rakenteellisista seikoista. (Karjalainen 2007, 2). Meneillään oleva muutos kertoo poliittisen ilmapiirin kovenemisestä. Työttömyysongelman yksilöllistäminen, silloin kun työtä ei ole, on kohtuuton. Aktivointiohjelmia onkin useissa yhteyksissä (Kotiranta 2009, 171–172; Ala-Kauhaluoma 2005, 51) kritisoitu siitä, että ne laiminlyövät työvoiman kysyntään vaikuttavan politiikan. Myös Vähätalo (2001, 206–207) kritisoi kapean näkökulman palkkatyökeskeisiä ”workfare”-malleja, joissa syrjäytyminen ja työttömyys irrotetaan taloudellisista, väestöllisistä ja yhteiskuntarakenteellisista taustoistaan ja ilmiöt typistetään yksilöiden ”työmoraalin” ongelmiksi. Kuntoutumisessa ja työllistymisessä on välttämätöntä yksi-

öllisten tekijöiden lisäksi ottaa huomioon työttömyyden rakenteelliset ehdot ja tekijät (ks. Karjalainen 2007; Karjalainen ym. 2008; Keskitalo 2008).

Tanskan malli nostettiin useissa yhteyksissä esimerkiksi kun aktiivista sosiaalipolitiikkaa hahmoteltiin Suomeen. Tanskan mallissa aktivointi oli sosiaalipolitiikan johtotähtenä jo 1990-luvun alussa, 2000-luvulla uudistustyö nojasi käsitteeseen ”det rummelige arbedjsmarked”, laveat työmarkkinat. Tanskan mallin ja toimenpideohjelman tavoitteena on mm. estää työmarkkinoilta syrjäytymistä ja luoda uusia vaikeasti työllistyvien ryhmien työllistymistä tukevia toimenpiteitä (ks. Tuusa, 2001, 56). Tanskassa aktivoinnin palvelujärjestelmää alettiin rakentaa 1990-luvun alussa luomalla palveluja aluksi 18–19-vuotiaille nuorille. Aktivointipalveluja laajennettiin asteittain ja aluksi palvelut ja velvoittavat säännökset kohdennettiin nuoriin ja myöhemmin vanhempiin ikäluokkiin. Vuonna 1998 voimaan tullessa laissa aktiivisesta sosiaalipolitiikasta luotiin puitteet nykyisille toimintakäytännöille. Laki sisältää säännökset aktivoinnista, käteisavustuksesta (toimeentulotuesta), kuntoutuksesta ja suojatyöstä ja siinä määritellään viranomaisten velvollisuudet ja oikeudet. Lain mukaan työttömyysturvaa tai toimeentulotukea saavien henkilöiden työllistymistä ja elämänhallintaa tuetaan yksilöllisesti laaditun aktivointiohjelman avulla (emt. 56).

Aktiivisen sosiaalipolitiikan suuntaviivoja hahmoteltiin Suomessa hallituksen sosiaalipoliittisessa ministeriryhmässä, joka hallitusohjelman mukaisesti kesäkuussa 2000 päätti toimista työllisyysasteen nostamiseksi sekä syrjäytymisen estämiseksi. Hallituksen esitystä valmistelemaan oli asetettu 1999 laajapohjainen ns. aktiivinen sosiaalipolitiikka-työryhmä. Työryhmän mietinnön tiivistelmän keskeiset kohdat olivat seuraavanlaisia (Karjalainen 1999):

1. Aktiivisen sosiaalipolitiikan toimenpiteillä pyritään parantamaan sellaisten sosiaali- ja terveystoimen, sosiaalivakuutuksen ja työvoimahallinnon yhteisasiakkaiden asemaa, joiden työllistymisedellytykset ovat puutteelliset ja joiden aseman parantaminen edellyttää tehostettua viranomaistyötä.
2. Työryhmä edellyttää pitkään työttömänä olleiden, syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden työllistämisedellytysten parantamiseksi työhallinnon palveluiden parantamista, työttömän työnhakijan omatoimisuuden lisäämistä, nuorille taroitettua koulutus- ja työllistymiskuntoutusta, kuntoutuksen kehittämistä, sosiaalitoimen aktiivisuuden lisäämistä sekä viranomaisyhteistyön kehittämistä.

Uutena aktiivipolitiikan keinona esitetään kuntouttavaa työllistämistä, joka yhdistää ja vakiinnuttaa nykyiset sosiaalitoimen paikalliset kokeilut.

3. Työryhmä korostaa työmarkkinoiden toimivuuden sekä työllistämistoimien ja työllistämisedellytyksiä parantavien toimien ensisijaisuutta suhteessa kuntouttavaan työllistämiseen (laissa myöhemmin kuntouttava työtoiminta).
4. Työryhmän esitykset aiheuttavat lisäkustannuksia. Toimenpiteiden arvioidaan kuitenkin pitemmällä aikavälillä tuottavan säästöjä nykyisin vaikeasti työllistettävien henkilöiden toimintaedellytysten parantuessa.

Lain valmisteluvaiheessa työryhmän esitys sai osakseen kritiikkiä. Esimerkiksi kuntoutus-käsite työttömyyteen liitettynä aiheutti keskustelua. Kuntoutus liitetään edelleen vahvasti lääketieteeseen. Kysyjät epäilevät perustellusti (ks. Kotiranta 2008, 23) kuinka lääkäri voisi toimia portinvartijana pitkäaikaistyöttömien osalta suhteessa työhön, ja varsinkin siinä tilanteessa, kun työtä ei ole. Lisäksi työryhmän esityksessä todettiin, että sosiaalityön eettisten periaatteiden kannalta on kestävämpää, että ihminen pakotetaan (sanktiot) kuntoutumaan. Lain myötä arvioitiin syntyvän kuntiin ja kolmannelle sektorille mittavat työsuhteen ja palkanmaksuvelvollisuuden ulkopuolelle jäävät rinnakkaismarkkinat. Edelleen pohdittiin kuinka yhdistetään koulutus, työllistämistoimet ja sosiaalinen kuntoutus eri areenoilla (Karjalainen 1999).

Aktiivisen sosiaalipolitiikan työryhmän esitysten pohjalta valmisteltiin laki kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001). Kuntouttava työtoiminta, jonka mukaan laki sai nimensä, tuli aluksi velvoittavaksi vain alle 25-vuotiaalle. Myöhemmin velvoitetta laajennettiin myös yli 25-vuotiaille. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta edustaa kansainvälistä työttömyyden ja syrjäytymisen vastaista politiikkaa, jossa oikeus toimeentuloon liitetään entistä tiiviimmin työhön (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 1–4). Hallituksen esityksessä (184/2000) erityisenä huolenaiheena nähtiin pitkäaikaistyöttömyyden lisäksi nuorten työttömyys. Työmarkkinoiden ulkopuolelle jääneiden nuorten tilannetta pidettiin ongelmallisena. Työttömyyden aiheuttamat katkokset työuran alussa todettiin vaikuttavan negatiivisesti nuoren työuraan ja nuorten aktivoimiseksi katsottiin olevan tarpeellista ryhtyä erityistoimiin.

Eduskunta edellytti, että hallitus seuraa lainsäädännön vaikutuksia lain soveltamispiiriin kuuluvien henkilöiden syrjäytymisen ehkäisemiseen, kuntoutumiseen ja työllistymiseen. Selvityksessä Ala-Kauhaluoma ym. (2004) totesivat, että keskeisin ongelma oli akti-

vointisuunnitelmiin osallistuvien suuri lukumäärä ja niukat resurssit. Aktivointi ja suunnitelmien tekeminen on aikaa vievää. Lain universaali tavoite, jonka mukaan kaikki tietyn ajan työmarkkinatukea ja toimeentulotukea saaneet työttömät voisivat osallistua aktivointisuunnitelman laadintaan, ei toteutunut. Uhkatekijöinä pidettiin asiakkaan ja julkisen vallan epärealistisia odotuksia työllisyyden hoidon kannalta. Koettiin, että työttömyyden yksilöllistä vastuuta korostava ajattelu on ristiriidassa työttömyyden rakenteellisten ehtojen kanssa. Tutkimuksessa kysyttiin kahdessa kunnassa kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvien kokemuksia. Ne olivat varovaisen myönteisiä elämänhallinnan ja osallisuuden lisääntymisen suhteen. Merkittävää on, että tutkimus ei tavoittanut lainkaan henkilöitä, jotka keskeyttivät kuntouttavan työtoiminnan.

Lain toimeenpanoa arvioiva tutkimus vastasi siihen, millaisia työllisyys- ja hyvinvointivaikutuksia lailla oli alkuvaiheessa. Kotirannan (2008, 170) mukaan suuria yhteiskunnallisia muutoksia ei tulisi kuitenkaan arvioida vielä silloin, kun ne ovat vasta sisäänajovaiheessa. Tarvitaan pikemminkin pitkäkestoista seurantaa ja nyansoitua analyysia. Kotiranta esittää perustavanlaatuisen kysymyksen: kun aktivoidaan, ajatellaan tehtävän hyvää, mutta mitä se hyvä on? Nuorten patistelu työhön ja koulutukseenkin saattaa toimia, mutta mitä mieltä on työttömän aikuisen odottaa ensin lainsäätäjän vaatima 500 päivän passiivikausi ja sen jälkeen vasta aloittaa varsinainen aktivointi ja aktivoituminen? Tutkimuksensa lopuksi hän kysyy perustellusti tuleeko työmarkkinoille aktivoinnin kautta sellaista työvoimaa, jota ei sinne muutoin tulisi ja luoko aktivointi uutta työtä sinne, missä sitä ei ole.

Keskitalo (2008) on tarkastellut suomalaisen aktivointipolitiikan kehittymistä ja sisältöä 1990-luvun puolivälistä alkaen käyttäen poliittisen oppimisen käsitettä. Lähtökohtana Keskitalon (emt.) tutkimuksessa on ollut hyvinvointiparadigman muutos, velvollisuuksien ja sosiaaliturvan vastikkeellistamisen liittäminen sosiaalisiin oikeuksiin. Tutkimuksessa todetaan, että suomalaisessa aktivointipolitiikassa näkyvät Yhdysvalloista 1980-luvulla lähteneet uutta paternalismia, holhoamista edustavat ajatukset, jotka toivat esiin toisen maailmansodan jälkeen kehittyneen hyvinvointijärjestelmän työhön kannustavuusongelmat ja passivoivan vaikutuksen. Sen vuoksi sosiaaliturvaa tiukennettiin mm. lisäämällä työssäoloehtoja.

Keskitalon (emt.) mukaan aktivointipolitiikan keinot ovat olleet yllättävän samanlaisia eri Euroopan maissa ja hyvinvointijärjestelmissä, minkä on arvioitu viittaavan ideoiden

siirtymiseen maasta toiseen politiikan oppimisen avulla. Poliitiikan oppimista tapahtuu, kun politiikkaa muuttuu ideoiden vaikutuksesta. Suomessa kuntouttava työtoimintalaki edustaa tyypillisesti uutta paternalistista politiikkaa, jossa sosiaaliturva kytketään velvollisuuteen edistää omaa työllistymistään, ja jossa velvollisuuksien toteuttamista seurataan aktivointisuunnitelman avulla. Samalla suomalainen aktivointipolitiikka korostaa lakiin kirjattuja sosiaalisia oikeuksia ja kansalaisten oikeutta julkisiin palveluihin. Keskitalo (emt.) jatkaa: ”*Suomalaista aktivointipolitiikkaa voidaan tulkita yrityksenä tasa-painoilla Pohjoismaisen hyvinvointivaltion ideaalin ja sen yhtäläisten oikeuksien, ja uutta paternalismia edustavien, ja liberaalin hyvinvointimallin tuottamien reformististen ideoiden välillä*”.

Aktivointiprosessi työvoiman palvelukeskuksessa jäsentyy kolmena vaiheena; kartoitus- ja tutkimusvaiheena, kuntoutus- ja ohjausvaiheena sekä valmennus- ja työllistämisvaiheena. Kuntouttava sosiaalityö liittyy työttömän asiakkaan työ- ja toimintakyvyn selvittämiseen ja työhön kuntouttamiseen. Terveysteen liittyvät yksilölliset tekijät ja terveys- ja kuntoutuspalvelujen saatavuus ovatkin nousseet keskeisiksi määrittäjiksi palveluprosesseissa (Karjalainen ym. 2008.) Kuntouttava työtoimintalain mukaisesti suunnitelmaan kirjattu palvelutarve velvoittaa sosiaaliviranomaista ja työvoimaviranomaista järjestämään tarvittavan julkisen palvelun. Vaikuttavuuden kannalta on oleellista se, että asiakas itse kokee voivansa vaikuttaa palvelujen sisältöön. Perustana toiminnalle tulisi olla nuoren oma asiantuntijuus oman elämänsä suhteen. Keskitalon (2008) tutkimuksessa pitkään työttömänä olleet kokivat yksilöllisen aktivointisuunnitelman mahdollisuutena saada henkilökohtaista palvelua. Laitinen (2008) toteaa tutkimuksessaan, että aktivointisuunnitelma paperina on nuorille merkityksetön. Suunnitelman allekirjoitus ei merkitse asiakkaille viranomaisen toivomaa sitoutumista suunnitelmaan. Sen sijaan aktivointisuunnitelman tekotilanne koetaan useimmiten valtuttavana.

Aktivointisuunnitelma on kuntouttava työtoimintalain (189/2001) keskeinen interventio. Se laaditaan, kun alle 25-vuotias nuori on ollut:

- 180 päivää työmarkkinatuella vuoden aikana, tai
- 500 päivää työttömyysrahakauden jälkeen työmarkkinatuella, tai
- 4 kuukautta työttömyyden johdosta toimeentulotuella.

Kuntouttava työtoimintalaki muutti sosiaalityön ja sen toimintaympäristöä perusteellisesti, sillä aiemmin työllisyysasiat eivät kuuluneet sosiaalityöhön työllisyys-projekteja

lukuun ottamatta. Lain tavoitteena on myös tehostaa työvoimaviranomaisten, sosiaaliviranomaisten ja Kelan yhteistoimintaa. Laki sisältää uuden työmuodon, kuntouttavan työtoiminnan. Keskeinen työmuoto on sosiaalityöntekijän ja työvoimahallinnon työntekijän parityö. Edellä mainittuja tarkoituksia varten perustettiin vuonna 2004 työvoiman palvelukeskukset. Suunnitelman teossa ja sosiaalityöntekijän tekemässä kuntouttavassa sosiaalityössä korostuu kokonaisvaltaisuus ja yhteiskunnallisen näkökulman tuominen työllistymisen problematiikkaan. Sosiaalityöntekijän näkökulma painottuu vahvasti työllistymisen esteiden poistamiseen (ks. Tuusa 2005, 33). Sosiaalityön tehtävänä on pyrkiä poistamaan sosiaalisia ja henkilökohtaisia esteitä ammatillisen kehityksen tieltä, tukea asiakkaan itsenäisyyttä, sosiaalista osallisuutta ja arjen hallintaa. Usein nuorella on vaikeuksia yksin koota itselleen sopivat palvelut ajallisesti, sisällöllisesti ja tavoitteellisesti. Palveluja ei ehkä sinänsä puutu, vaan voi olla vaikea löytää ne. Sosiaalityöntekijä voi auttaa palvelupolun laatimisessa, johon voi liittyä myös ohjaajan konkreettinen ”kädestä pitäen” palveluohjaus esimerkiksi asunnon hankkimisessa. Sosiaalityön tehtävänä voi olla työllistymiseen liittyvien mielikuvien selkiinnyttämistä, eri koulutus- ja työllistymisvaihtoehtojen hahmottamista ja esiin saattamista. Tilanne haastaa sosiaalityötä dialogisiin vuorovaikutustaitoihin asiakastyössä ja työvoimaviranomaisen kanssa tehtävässä parityössä, sekä oman asiantuntemuksen reflektointiin (ks. Karjalainen 2005, 30).

Oulussa lähdettiin liikkeelle kuntouttavan työtoimintamallin kehittelyyn toukokuussa 2001 kaupungin työllistämiskeskuksessa. Sosiaalityöntekijä ja työvoimaneuvoja -työpari ja ohjaaja aloittivat yhteistyön. Alkuvaiheessa asiakasmääräksi arvioitiin n. 600 alle 25-vuotiasta nuorta. Nuoria ehti olla kolmen vuoden aikana toiminnassa mukana 134. Enemmistö heistä oli miehiä. Kuntouttavaan työtoimintaan ja sosiaalityöhön valikoitui asiakkuuteen nuoria, joista kahdella kolmasosalla oli ollut tai oli parhaillaan pienten lasten vanhempina lastensuojeluasiakkuus. Nuoret olivat olleet ennen aktivointisuunniteluun tuloaan useiden eri palvelujen asiakkaina. Se asetti lisähaasteen tarvittavalle kuntoutukselle, kuntouttavalle sosiaalityölle, toiminnan taloudelle ja työmarkkinoille pääsyyn.

Helsingissä kustannusvaikutuksia onnistuttiin arvioimaan lastensuojelunuorten Helsingin hankkeessa. Nuorten työllistämispalvelut ovat yhteiskunnalle kannattavia tietyin ehdoin. Hankkeen keskeisenä tavoitteena oli ehkäistä nuorten syrjäytymistä ja auttaa heitä parantamaan omaa elämänhallintaansa. Työpaikan järjestämisen lisäksi tavoitteena oli

tukea nuorta saamaan elämäänsä tasapainoisemmaksi. Arviointi osoitti, että kustannusvaikutusten arviointi on suhteellisen pitkälle mahdollista kompleksisissäkin, vaikutuksiltaan monitahoisissa palvelukokonaisuuksissa, ja että taloudellisuuslukujen toiminnalliset muutokset saattavat olla täysin ristiriidassa toiminnan vaikuttavuuden kanssa. Näin voi olla myös silloin jos toiminnan priorisoinnista päätetään pelkästään taloudellisuuden varassa (ks. Sjöblom 2000).

Sosiaalityöntekijä-työvoimaneuvoja -parityöskentely mahdollisti varhaisen vaiheen palvelujen tunnistamisen. Oulussa aktivointisuunnittelun yhteydessä tuli esiin nuoria, joilla oli peruskoulu kesken. Heille koulutoimi järjesti ns. resurssiopettajan. Sosiaalitoimi käynnisti asuntohankkeen kun ilmeni, että osa nuorista oli ilman asuntoa. Enemmistöllä palvelun piirissä olevista nuorista oli ammatillinen koulutus kesken. Useimmat nuoret olivat saaneet toimeentulotukea pitkään. Kun kuntouttavan työtoimintalain toimeenpanton aloittamisesta oli kulunut kaksi vuotta, tuli vahvasti esille se, että tarvittiin työtoimintapainotteista peruskoulua (pajakoulua), vaihtoehtoista, työpainotteista ammattikoulutusmallia ja että tulisi parantaa oppisopimusmallin mukaisia koulutusmahdollisuuksia (ks. myös Kauppinen & Viitanen 2008). Pitkällä aikavälillä kuntouttavaan työtoimintalakiin sisältyvien toimenpiteiden odotettiin parantavan työttömän nuoren asemaa ja samalla vähentävän toimeentulotuen tarvetta. Lyhyenä toiminta-aikana näihin tavoitteisiin päästiin osittain. Nuorten sijoittuminen suoraan avoimille työmarkkinoille oli kuitenkin vähäistä. Aktiivitoimenpiteinä useimmiten toteutui työharjoittelu, työllistämistukityö tai opiskelu. Nuoren asiakkuuden kestoa ei rajoitettu, vaan kuntouttavan työtoiminnan ja sosiaalityön tavoitteena oli jatkaa aktivointitoimia niin kauan kuin nuoren sijoittuminen avoimille työmarkkinoille voisi tapahtua. Palvelun kynnystä yritettiin pitää matalana. Asiakkuudessa saattoi olla pitkiäkin taukoja.

Vuonna 2003 Oulu lähti mukaan yhteispalvelukokeiluun. Nuorille aikuisille tarkoitettu kuntouttavan työtoiminnan yksikkö lopetettiin. Sen sijaan yhteispalvelukokeilu vakiintui työvoiman palvelukeskukseksi parin vuoden jälkeen. Työvoiman palvelukeskuksen myötä työvoimahallinto perusti kymmenisen uutta työvoimaneuvojan virkaa. Sosiaalityöhön lisäystä ei tullut, vaan kunkin sosiaalityöntekijän työpanoksesta erotettiin puolet työllistämistä tukevaan sosiaalityöhön ja puolet hallinnolliseen toimeentulotukityöhön. Koska työllistämistä tukeva sosiaalityö jäi kuitenkin käytännössä toteutumatta, aloitettiin syyskuussa 2005 mallilla, jossa työllistämistä tukevaan sosiaalityöhön siirtyi osa sosiaalityöntekijöistä kokopäiväisesti. Linja suhteessa toimeentulotukityöhön vedettiin

niin, että viime mainitut sosiaalityöntekijät vastaavat asiakkaittensa harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntämisen. Organisatorisia muutoksia on tehty tämänkin jälkeen. Jatkuva sosiaalityön tehtäväkentän ja -rakenteen muuttaminen on hukannut hyvin alkaneita asiakassuhteita. Hyvää viime mainitussa muutoksessa (2005) on se, että sosiaalityön keskeinen kuntouttava rooli nuoren aikuisen työllistämässä on tullut näkyviin organisatorisesti. Pohjimmiltaan kuitenkin tarvitaan monia toimijoita rakentamaan työttömän nuoren koulutus- ja työllistymispolkua.

Olen edellä taustoittanut tutkimustani tuomalla esiin aiempien tutkimusten ja selvitysten kautta yhteiskunnallista kontekstia, jossa nuori aikuinen joutuu rakentamaan omaa polkuaan työelämään. Tutkimukseni empiirisellä osuudella haluan murtaa työttömyyteen liittyvää syrjäytymisen hallitsevaa diskurssia. Työttömyyttä koskeva syrjäytymistutkimus ei tavoita ihmisen arkea eikä se ole kiinnostunut yksilöllisistä arjen kokemuksista. Siksi pyrin tutkimuksessani tulkitsemaan (huono-osaisuuden) tilanteita ja nuorten kokemuksia pikemminkin arjen uudelleenrakentamisen (selviytymisen) kuin syrjäytymisen näkökulmasta.

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen keskiössä ovat työttömät nuoret aikuiset, jotka työvoiman palvelukeskus on siirtänyt takaisin työhallinnon tai sosiaalityön peruspalveluihin. Tutkimuksessani tukeudun fenomenologiseen lähestymistapaan, joka pyrkii ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä tutkittavien näkökulmasta. Toisekseen fenomenologinen lähestymistapa painottaa informanttien omia kokemuksia ja pyrkii välttämään tutkijan ennakkokäsityksiä (Varto 1992, 36). Tutkimukseni tavoitteena on pyrkiä kuvaamaan ja tulkitsemaan vasta työelämään tulleiden nuorten aikuisten työelämäkokemuksia sekä merkityksiä, joiden avulla he jäsentävät ja paikantavat elämäänsä ja suhdettaan työhön. Tutkimusotteessani on siten myös konstruktivistisia piirteitä.

Tutkimustehtävä on muotoutunut vähitellen. Tutkimukseni alkuvaiheessa valitsemaani toiseuden käsitettä (ks. Kulmala 2006, 70–72) jouduin tutkimuksen analyysin edetessä tarkistamaan. Haastateltavieni kertomuksista en löytänyt (emt.) määrittelyä erilaisuudesta tai tavallisuudesta poikkeamisesta. Sen sijaan tutkimukseni nuoret kokivat jääneensä vaille itselleen sopivia palveluja ja työtä sekä koulutusta. Myös lukemani kirjallisuus ohjasi laajentamaan toiseuden näkökulmaa. Eri vaiheiden jälkeen päädyin tutkimuksessani jäsentämään nuorten aikuisten työelämäkokemuksia palvelujärjestelmän asiakkaisiin liittämällä ja määrittämällä toiseuden (Pohjola 1994, 17) suunnasta. Pohdin ja ihmettelin nuorten erilaisia asumisen ja elämisen vaihtuvia tiloja ja kokemuksia. Löysin niiden ja nuorten työelämäkokemusten jäsentämiseen toiseksi tärkeäksi käsitteeksi Winnicottin (1971) kehittämän kiinnipitävän tai kannattelevan ympäristön käsitteen. Tarkastelen tutkimuksessa nuorten koulutus- ja työelämäkokemuksia peilaamalla niitä yhteiskunnan tarjoamiin mahdollisuuksiin. Tutkimukseni tarkempi kiinnostus kohdistuu nuorten aikuisten ja instituutioiden välisiin kohtaamisiin sekä niihin liittyviin kuntouttavan työn haasteisiin.

Tutkimuksessa asiaa lähestytään kolmella kysymyksellä:

- 1) Miten nuoret aikuiset kuvaavat työelämäsuhdettaan?
- 2) Minkälaisia merkityksiä nuoret antavat aktivointisuunnittelulle ja työllistymistä tukeville toimenpiteille?
- 3) Miten nuoret aikuiset kokevat tullessa kohdatuksi palvelujärjestelmässä?

Laadullinen tutkimukseni paikantuu sosiaalityön asiakkuustutkimuksen ja nuorisotutkimuksen alueelle. Tarkastelen käytäntöjä palvelunkäyttäjän suunnasta. Nuorten kerrotut kokemukset liittyvät kohtaamiseen palvelujärjestelmässä ja sen toimintakulttuurissa. Palvelujärjestelmä on mukana myös taustaluvussa esiteltyjen aikaisempien tutkimusten ja oman työkokemukseni kautta. Ihmiselämän ongelmat ovat usein ihmisen omaa tekoa. Toimintatapojen merkityskehysten ymmärtäminen voi silloin auttaa ongelmien ja kehittämistarpeiden ratkaisemisessa (ks. Laine 2001, 43).

Tutkimuksen keskiössä ovat nuorten aikuisten kokemukset työelämästä, aktivointitoiminnasta ja palvelujärjestelmästä. Kysymyksessä on siten myös kokemuksen tutkimus. Tätä kautta työ kytkeytyy myös toista tietoa välittävään tutkimukseen. Tutkimuksella osallistun työttömyyttä ja kuntotutusta koskevaan keskusteluun siten, että nuoret aikuiset itse kertovat työelämäsuhteestaan ja työttömyydestään sekä kuntoutuksen tarpeestaan. Arkikokemusten tarkastelu tapahtuu tutkimieni nuorten aikuisten lähtökohdista. Siten tutkimuksessani on kysymyksessä väljän standpoint-asetelman soveltaminen (Pohjola 1994; Granfelt 1998; Laitinen 2004; Väyrynen 2007).

Järjestelmän näkökulma on vahvasti kiteytynyt ajattelumme, sitä on vaikea ylittää (Pohjola 1994, 13). Tutkimukseni suunnitteluvaiheessa pohdinkin viranomaisaineistojen (aktivointisuunnitelmien) tai viranomaishaastattelujen (sosiaalityöntekijät ja työvoimaneuvojat) mukaan ottamista tutkimukseeni. Vielä myöhemmin kirjoitan tutkimussuunnitelmassani seuraavasti:

”Tutkimuksessani taustalle jäävät aktivointisuunnitteluun osallistuvat sosiaali- ja työvoimaviranomaiset. Taustahäivytyksestä huolimatta koen, että työttömät nuoret ja viranomaiset ovat alkaneet teksteissäni keskustelemaan keskenään, ja yritän hakea tähän tasapainoa. Tutkimuksen keskiössä ei ole kuitenkaan vuorovaikutus. Haluan pitää tutkimukseni rajauksesta kiinni niin, että nuoret ovat ensisijaisia tarinan tuottajina, jotta voin tuoda esiin nuoren oman subjektiivisen äänen institutionaaliseen päätöksentekoon, interventio-politiikkaan, aktivointiprosessiin ja aktivointisuunnittelun sisältöön. Ilmiötä olisi silti tärkeää kuvata organisaation (työvoiman palvelukeskus) ja ammattilaisten näkökulmasta katsottuna. Pohdintani liittyy myös kysymykseen miten viranomaiset – joihin itekin kuulun – tunnistavat käyttämänsä vallan luokitellessaan, priorisoidessaan, käyttäessään lähetteitä ja jonoja? Miten tunnistaa mahdollisesti aktivoinnissa käytetyt mallitarinat, joihin työtön nuori tulisi mahduttaa? Olisiko toisin toimiminen mahdollista?”

Edellä mainitut pohdinnat viittaavat jo toisiin tutkimuksiin. Tämän tutkimuksen tavoitteena on keskittyä nuoren kokemukselliseen toiseen tietoon.

Tutkimustehtäväni on ohjannut teoreettis-metodologisia valintojani. Tutkimusotteeni on fenomenologis-hermeneuttista tutkimusperinnettä mukaileva. Tavoitteenani on tehdä näkyväksi ja pyrkiä ymmärtämään ja tulkitsemaan aikuisuuden kynnyksellä olevien nuorten elämää, kokemuksia ja niille annettuja merkityksiä (ks. Granfelt 1998, 15). Olen joutunut kohtaamaan empiiristä ihmistutkimusta tehdessäni monentasoisia tulkintaongelmia. Olen useassa kohdin luottanut intuitiooni ja lähtenyt seuraamaan niitä jälkiä, jotka ovat puhutelleet minua. Tulkintaa on seurattava kuitenkin tutkimuskohteen kokonaisuuden ymmärtäminen, mielen tavoittaminen (Varto 2005, 99–107). Hän antaa tutkimustoiminnallisiksi ohjeiksi seuraavia ymmärtämisen ja ymmärtämisen erojen periaatteita:

- Maailma on merkityshorisonttina erilainen eri aikoina ja eri ihmisille,
- ihmisen mielenkiinto on vaikuttamassa heidän näkökulmiinsa,
- jokaisella on oma alustava tapansa, jolla on jo kaiken ymmärtänyt ja
- tutkimukselle asetetut lähtökohdat ovat erilaiset.

Näin ollen tämänkin tutkimuksen tutkimuskohdetta eri tutkijat voisivat tematisoida eri tavoin ja saada ”erilaisia” tutkimustuloksia.

Kokemuksen tutkimuksesta

Kokemuksen käsite on monimerkityksellinen. Kokemusnäkökulma nojaa fenomenologis-hermeneuttiseen metodiin, jolloin kokemus käsitetään laajasti ihmisen kokemuksellisena suhteena omaan todellisuuteensa; toisiin ihmisiin, kulttuuriin ja luontoon. Siihen maailmaan, jossa hän elää. Kokemus muotoutuu merkitysten mukaan. Merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen tai lähestymistavan varsinainen kohde (Laine 2001, 27–31). Tutkimuksessani työttömyys saa merkityksensä nuoren aikuisen ja hänen todellisuutensa suhteessa osana sitä yhteisöä ja kulttuuria, jossa hän elää.

Kokemusnäkökulmasta tehtävän tutkimuksen tehtävänä ei ole tuottaa objektiivista tietoa eikä antaa selityksiä (Jokinen 2005.) Fenomenologinen lähestymistapa soveltuu kokemusta tutkiville tieteenaloille (Perttula 2005, Varto 1992). Tutkimukseni toisen tiedon kokemukselliseen näkökulmaan liittyy emansipatorinen tiedonintressi; äänen antaminen sellaisille ryhmille, joiden ääni ei yhteiskunnassa kuulu useinkaan kovin hyvin (Jokinen

2005). Kokemusnäkökulmasta on tehty tutkimusta kun on haluttu ymmärtää, miten asunnottomat naiset kokevat tilanteensa (Granfelt 1999), miten leimattu identiteetti ja toiseus koetaan mielenterveysongelmien sekä asunnottomuuden suunnasta (Kulmala 2006) tai miten seksuaalisesti hyväksikäytetty henkilö kokee oman ruumiinsa (Laitinen 2004). Metteri (2004) on tehnyt tutkimusta kokemusnäkökulmasta kuvaamalla asiakkaitten kohtuuttomia tilanteita ja kokemuksia palvelujärjestelmän asiakkuudesta. Nikkaisen (2005) tutkimuksessa avataan näkökulmia pitkään työssä olleiden ja työkykyä ylläpitävään valmennukseen osallistuneiden ihmisten kuntoutustarpeen ja kuntoutumisen moniäänisyyteen. Kosken (2002) tavoitteena on lähestyä ja ymmärtää arkikielen ulottumattomiin jääviä kokemusten tasoja. Hän (emt.) kysyy tutkimuksessaan voiko ihminen tavoitella onnistuneesti fyysisen harjoituksen avulla hyvää elämää.

Tutkimuksessani emansipatorinen tiedonintressi tarkoittaa nuorten aikuisten kuulemista ja näkyväksi tekemistä. Sosiaalitoimistojen tai työvoimatoimistojen asiakkaita pyydetään harvoin kertomaan, miten he ovat tulleet kohdatuiksi, autetuiksi, ja mikä voisi heitä voimaannuttaa tai resursoida. On kuitenkin perusteltua ottaa mukaan asiakkaita tulkitsemaan sitä, mitä tutkituissa kohtaamistilanteissa tapahtuu, tai miten asiakkaiden kanssa tehtävää työtä voisi kehittää (ks. Kuronen 2004; Kulmala 2006; Metteri 2003,2007; Stepney 2006, 2007; Uggerhoj 2006).

3.2 Toiseus ja kannatteleva ympäristö

Toiseus, toisenlainen tarina, ei-tavanomainen, erilainen, ja erilaisuus tulivat käsitteinä vastaan useaan otteeseen hahmotellessani tutkimustani. Tietoisena siitä, että käsitteet arvottavat tutkimusta olen pyrkinyt löytämään toiseus- käsitteen sijaan kuvaavamman sanan. Toiseus- käsitekin saatetaan kokea leimaavaksi, tai vaikeasti ymmärrettäväksi käsitteeksi. Se on tullut esille, kun olen keskustellut muun muassa sosiaalityöntekijäkollegoiden kanssa, ja kun olen kertonut tekeväni tutkimusta toiseus-käsitettä käyttäen. Toiseus ilmiönä liittyy tutkimuksessani aavistelemaani laajempaan postmodernin ajan mielen ja (nuorten) ihmisten juurettomuuden kysymykseen.

Marginaalissa tai heikossa asemassa elävien ihmisten tutkimuksen lähestymiseen liittyy vaaroja. Granfelt (2004, 140–144) on tarkastellut toiseuden lähestymistä tutkimustensa kautta kolmesta näkökulmasta. Ensimmäiseen liittyy samuuden palvonta, jolloin marginaaliryhmät nähdään tavalla tai toisella vajavaisina – ei aivan tasavertaisina tai ”mei-

dän” kaltaisimme. Tällöin informanteja lähestytään periaatteella ”he, joille meidän pitäisi tehdä jotain, jotta he tulisivat enemmän meidän kaltaisiksi”. Törrönen (2006, 25) puhuu tässä yhteydessä normalisoinnista ja palauttamisesta vallitsevan elämäntavan totunnaisiin asetelmiin. Granfelt (2004, 140–144) kehottaa tutkijaa kuuntelemaan marginaaleissa elävien omia tulkintoja. Toinen tapa lähestyä toisia ja toiseutta liittyy marginalisaation sentimentalisointiin ja romantisointiin (ks. myös Törrönen 2006, 25). Jos vuorovaikutus toimii aidosti, kiinnostunut tutkija voi kuitenkin kääntää liian romantisoinnin voimavaraksi ja välittämiseksi. Kolmas lähtökohta on toiseuden kunnioittaminen ”samuuden palvonnan” vastakohtana. Tilanne yritetään nähdä kertojan näkökulmasta, eläytymällä ja oppimalla kokemustiedosta.

Toiseus käsitteenä on ollut mukana tutkimuksessani mukana alkuvaiheesta saakka. Toiseus-käsitettä on määritelty monista eri näkökulmista, jotka saattavat olla osin ristiriitaisia ja päällekkäisiäkin. Määrittelyyn liittyy useimmiten negatiivinen laatumäärittely (Helne 2002, 117; Juhila 2002, 15), mutta toiseus voi olla myös mahdollisuuksien ja näköalan paikka (Granfelt 1998, 80, 101; Suutari 2001, 158; Baumann 2002, 276; Komonen 2002, 7). Lehtonen ja Löytty (2003, 8) tarkastelivat suomalaista maahanmuuttajapolitiikkaa ja totesivat, että siinä nojataan ajatukseen erilaisuuden suvaitsemisesta. He painottavat, että monikulttuurisuudessa ei ole kysymys vain joidenkin ”toiseudesta”, vaan myös meistä ja meidän erilaisuudestamme sekä suhteessa muihin että toisiimme. Pelkällä ”sensitiivisyydellä” ja suvaitsevaisuudella muita kohtaan ei kuitenkaan voida ratkaista erilaisuuden kanssa elämisen kysymyksiä. Erilaisuus ja kuuluminen eivät kosketa vain ”erilaisia” maahanmuuttajia, vaan koko suomalaista yhteiskuntaa. Erilainen voidaan erilaisuudessaan myös sisällyttää meihin, jolloin ero on inkluusiivinen. Viime kädessä on kyse siitä kenen katsotaan kuuluvan joukkoon.

Tutkimukseni alkuvaiheessa olen tukeutunut Kulmalan (2006, 70–72) toiseuskäsitteeseen. Hän on tehnyt toiseuskokemusten hahmottamiseksi tulkintoja pitäen toiseutta tutkimuksessaan analyttisenä työvälineenä. Toiseus on hänen tutkimuksessaan kokemuksellinen käsite ja ilmaisee kertojan, haastateltavan tai kirjoittajan suhdetta toisiin silloin, kun he määrittelevät paikkaansa yhteiskunnassa. Siihen voi myös liittyä vastapuhe ja leimatun identiteetin kyseenalaistaminen. Vastapuheen pyrkimys on puhua itseä ulos toiseudesta ja tuoda itsestä yksilöllisempi kuva, kuin mitä kategorisointi tarjoaa. Haastattelemiini nuoret aikuiset eivät pidä itseään normaalin ulkopuolella olevina. Kulmalan (emt. 74) tapaan koen, että ne tutkimukseni nuoret, jotka määritellään margi-

naaliin, rakentavat (toimijoina) mahdollisuuksiensa mukaan omannäköisensä, monimuotoisen kertomuksen.

Päädyn tutkimukseni edetessä tarkastelemaan toiseutta palvelujärjestelmän suunnasta. Toiseus on palvelujärjestelmän automaattinen asiakkaisiin liittämä negatiivinen ”ilman olemisen näkökulma”, joka tapahtuu ongelmajäsennyksen kautta (ks. Pohjola 1994, 17). Instituution tarjoama vaihtoehto jaksottaa nuoren aikuisen elämänkulkua palvelujärjestelmän säädösten ja toimenpiteiden mukaisesti (emt.16). Nuorten kohdalla se tarkoittaa muun muassa peruskoulua ja ammattikoulutusta, ja sen jälkeistä työelämään siirtymistä. Tämän tutkimuksen kontekstissa palvelujärjestelmän aktivointisuunnittelun tavoitteena on järjestää työelämään kuntoutusta silloin, kun instituution tarjoama koulutus- ja työ-ura ei toteudu.

Tulemme harvoin pohtineeksi luokitteluja, joihin toiminnassamme tukeudumme. Kategorioihin liittyvä tieto muodostaa eräänlaisen tietovarannon, jonka sisältöä hyödyntämällä rakennamme ymmärrystä yhteiskunnasta, toisista ja itsestä. Ihmisten sijoittaminen johonkin kategoriaan helpottaa suunnistamistamme ja tuottaa sosiaalisia identiteettejä. Kategorisointi voi olla myös eron tekemistä. Yritys tehdä itselle siedettäväksi mallitarinan ja oman tarinan välistä ristiriitaa on eron politiikkaa. Se perustuu positiivisten erojen merkityksille. (ks. Juhila 2005, 29.) Siihen liittyy toisenlaisen, enemmistön määrittämisen kuvasta tai kategoriasta poikkeaminen, omanlaisen kuvan ja identiteetin luominen (ks. Hall 1999).

Kulttuurisille luokittelujärjestelmille on tyypillistä tuottaa stereotyyppisiä ihmiskuvia. Stereotypiat perustuvat vastakohtapareihin kuten työssäkäyvät ja työttömät. Eron tekemiseen liittyy myös vallankäyttö; ero määritellään usein etuoikeutettujen perspektiivistä. Etuoikeutettujen kategoria (työssäkäyvät) määrittää standardin. Toiseen kategoriaan (työtön) luokiteltu ihminen tulkitaan vajavaiseksi tai erilaiseksi suhteessa tavalliseen, jolloin hänen identiteettinsä leimautuu (Juhila 2004, 21; Hall 1999, 139–222; Fook 2002, 79–85).

Työvoiman palvelukeskuksen asiakkaalle saattaa olla tarjolla toivottoman (ei hyödy työvoiman palvelukeskuksesta) tai työllistymisen identiteettiä tukeva tarina (omaa edellytykset työllistämisen tukemiseen). Toivottoman identiteettiä tukeva tarina samalla tekee jaon toisen(laisen) ja normaalin välille. Kategorisoinnilla epäsovivaksi tai poissa-

olevaksi asiakkaaksi ratkaistaan palvelun epäminen palvelun tuottajan näkökulmasta. Kategoriaan osoitetut ovat toisia, joita kuvaavat negatiivisesti leimatut laatumäärittelyt (Helne 2002). Mallitarinat sisältävät myös määrittelyä tulevaisuudesta; kenellä on edellytyksiä kuntoutukseen tai työllistämistukitoimenpiteisiin ja millä perusteilla.

Instituution tarjoaman mallitarinan lisäksi työttömällä nuorella on henkilökohtainen käsitys itsestään. Samalla kun he tunnistavat kategorian (leiman), johon heidät on määriteltä, he antavat omia merkityksiä ja vertaavat näitä kahta. Oma käsitys ilmenee vastapuheena, tavallisuusretoriikkana, kun vertailukohteena on institutionaalinen mallitarina. Tavallisuuspuhe kohdentuu kulttuurisesti vakiintuneisiin kategorioihin. Usein siinä on kyse hienovaraisesta neuvottelusta, jossa kyseenalaistetaan vakiintuneita kategorisoitettuja, ja tarjotaan tilalle vaihtoehtoisia identiteettien mahdollisuuksia. Tavallisuuspuhe on läsnä kaikessa toiminnassa, jossa ihmiset pohtivat omaa identiteettiään. Leimatusta identiteetistä käytävät neuvottelut voivat olla vakavia, silloin kun ihmiset joutuvat rakentamaan minäänsä suhteessa oletettuun toisen kategoriaan. Tavallisuuspuhe on merkityksellinen kasvojen säilyttämiseksi. Siinä on tärkeää kuvata itsensä tavalliseksi, vaikka muut näkevät toisin. Tavallisuuspuhe ei ole suurilla poliittisilla kentillä tapahtuvaa toimintaa. Sen voi paikantaa jokapäiväisissä kohtaamisissa, joissa ihmiset neuvottelevat omaa identiteettiään. (Juhila 2005, 29.)

Neuvoteltavaa riittää, sillä täysin itsenäinen, loppuunsaatettu, varma ja johdonmukainen identiteetti on fantasiaa. Postmoderni subjektin identiteetti muotoutuu, ja muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan meitä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä. Subjekti ottaa eri identiteettejä eri aikoina, eivätkä nämä identiteetit ryhmyy yhtenäiseksi kokonaisuudeksi minkään eheän ”minän” ympärille. (Hall 1999, 22–23.)

Kannatteleva ympäristö

Mikä kannattelee silloin, kun nuori jää tai jättäytyy yhteiskunnan ulkopuolelle ja samalla joutuu koulutuksen ja työelämän tarjoaman tuen ulkopuolelle? Minulla oli jo valmiina ihmetteleviä kysymyksiä, jotka oli luontevaa kohdentaa tähän tutkimukseen. Olen arkityössäni pohtinut nuorten arkea. Aloin aavistella, että kysymykseni liittyisivät tilaan tai tiloihin, joissa nuorella on mahdollisuus tulla kohdatuksi ja hyväksytyksi omana it-

senään. Tilaan, jossa kenties olisi muita ”samanmielisiä”, ja joka tarjoaisi suojan tai paikan toimimiseen.

Winnicott (1971; Granfelt 1998, 162–163) puhuu kiinnipitävästä ympäristöstä (holding environment, facilitating environment), jota voi kutsua myös kannattelevaksi tai mahdollistavaksi ympäristöksi. Kiinnipitävä ympäristö mahdollistaa omien voimavarojen ja uusien kiinnekohtien löytämisen elämään mahdollisen avuttomuuden tilassa. Se voi luoda toiminnan edellytyksiä. Tärkeintä on kyky elää luovasti. Se tekee elämästä elämissen arvoisen. Luovuudella Winnicott tarkoittaa taiteellisen luomiskyvyn ohella kiinnostusta elämään; kykyä nähdä asioita uudessa merkityksessä, katsoa ja kiinnostua eri suunnasta, ja liikkua sisäisen ja ulkoisen todellisuuden (intermediate area) välillä. Jotta luovuus voi säilyä, on edellytyksenä, että ihminen puolustaa ja vaalii omaa ainutlaatuisuuttaan, sisäistä kotiaan. Luovan elämän (cultural life) edellytyksenä on oman riippuvuuden ja tarvitsevuuden tunnustaminen sekä oman identiteetin kehitykselle että edelleen oman autonomian vahvistumiselle. Jotta ympäristö voi olla kiinnipitävä, on sen tarjottava turvalliset ja kestävät rajat sekä riittävästi vapautta.

Tutkimukseni analyysissä käytän Winnicottin (1971) kiinnipitävän tai kannattelevan ympäristön käsitettä soveltaen. Tutkimukseni nuorten kiinnipitävänä ympäristönä toimii yhteisöllinen koti(pesä), joka on usein nuorten yhteinen jaettu tila, johon liittyy tunnepohjainen arvo. Toinen kannatteleva ympäristö on musiikin maailma, joka sekin on spatioaalinen. Se on muuttuva tila, jossa nuori voi ottaa käyttöönsä omat voimavarat ja joka sallii myös erilaiset tunteet. Winnicott (emt. 71–73) puhuu siitä, kuinka lapselle leikkimisen ihanuus perustuu suureksi osaksi leikkijöiden väliseen turvalliseen suhteeseen. Kenties leikin tila on ainut paikka, missä lapsi tai aikuinen voi olla vapaasti luova ja löytää yksilönä itsensä. Keskeistä on mielen siirtymätila, kuvitellun ja leikin tila, jossa voi fantasioiden avulla kokeilla todellisuuden vaihtoehtoja. Winnicott (emt.) puhuu transitionaali- eli siirtymätilasta. Käsitän leikin tilan metaforan tutkimuksessani niin, että sen voi siirtää nuorten musiikin tekemiseen ja musiikin maailmaan, jolloin sen voi ymmärtää kannattelevana kulttuurisena tai luovana ympäristönä työttömyyden muutostilanteissa.

Lähden hakemaan tutkimusaineistoani nuorten aikuisten suunnasta; heidän kokemuksistaan ja niille annetuista merkityksistä. Tarkastelen yksilöllistä nuoren kertomusta ja puhetta peilaamalla sitä viranomaisen tarjoamaan institutionaaliseen mallikertomukseen ja

aktivointipuheeseen. Aktivointipuheen taustalla on suomalainen aktivointipolitiikka ja sen ideologia (jota on kuvattu luvussa 2.4). Tiivistetysti se tarkoittaa nuorten patistelua työhön ja koulutukseen. Olennaista on, että palvelujärjestelmä näyttäytyy tässä tutkimuksessa nuoren aikuisen tuottamana arkisena puheena ja kokemuksena. Tutkimukseni tarkoituksena on konstruktionistisen lähestymistavan mukaan rakentaa kuvaa nuorten aikuisten työhön ja työllistämisen tukemiseen (aktivointisuunnitteluun) liittyvistä kokemuksista. Näitä kokemuksia kuvaan ja tulkiten tutkimuksen empiriaosuudessa. Tutkimukseni lähtökohta on haastattelemieni nuorten aikuisten kerronta ja tulkinta todellisuudesta sellaisenaan. Totuudenmukaisuutta tai oikeudellisuutta en lähde arvioimaan.

3.3 Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa ja sosiaalinen konstruktionismi

Tutkimukseni pohjavire on fenomenologis-hermeneuttinen. Fenomenologian oppi-isä Edmund Husserl (1859–1938) piti päämääränään suorittaa uudelleen Kantin puhtaan järjen kritiikkiä vastaava tehtävä (Heiskala 2004, 84–86). Husserlin (1931) mukaan tajunta on aina tekemisissä kategorioiden muotoilemien ilmiöiden eli fenomeenien (eikä Kantin olioiden sinänsä) kanssa. Husserlin (emt.) päättelyn lähtökohtana on tajunta, joka keskittyy fenomeeneihin eli ilmiöihin sellaisena kuin ne ilmenevät tajunnalle. Tajunnan perustava taso on luonnollinen asenne eli arkitietoisuus. Luonnollinen asenne puolestaan on tarkastelun lähtökohta, josta filosofinen pohdinta etenee tietoteorian ongelmiin fenomenologisella reduktiolla eli sulkeistamalla asteittain kriitikkömästi omaksettua tietoa. Sulkeistaminen fenomenologisessa mielessä ei kiistä sulkeistamisen kohteeksi joutuvien seikkojen olemassaoloa, vaan ainoastaan niiden käytön filosofisessa päättelyssä. Modernin luonnontieteen filosofian kritiikistä huolimatta Husserl sai myöhemmin innostuneita seuraajia mm. Martin Heideggerin. (Heiskala 2000, 85–86.) Suomeen fenomenologian toi Sven Krohn, joka normatiivista arvoetiikkaa käsittelevässä teoksessaan otti selvästi fenomenologisen näkökulman. Muiden muassa Lauri Rauhala väitteli Sven Krohnille fenomenologisesta psykologiasta. (ks. Routila 2007, 107). Ilmais fenomenologia tarkoittaa ensi sijassa metodikäsitettä. Fenomenologia on merkityksensä suhteen toisenlainen kuin esimerkiksi teologia, jolloin tieteen kohteena on sisältö. Fenomenologia ei ilmoita tutkimuksen kohdetta eikä ole kohteen sisältöä luonnehtiva termi. Sana kertoo sen, miten pitää osoittaa ja käsitellä sitä, mitä tässä tieteessä tarkastellaan. (Heidegger 2000, 58.)

Yksinkertaistaen fenomenologisessa menetelmässä pyritään näkemään tutkittava ilmiö (tutkimuskohde) pelkistettynä ilman etukäteisoletuksia ilmiön luonteesta. Yksittäisen ilmiön oivaltavasta havainnoinnista edetään toisiaan seuraavien tutkimusvaiheiden kautta tilanteeseen, jossa on mahdollista nähdä ilmiöön liittyviä syvempiä merkityksiä. Ilmiön tärkein tehtävä on saada tutkija suoraan asiaan, vailla etukäteen lukkoon lyötyjä teorioita tai käsityksiä tai ns. teoreettisia viitekehyksiä. (ks. Varto 1992, 86; Laine 2001, 3; Jokinen 2000).

Fenomenologinen tutkimus ei kuitenkaan ala tyhjästä. Tutkimuskohteen teoreettisia lähtökohtia ja tutkimuksen perustana olevia filosofisia ongelmia ovat ihmiskäsitys eli millainen ihminen on tutkimuskohteena ja tiedon käsitys eli miten kohteesta saadaan tietoa ja millaista se on luonteeltaan. Tietokäsityksistä nousevat esille mm. ymmärtäminen ja tulkinta (hermeneuttisuus). Hermeneuttisuus puolestaan korostaa ilmiöiden moniselitteisyyttä, merkityksiä ja konteksteja. Fenomenologis- hermeneuttinen metodi ei ole kaavamaisesti opittava aineiston ja tulkittamisen väline, vaan se vaatii tutkijalta jatkuvia perusteiden pohtimisia tutkimuksen eri vaiheissa esiin tulevien ongelmien yhteydessä. Fenomenologinen tutkimus on eräässä mielessä yksittäiseen suuntautuvaa paikallistutkimusta. Yksilön kokemusten tutkimus paljastaa myös jotain yleistä yhteisön yhteisten merkitysten perinteestä (Laine 2001, 26–33.) Tässä tutkimuksessa on tavoitteena ymmärtää nuorten aikuisten sen hetkistä merkitysmailmaa suhteessa palvelujärjestelmän toimintakulttuuriin, ja samalla pyrkiä käsitteellistämään sitä.

Tutkimusprosessissani aineiston keruu, kirjoittamisen eri vaiheet, analyysi ja tulkinta kietoutuvat toisiinsa. Tutkimusaineiston keruu on kestänyt kaksi vuotta. Aineiston alustavaa analyysyä olen tehnyt litteroinnin ja kirjoittamisen yhteydessä. Aineistojen lähilukuun on liittynyt myös oman itseymmärryksen ja arvojen pohdintaa. Tutkimuksen tekeminen on tapahtunut arkityön ohella. Irrottautuminen tutkimuksen analyysin intensiivivaiheessa arkityöstä kahdeksi kuukaudeksi on hiukan mahdollistanut irrottautumista myös sosiaalityön järjestelmäkeskeisestä näkökulmasta. Yllättäen, pohtiessani todellisuuskäsityksiäni tätä tutkimusta varten, huomasin palavaani 1970-luvun loppupuolelle emeritusprofessori Krohnin filosofian luentoja ja kirjoja ääreen. Kenties tutkimukseni analyysin fenomenologinen pohjavire on lähtöisin sieltä, vaikkein sitä siinä yhteydessä olisi osannut fenomenologiaksi nimittääkään. Ajattelutapaani koen noiden luentoja vaikuttaneen. Krohnin runoihin liittyvä ihmisyyden teema on vielä lisännyt kiinnostustani. Runoista olen saanut itsekkin voimaa. Sille tielle ohjasi jo koululaisena äiti, joka

olisi halunnut tehdä minusta runonlausujan. Minusta ei tullut runonlausujaa, mutta kulttuurin ja taiteen kiinnostus jäi, ja on kantava voima vielä nykyäänkin.

Aineiston analyysi on keskeinen laadullisessa tutkimuksessa (Törrönen 2007). Analyysi kiinnittyy tutkijan ontologisiin (suhde todellisuuteen) ja epistemologisiin oletuksiin (tutkijan ja tutkittavan suhde) sekä metodologisiin (tutkimusprosessi) lähtökohtiin. Kuka ihminen on ja mikä on hänen paikkansa todellisuudessa, siinä kaikkeudessa, joka häntä ympäröi? Mitä ne tarkoittavat tutkimuksessani?

Kuvaan maailmassa oloani, paikkaani todellisuudessa ja suhdettani metodologisiin kysymyksiin Krohnin (1993, 9) tapaan. Hän puhuu terveen järjen uskosta, meistä riippumattoman todellisuuden olemassaolosta ja kuvaa todellisuutta seuraavasti:

”Olen tällä hetkellä tietyssä kaupungissa Suomen maassa pallomaisella planeetalla, jota me suomalaiset nimitämme Maaksi. Kokemukseni tässä ja nyt ja ns. tieto menneisyydestä ja tietoja lainmukaisuudesta, jotka ulottuvat tulevaisuuteen, ja varmistavat vakaumusta niin, että tästä huoneesta ulos astuessani tulen pääasiallisesti tuttuun ennen kokemaani maisemaan, enkä johonkin tällä hetkellä täysin tuntemattomaan. Te olette uskoakseni samankaltaisia ihmisiä kuin minä. Teillä on ajatuksia, tunteita ja tavoitteita, ja te saatatte ymmärtää minua käyttäessäni äidinkieltänne. Minä en voi asettaa epäilyksenalaiseksi toisen ihmisen kokemukenttää, tosin minulla ei näytä olevan samaa välitöntä kosketusta toisen kokemukseen niin kuin omaani. Minun uskoni voi olla totuudenmukainen silloinkin, kun sitä ei voi nimittää tiedoksi. Minä uskon sisältää ajatuksen, että sekä hän että minä olemme ’minäolentoja’.”

Lainauksesta on tunnistettavissa Rauhalan (1988, 2000) holistinen, kokonaisvaltainen ihmiskäsitys, jonka mukaan ihminen on olemassa situationaalisuutena (elämäntilanteeseensa kietoutuneena), kehollisuutena (organisen tapahtumisen kokonaisuutena) ja tajunnallisuutena (kokemisen kokonaisuutena).

Sosiaalinen konstruktionismi

Fenomenologis-hermeneuttisen orientaation lisäksi tutkimuksessani on konstruktionistisen ajattelun piirteitä. Käsillä oleva tutkimusraportti on minun ja tutkimukseni nuorten vuorovaikutuksen tulosta. Se on yhdessä rakennettu yksi versio todellisuudesta. Yhteisen sosiaalisen todellisuuden rakentaminen pitää sisällään suuren eettisen vastuun ja toivon, että pystyn tulkitsemaan nuorten elämää siten, että he voisivat tunnistaa kerto-

mansa ilmiöt tulkinnoistani. Laadullisia menetelmiä käyttävän tutkijan tutkimuskohteet näyttäytyvät jokseenkin aina kielessä, ja kieli on osa sosiaalista todellisuutta tai sosiaalisia todellisuuksia. Laadullinen tutkimus rajaa maailmaa omalla tavallaan; tutkimuskohde näyttäytyy tutkijalle ennen kaikkea inhimillisessä kielessä. Kielen avulla ihminen tulkitsee toimintaansa ja antaa sille merkityksiä (Eskola & Suoranta 1998, 143–144; Eskola 1984a, 61). Tutkimukseni kohteiden valinnat, kuten kysymysten, otosten, aiheitten ja lähteitten valinnat – rajaaminen kokonaisuudessaan – ovat uudenlaisia merkityksiä luovia ja siksi myös eettisiä ratkaisuja (ks. Varto 2005, 49). Olen pyrkinyt teoreettisten käsitteiden avulla jäsentämään haasteltavieni maailmaa. Käsitteiden valinnoillakin saatetaan entisestään vaikeuttaa tai uusintaa työttömyydestä aiheutuvaa huono-osaisuutta (ks. Granfelt 1998, 45). Valitsemani toiseus-käsite on luonut tutkimukseeni tietynlaisen konstruktion, jota olen joutunut tarkistamaan useaan eri otteeseen.

Olen käyttänyt tutkimuksessani suoria lainauksia runsaasti antaakseni tilaa tutkittavien äänille, ja tehdäkseni siten heidän sosiaalista maailmaansa näkyväksi. Olen yrittänyt nähdä tilanteen eläytymällä ja välittämällä, mutta samalla toisen erillisyyttä kunnioittaen. Olen myös tutkimuksessani pohtinut haastateltavieni identifioimistapaa välttääkseni paitsi haastateltavien myös ammattilaisten ja lähipiirin tunnistamisen. Haastateltavieni nimet olen muuttanut. Puhuttelen teksteissäni haastateltaviani etunimellä. Vaikka tavoitteenani on ollut asennoitua avoimesti tutkimaan ilmiöön, oma elämänhistoriani ja -kokemukseni, maailmankuvani ja ihmiskäsitykseni ovat vaikuttaneet tiedon tuottamiseen tutkimusprosessissa. Nuortenkin tuottamat kertomukset ovat sidoksissa kontekstiin: aikaan, paikkaan ja tilanteeseen sekä luonnollisesti tutkimusaiheeseen. Nuori aikuinen on ollut yhdenlaisessa todellisuudessa kohdatessaan palvelujärjestelmän viranomaisia ja toisenlaisessa todellisuudessa haastattelutilanteessa, jossa hän palaa aikaisempiin merkityksellisiin kokemuksiinsa.

Merkityksellisten kokemusten kertymisen myötä rakentuva sosiaalinen ja kulttuurinen tietovaranto välittyy jaettuna yhteisenä tietona siirtyen sukupolvelta toiselle. Tietovarannosta yksilö ammentaa tietoa jokapäiväisessä elämässään (Berger & Luckmann 1966.) Tutkimuksessani se tarkoittaa sitä, että olen kiinnostunut kulttuurisista merkityksistä ja kulttuurisista nuorista toimijoista, jotka omassa toiminnassaan, puhetavoissa eli diskursseissa paitsi tukeutuvat käytössään oleviin tulkintaresursseihin, myös luovat uutta todellisuutta ja uudenlaisia todellisuuden jäsentämistapoja (Jokinen 2005). Konstruktionismien käsite on Heiskalan (2000, 197) mukaan vakiintumassa yleisnimitykseksi

joukolle erilaisia ihmistieteellisiä lähestymistapoja, joiden mukaan yhteiskunnallisen todellisuuden olemamassaolo on riippuvainen inhimillisissä käytännöissä syntyvistä kulttuurisista konstruktioista eli tulkinnoista. Ei ole olemassa lopullista sosiaalisen elämän objektiivista todellisuutta, koska kulttuuristen mielikuvien kautta myös tuotamme sosiaalista todellisuutta samalla kun teemme itsestämme siinä toimijoita. (Alasuutari 2007, 49.)

Koiviston (2002, 6) mukaan objektiivisen tiedon tuottaminen ulkomaailmasta ei ole perinteisen tiedekäsityksen olettamalla tavalla mahdollista, koska paikallinen sosiaalinen tai laajempi yhteiskunnallinen konteksti, esimerkiksi valtarakenteet, toimijoiden intressit, halut tai tarpeet, määräävät, muokkaavat tai ohjaavat tiedon tuotantoa. Sosiaalisesta kontekstista vapaata tietoa menetelmän vaikuttavuudesta ei voi olla, vaan itse konteksti, kuten sosiaalityöntekijän hiljainen tieto tai asiakkaan olosuhteet ja tarpeet määräävät sen, mitä interventiossa tapahtuu ja sen onnistuuko interventio. Interventiosta tarvittava tieto koskee siis ennen kaikkea tuota paikallista kontekstia. Tällöin sosiaaliset suhteet ja rakenteet nähdään olemassa oleviksi tekijöiksi, jotka työntävät interventioprosessia eteenpäin. Toimivia työ- ja interventiomenetelmiä tästä näkökulmasta ovat ne, jotka parhaiten sopivat olemassa olevaan sosiaaliseen kontekstiin. Kun interventiolla (aktivointisuunnitelmalla) halutaan ohjata nuoria työhön tai koulutukseen, sosiaalinen konstruktivismi on kiinnostunut kaikesta, mitä paikallisessa kontekstissa on itse työ- tai interventiomenetelmän ympärillä.

3.4 Tutkimusaineisto ja sen analyysi

Haastattelun toteuttaminen

Tutkimukseni haastattelutavaksi valitsin narratiivista lähestymistapaa mukailevan teemahaastattelun. Ajattelin sen tuottavan yksityiskohtaista ja kokemuksellista tietoa parhaiten. Olen käyttänyt analyysivaiheessa teemahaastattelurunkoa (liite 1) aineiston koodauksen apuvälineenä (ks. Eskola & Suoranta 1998, 152). Ennen tutkimusta olin työskennellyt työttömien nuorten kanssa sosiaalityöntekijänä useita vuosia eri tehtävissä. Kun pohdin aineiston keruutapaa koin, että kokemukseni ja esiymmärrykseni mukaan nuorten motivointi lomakekysymyksiin olisi ollut vaikeaa. Kokemusten kuvaaminen kirjallisestikaan ei ehkä olisi ollut helppoa nuorille. Sen sijaan haastattelussa mahdollis-

tuva suullinen vastausmahdollisuus voisi antaa paremman mahdollisuuden kokemusten kuvaamiseen kuin lomakekyselyyn vastaaminen antaisi.

Haastattelussa haastattelijalla on mahdollisuus antaa lisäinformaatiota ja tarkentaa kysymystä välittömästi (ks. Tuomi ym. 2002, 74–76). Se puolestaan voi vähentää väärin ymmärtämistä, ja rohkaista haastateltavaa. Toisaalta tiukasti teemoissa pitäytyminen voi vaikeuttaa vapaata kerrontaa (ks. Laine 2001, 35–36). Myöhemmin haastattelutilanteessa luovuinkin pitäytymisestä tiukasti teemoihin, ja erityisesti silloin, kun haastateltava tuotti vähän informaatiota. Ajatuksenani oli, että teemaan liittyvää informaatiota tai kokonaan teeman ulkopuolelta tulevaa informaatiota voisi siten nousta esille paremmin kuvaamaan nuoren kokemusmaailmaa. Myöhemmin tarkasteltuna haastatteluissa esiin tulleet sanottamisen vaikeudet viittasivat siihen, että vapaamuotoinen kirjallinen vastausmahdollisuus olisi saattanut tuoda haastattelua paremmin esiin nuorten suhdetta tutkittavaan ilmiöön. Etukäteen kirjallisesti annetut kysymykset tai aihealueet olisivat saattaneet parantaa haastattelua (ks. Laine ym. 2002, 75).

Haastattelut muodostivat tutkimukseni empiirisen aineiston. Haastateltavat olivat oululaisia nuoria, työttömiä aikuisia, jotka olivat aiemmin olleet työvoiman palvelukeskuksen asiakkaita, ja jotka olivat haastatteluhetkellä sosiaalitoimen ja työhallinnon asiakkaita. Haastatteluihin valmistautuminen alkoi siten, että kerroin tutkimussuunnitelmas-tani kesällä 2006 sosiaalityöntekijäkollegoilleni ja pyysin heitä merkitsemään ylös ne 18–25-vuotiaat nuoret aikuiset, jotka olivat tulleet aikuissosiaalityön vastaanotolle työvoiman palvelukeskuksen siirtäminä vuonna 2006. Juuri näillä nuorilla oli kokemusta ilmiöstä, jota olin aikeissa tutkia. Oletin näin saatavan parhaiten tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Kirjasin myös itse muistiin mahdollisia haastateltavien nimiä. Mielestäni oli olennaista, että sosiaalityöntekijät, jotka tunsivat asiakkaansa hyvin, pystyisivät motivoimaan heitä tutkimukseni haastatteluun. Edellä mainitun kaltaista otantaa Tuomi ym. (2002, 88) nimittävät eliittiotannaksi.

Lähtökohtana tutkimuksen haastattelulle oli, että ensisijainen tutkimusluvan antaja oli nuori itse. Kävin niiden nuorten kanssa, jotka olivat tutkimukseen lupautuneet, tutkimuksen tarkoituksen ja luvan läpi ennen haastattelun alkamista. Vielä haastattelun alusakin oli nuorella mahdollisuus kieltäytyä haastattelusta, sillä haastattelu perustui vapaaehtoisuuteen. Kieltäytymisiä ei haastatteluvaiheessa tapahtunut. Käytän tutkimukseen osallistuneista haastateltavistani haastateltava tai nuori aikuinen nimitystä tai pu-

huttelen heitä etunimellä. Vaikka kysymys on palvelujärjestelmän asiakkuudesta, koin asiakas-nimityksen järjestelmälähtöiseksi, ja sitä halusin välttää. Tutkittava-nimitys taas olisi ollut mielestäni objektivoiniva, joskaan haastateltava-nimitystä käyttämälläkään ei voi välttää objektivoitumisen sävyä. Laitinen (2004, 55–56) puhuu kanssatutkijuudesta, jolloin tutkimuksessa tuotettu tieto on haastateltavien tuottamaa ja siinä mielessä subjektiivisuuden tunnistavaa. Laitisen (emt. 57) tutkimuksen tavoitteena oli toteuttaa standpoint-asetelmaa, jonka keskeisenä ajatuksena on lähteä liikkeelle arkielämän kokemuksista ja kunnioittaa yksilöllisiä eroja. Nämä olivat myös tutkimukseni tavoitteita. Omassa tutkimuksessa en voi kuitenkaan puhua kanssatutkijuudesta, koska olen tehnyt tulkinnat haastateltaviani kuulematta.

Saatuani tutkimusluvan myös lokakuussa 2007 informoin kollegoitani tarkemmin tutkimukseni tarkoituksesta ja tavoitteista. Haastateltavia löytyi lisää. Ensimmäisen koehaastattelun tein kesäkuussa 2007 ja viimeisen haastattelun tein syyskuussa 2008. Haastatteluja kertyi seitsemän kappaletta. Haastateltavien määrän lisääminen olisi ehkä tuonut lisäinformaatiota. Olemassa olevan haastatteluaineiston kerääminen kesti kaksi vuotta. Haastateltavien löytäminen vei aikaa muun muassa johtuen sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta ja työkiireistä. Koin, että tutkimushanke koettiin silti työyhteisössä tarpeelliseksi ja mielenkiintoiseksi. Jo haastatteluun lupautuneiden nuorten aikuisten henkilökohtaiset esteet ja olosuhteet aiheuttivat haastatteluun viiveitä. Haastattelu aika saattoi toteutua vasta kolmannella tapaamiskerralla. Haastateltavien vaikea tavoitettavuus kertoo siitä, että nuoren elämä ja arki täyttyy muista heille merkittävimmistä asioista kuin haastatteluun osallistumisesta. Toisaalta jos aktivointiin liittyvää kohtaamista ei ole tapahtunut, on myös vaikea kiinnostua samaan asiaan liittyvästä haastattelusta. On myös ymmärrettävää, että sellaisia ihmisiä, jotka eivät ole kokeneet erilaisia aktivointitoimia mielekkäiksi, on vaikea tavoittaa tai saada mukaan haastateltavaksi (ks. Kotiranta 2008, 160).

Haastattelupaikaksi nuorten olisi ollut mahdollisuus valita myös muu kuin sosiaalityön työympäristö. Tutkimuspaikka saattaa vaikuttaa siihen, mitä elämästä tai asiakkuudesta kerrotaan haastattelussa (ks. Pösö 2004, 19). Ehdotin yhdeksi haastattelupaikaksi kahvilaa, mutta haastatteluun lupautunut nuori halusi tulla mieluummin sosiaalitoimistoon. Käytännössä kaikki haastattelut tapahtuivatkin sosiaalitoimiston tiloissa. Haastattelupaikka tunnettiin hyvin. Useimmat haastattelun tein sen jälkeen kun nuori oli ensin käynyt sosiaalityön vastaanotolla tai oli jättämässä toimeentulotukihakemustaan. Se tuntui

sopivan myös nuorille haastateltaville. Näin haastattelu saattoi tapahtua ilman erityisjärjestelyjä. Sosiaalitoimisto haastattelupaikkana saattoi ohjata haastateltavaa puhumaan instituution suuntaan.

Ensimmäisten haastattelujen jälkeen havaitsin, että haastattelu kannattaa tehdä heti ensimmäisen tapaamisen yhteydessä. Haastattelutilanteesta saattoi tulla liian ”virallinen” ja kenties pelottava, jos ensin tehdään alustava haastattelu ilman nauhoitusta ja sen jälkeen uusi aika sovitaan erikseen nauhoitusta varten. Haastattelujen aluksi kävin jokaisen haastateltavan kanssa läpi tutkimuksen tavoitteet, tutkimuksen luvan ja sen, miten tutkijan roolini erosi arkityöstä sosiaalityöntekijänä. Ensimmäisiä haastatteluja litteroidessani huomasin kuitenkin, että saatoin olla aktiivisesti kyselemässä sosiaalityöntekijän tapaan, kun sen sijaan olisi pitänyt odottaa, ja antaa haastateltavalle enemmän tilaa. Haastattelun tekotapa oli pikemminkin naturalistinen. Naturalistisesti asennoiduttaessa tutkimuksen tekeminen ei eroa asiakkaan kanssa työskentelemisestä (vrt. Raunio 2000, 334). Tosin postmodernin todellisuustulkinnan mukaan sosiaalityön professiokin saattaa paikantua samoille ”takapihoille ja laitamille” sosiaalityön asiakkaan kanssa (ks. Raitakari 2002, 58). Tutkija-sosiaalityöntekijän ääni ei siis edusta haastattelutilanteessa ainoastaan hierarkkista instituution ääntä, vaan se voi myös edustaa haastateltavan ääntä, ja voi auttaa nuorta pois alamaisiasiakkuuden konstruktiosta (ks. Pohjola 1993, 55–95). Toisekseen koin haastattelutilanteessa käyttäväni Baumanin (1992) tulkitsevaa asiantuntijuutta, joka pyrkii tiedostamaan kulttuurisen erilaisuuden ja kunnioittaa sitä (Raitakari 2002, 50).

Nuoret, jotka osallistuivat haastatteluun, suhtautuivat haastatteluun myönteisesti ja lupautuivat uusintahaastatteluun. Uusintahaastatteluja en kuitenkaan tehnyt tutkimuksen vähäisten aika- ja taloudellisten resurssien vuoksi. Haastatteluaineistoa kertyi kaikkiaan 67 sivua. Haastatteluihin varasin aikaa haastateltavan ehdoin. Haastatteluajat vaihtelivat puolesta tunnista kahteen tuntiin. Lyhyessä haastattelussa haastateltava saattoi tuottaa puhetta vähän, mutta ilmeet ja eleet kuitenkin kertoivat haastateltavan vahvan läsnäolon haastattelutilanteessa (ks. Perttula 2005). Toisaalta jo kaksi tuntia kestänyt haastattelu keskeytyi vahtimestarin koputukseen. Haastateltavalle olisi ollut vielä sanottavaa. Työpäivä virastossa oli jo päättynyt. Haastattelu jouduttiin lopettamaan ja aktiivinen haastateltava totesi lopuksi: *”Toivottavasti saat tutkimuksen tehtyä ja sillai ”.*

Haastattelut perustuivat vapaaehtoisuuteen. En esittänyt lisäkysymyksiä, jos haastateltava ei halunnut jakaa kokemustaan. Näin tapahtui esimerkiksi tilanteessa, kun haastateltava totesi: *”Se oli tyhmä vahinko oikiastaan... minä en oikiastaan löyvä sille sannaan”*. Olen tulkinut tilannetta niin, että kokemus ja sen merkitys ovat haastateltavalle niin kipeitä, ettei hän pysty siitä kertomaan. Siihen ei löydy sanoja. Haastattelutilanne saattoi herättää henkiin aikaisemman, kenties häpeällisen, tilanteen. Jouduin pohtimaan tutkimuksen useissa eri vaiheissa, mitä nuorten ymmärtäminen ja tulkitseminen tutkimuksessa eettisesti tarkoittaa. Koin erityisen vaativaksi tilanteen, jossa haastateltava nuori halusi kuvata lukuisia erilaisia tapoja käyttäen, miten ja millä tavalla hän oli yrittänyt vahingoittaa itseään ja kuinka kaverit olivat olleet vetämässä häntä takaisin elämään. Tulkitseen tilannetta välittämisen puutteena. Heinosen (2004) mukaan jatkuva tehokkuuteen pyrkivä (postmoderni) yhteiskunta synnyttää asetelman, joka ruokkii epätoivoa ja raivon purkauksia. Syrjäyttäminen tekee ihmiset epätoivoisiksi ja saa heidät tolaltaan ja keksimään mielettömiä keinoja tulla huomatuksi.

Haastatteluja tehdessäni koin, että haastattelussa syntyi usein luontevasti luottamuksellinen suhde haastateltavan ja haastattelijan välille. Osalla haastateltavista saattoi esiintyä arkuutta vastata kysymyksiini. Haastattelun lopuksi kysyin nuorten omia palvelujärjestelmän kehittämisehdotuksia. Kysymykseen oli vaikea vastata jos nuorelle oli jäänyt epäselväksi mitä palvelukeskuksessa tehdään. Silloin on myös vaikea sanoa, miten palvelua voisi kehittää. Otaksun, että pitkästä sosiaalityön kokemuksestani muodostuneesta tiedosta oli hyötyä haastattelutilanteessa. Työelämäkokemuksen, henkilökohtaisen elämäkokemuksen ja nuorten aikuisten vanhemmuuden myötä muodostunut esiymmärrykseni auttoivat orientoitumaan nuoren maailmaan.

Silti toisen ymmärtämisen vaatimus on suuri (ks. Pohjola 1994, 13; Granfelt 1998, 19–22). Olen tutkimuksessani hakenut ymmärrystä nuoren maailmaan tutustumalla monenlaiseen uuden sukupolven musiikkiin. Olen kuunnellut muun muassa rap-musiikkia ja yrittänyt löytää sanoitusten kautta kosketuspintaa instituutioiden maailman ja nuoren kokeman maailman välille. Esimerkiksi rap-artisti Solosen (2009b) Harmaanaaman kirous cd-levyn sanotuksessa tulee esille paitsi nuoren elämismaailma ja -tapa, myös nuoren elämismaailman ja järjestelmän maailman ristiriitainen kohtaaminen. Solosen sanoittama levy kertoo suomalaisen yhteiskunnan edellyttämästä elämäntavasta. Sanoituksessa tulevat esille instituutiot kuten sosiaalitoimi, Kela ja työvoimatoimisto. Instituutioihin kohdistuvan kritiikin ja moraalisten kannanottojen ohella nuori räppäri kan-

nustaa muita ihmisiä jaksamaan, ja haluaa jakaa musiikista löytämäänsä voimaa muille kuulijoille. Levyn yksi kappale on köyhyydestä kertova Hyvät puhuu. Sanoitus seuraavaan on lainattu tekijän Tomi Solosen luvalla siinä muodossa kuin se on levyn kansilehdessä.

tervetuloa kierteeseen samaa kaikkialla kaikki saman lain alla eletään lainalla joka kylästä ja kaupungista löytyy ihmisiä joiden elämäntapa on köyhyys mut näis on tahtoo rajattomasti kanttia ei päällä oo paljoo taskussa pari lanttia sanon samaa ku seuraava tai edellinen minua kusetetaan vaikka olen rehellinen rikollinen ei ole se joka pitää itsensä hengis tunne äijä mun kengissä hä en suostu asuu yksiossa elämää halua sossul elää tääl näin se köyhyys herättää eihän tääl oo vittu varaa mihinkään joten ketä voi syyttää kun sun päätös alkaa kiristää ei tehä siitä traagista mua ette löydä vanhana valittamasta karaoke baarista että mihin mun elämä meni kantapäät veril jalat pöydälle peril ihminen pitää saada tajuaa et masennus ja köyhyys ei ole sitä mitä halutaan

hyvät puhuu pahat tekee pahaa mut näin se menee ei oo varaa vaiheilla menneitä kaivella pelleillä aineilla hyvät puhuu pahat tekee pahaa tekee mut näin se menee valmiina tekee aloitteita jokaisella pitää olla tavoitteita

mistä sä tuut lande spede mä tuun työkkäristä beibe ne otti mun tuet vege mitä nyt sit tekee ku ei tuu egen egee jos joku ryöstää pankin lähen satasesta megee menee taas kuu rooneilla ja tunalla leipä pelkillä voilla ja munakasta vaa munalla tekee pahaa mun paskan sieto mittarilla kun en enää fiktaa pilvee joten cittarill taskuun juustoo kinkkuu mehuu limppuu kassalla ostan jotain ettei vartija käy kimppuun kassa tädille karismaa itsevarmaa naurua luureissa kuuluu varkaan laulua tää on mun arkee sielt keskeltä arkea kun koira syö koiran ei mitään ilmaseks anneta kaikki mitä saadaan otetaan mahdollisimman nopeasti täs kisas ei jaeta hopeeta mä muistan kelaa ne ei muista mua siks tälläki hetkel pusken ulos julkaisua keinona ainoo laittaa levyä painoon terapeutin tapa purkaa raivoo kaikkial sitä tervetuloa meidän pihaan jos se ei oo välinpitämättömyyttä ni se on vihaa mielet sulkeutuneita koitan tulla vastaan ei tässä ympäristössä ole heleppoa kasvaa.

Myös tutkimukseni nuoret haluavat neuvotella uusia arki- ja työelämän merkityksiä. Nuoret korostavat vastapuheissaan musiikin merkityksellisyyttä ja aktiiviteettia omassa elämässään. Vastapuhe perustuu positiivisten erojen merkityksille. Nuorten elämä tulee sitäkin kautta merkitykselliseksi. Kun tarkastellaan nuoren elämismailmaa, voi musiikki mahdollistaa nuorelle globaalien maailmankansalaisuuden kokemuksen ja osallisuuden. Musiikki ei tunne kulttuuri- ja kielirajoja ja on siksi helposti ja tasa-arvoisesti kaikkien saavutettavissa.

Aineiston analyysi

Analyysivaiheen tulisi olla systemaattinen, tiedostettu ja seurattavissa oleva, jotta lukija vakuuttuu analyysin laadusta. Analyysillä pyritään tiivistämään aineisto kadottamatta silti sen sisältämää informaatiota. Informaatiota pyritään pikemminkin lisäämään luomalla hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä (Eskola & Suoranta 1998, 137.) Laadullinen tutkimus on ”tutkijansa näköinen” ja omintakeinen. Tutkijan pitäisi kuitenkin tietää, mitä tekee ja mitkä ideat ohjaavat aineiston analyysia (Tuomi ym. 2002, 94; Räsänen 2007; Perttula 1995, 73).

Perinteiset laadullisen aineiston analyysit ovat olleet deskriptiivisiä, kuvailevia ja aineistosta on etsitty yhtäläisyyksiä ja samanlaisuutta. Uudemmissa laadullisten aineistojen analyyseissa keskitytään aineiston eroihin ja moninaisuuteen ja sen vuoksi analyysi onkin aineistolähtöisempää. Keskeistä on myös ”todellisen” unohtaminen ja siirtyminen ”mahdolliseen”, intressi yhteen totuuteen unohdetaan ja etsitään episodien erilaisia totuuksia ja mahdollisia merkityksiä. Erilaisten totuuksien ja merkitysten etsiminen edellyttää tutkimuksellista mielikuvitusta. (Eskola & Suoranta 2005, 140.)

Eskola (2001, 136–140) on jaotellut laadullisen analyysin ja tulkintojen tekemisen aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen ja teorialähtöiseen analyysiin. On mahdollista pitäytyä tiukasti aineistossa, analysoida sitä ns. grounded theoryn mukaisesti ja rakentaa tulkintoja tiiviisti aineistosta käsin. Aineisto on silloin tutkijan teoreettisen ajattelun lähtökohtana. Aineistolähtöinen analyysin toteuttaminen on vaikeaa, koska ei ole olemassa objektiivisiä havaintoja sinällään. Esimerkiksi käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät vaikuttavat aina tuloksiin. Aineistolähtöisen analyysin ongelmia voidaan pyrkiä ratkaisemaan teoriasidonnaisessa analyysissä, johon liittyy teoreettisia yhteyksiä pohjautumatta suoranaisesti teoriaan. Analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta ajatuksena on, että aikaisempi tieto ohjaa tai auttaa analyysia. Aikaisemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava, vaan uusia pikemminkin ajatusuria aukova. (Tuomi & Sarajarvi 2002, 98). Teorialähtöisessä analyysissä lähdetään teoriasta ja palataan siihen empiriassa käynnin jälkeen. Räsänen (2007) mukaan teorialähtöiset analyysimenetelmät ovat laajasti ymmärrettyinä sisällönanalyysin variaatioita. Räsänen lisää vielä yhdeksi analyysitavaksi prosessiluontoisen lähestymistavan ja mainitsee esimerkkinä diskurssi-analyysin, jossa ollaan kiinnostuneita kielen rakenteesta, vuorovaikutustilannetta ei irroteta tilanteesta, ja jossa tuotetaan konstruktionista kuvaa todellisuudesta, joka sekkin vie-

lä puretaan. Edellä mainitut lähestymistavat eivät ole Räsäsen mukaan toisiaan poissulkevia.

Aineistolähtöisen tutkimukseni analyysitapa on lähimpänä teoriasidonnaista sisällönanalyysia. Tutkimuksessani teoriasidonnaisuus tarkoittaa ensiksikin toiseus-käsitettä, joka auttaa aineistolähtöisen analyysin toteuttamisessa. Toiseusanlyysi on auttanut tutkimuksessani löytämään nuorten arjen selviytymismekanismia. Ajatukseni on ollut ”mennä ongelmien taakse” alueelle, joka kannattelee arkea. Käytän selviytymismekanismista kannattelevan ympäristön (Winnicott 1971) käsitettä. Toiseuseen teoriasidonnaisuus analyysin ohjaajana liittyy metodologiaan siten, että tutkimukseni metodologinen sitoumus, fenomenologinen pohjavire ohjaa analyysiä. Minun tulisi tutkijana aineiston analyysivaiheessa pyrkiä sulkeistamaan kaikki se, mitä aikaisempien tutkimusten perusteella tiedetään, jottei se vaikuttaisi analyysiin (ks. Tuomi & Sarajärvi 2002, 97). Krohn (1981, 90) puhuu tässä yhteydessä tajunnan suursiivouksesta, jonka avulla pyritään täydellisen ennakkoluulottomuuden tilaan. Tutkijan tulisi kirjoittaa auki ennakkokäsityksensä ilmiöstä, ja myös tiedostaa ne analyysin aikana, jotta analyysi tapahtuisi informanttien eikä tutkijan ennakkokäsitysten ehdoilla (Varto 1992, 36). Toiseuseen ennakkokäsitykset voivat myös luoda esiyymmärrystä tiedon tulkintaan, kun yritetään löytää merkityksiä asioille, joita tutkijana löytää tutkimuksessa.

Tutkimuksen alkuvaiheessa pidin tärkeänä kirjoittaa auki ymmärrystäni tutkimastani ilmiöstä, jotta esiyymmärryksen osuutta tutkimukseen voitaisiin paremmin arvioida (ks. Varto 1992; Perttula 1996; Laine 2001; Tuomi & Sarajärvi 2002). Taustaluvussa olen kuvannut kokemuksiani Oulun kaupungin kuntouttavan työn mallista. Sulkeistamisen tavoittelun vaatimus on tapahtunut ajattelutyönä ja niin, että kirjoitin kriittisiä pohdintoja päiväkirjaani jokseenkin koko tutkimuksen teon ajan. Kävin aihealueeseen liittyviä keskusteluja eri yhteyksissä ja eri henkilöiden kanssa; opiskeluun, työhön ja arkeen liittyen. Koen, että testasin omia ennakkokäsityksiäni näissä yhteyksissä tutkimuksen alkuvaiheilta tutkimuksen loppuvaiheeseen saakka. En kuitenkaan koe systemaattisesti ja tietoisesti käyttäneeni reduktiota sulkeistamisen mielessä, vaan spontaani ja luontainen asenteeni ja tapani on taiteellisen ajattelun kaltainen, ihmettelevä, uusille asioille utelias, ja saa Vartoa (2008) mukaillen näkemään toisia todellisuuksia. Koen, että ymmärrykseni tutkimastani ilmiöstä muuntui viisi vuotta kestäneen tutkimusmatkan aikana (vrt. Lehtomaa 2005, 166). Tutkimusmatkan aikana sattuneet vakavat sairastumiset ja lähei-

sen kuolema ovat saattaneet jättää jälkensä tutkimukseeni. Koen ja ymmärrän tutkimani ilmiön monipuolisemmin kuin tutkimuksen alussa.

Analyysimenetelmän valitsemiseksi Silverman (2005) ehdottaa tekemään listan tutkimusmetodin hyväksymis- tai hylkäämisperusteista. Aluksi harkitsin analyysimenetelmäksi grounded theoryn mukaista vaihtoehtoa Seppänen–Järvelän (1999) tutkimuksen innoittamana. Seuraavaksi lähdin liikkeelle narratiivisesta analyysistä. Perehdyin siihen kirjallisuuden kautta ja kuuntelemalla Vilma Hännisen mielenkiintoisia luentoja. Ihmettelin mitä analyysi itse asiassa oli ja epäilin myös analyysin ”tieteellisyyttä”. Seuraavassa vaiheessa perehdyin diskurssianalyysiin ja sen eri muotoihin. Diskurssianalyttinen lähestymistapakaan ei tuntunut oikein sopivan tutkimuksen aineiston käsittelyyn. Pelkäsin sanojen ja tekstien pilkkomisen (vaikka on monia diskurssianalyysijä) vievän minut liian syville vesille, kenties kielitieteen puolelle.

Seuraavassa vaiheessa osallistuin tietokoneavusteiselle laadullisen analyysin työryhmään sosiaalityön metodologisessa kesäkoulussa. Tavoitteenani oli saada tietokoneavusteisuudesta systemaattista tukea analyysiprosessiin. Räsänen (2007) luennot antoivatkin hyviä suuntaviittoja ja jäsenystä, miten tutkimus käytännössä voitaisiin toteuttaa. Räsänen (2007) mukaan tietokoneavusteinen analyysi on hyvä ja tehokas keino systematisoida aineiston käsittelyprosessia. Se voi tuoda samalla myös metodologista avoimuutta. Tulkinta ja päättely empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä jäävät luonnollisesti tutkijan tehtäväksi. En kuitenkaan onnistunut saamaan käyttööni edullista ohjelman lisenssiä. Sen vuoksi imuroin netistä koeversion. Siirsin tallennetut haastattelujen tekstitiedostot ja kokeilin pienellä aineistolla avointa koodausta Atlas/Ti -ohjelmalla. Aineiston oli oltava pieni, koska netistä imuroitu ohjelma salli tallentaa vain tiettyyn rajaan saakka. Ohjelman opettelin harjoitusohjelmaa seuraten. Merkitsin koodeja kuten tulevaisuuden työ, oma arvio työkyvystä, kesken jäänyt koulutus, oma vaihtoehto koulutukselle, koti, odotus aktivointisuunnitelulle, viranomaiskohtaamisen todentuminen, työkokemus, selviytymisen elementit ja pakkohaku. Käytössä koodaaminen tapahtui relevantteja sitaatteja aineistosta poimimalla. Tietokoneavusteisen ohjelman käyttö jäi tähän vaiheeseen rajoittavan tallennusmahdollisuuden vuoksi. Edellä mainituista koodeista tutkimuksen luvut ja teemat alkoivat hahmottua.

Vielä analyysivaiheessa kiinnostuin Hyvärisen (2006) kerronnallisesta tutkimuksesta ja kielellisten arvioinnin keinoista etsiessäni ratkaisua tutkimukseni ristiriitaiseen palvelusta irtisanoutumisen ja takaisin pääsyn odotuksen problematiikkaan. Ajattelin odotuksen käsitteen voivan jäsentää toimintaa ja kertomista monella tavalla. Odotusanalyysi käyttää osoittimia paikantamaan sellaisia kohtia, joissa kertoja neuvottelee kerrottujen tapahtumien ja kertomisen tilanteen (ristiriitaisten) odotusten kanssa (Hyvärinen 1994; 1998). Valitsin yhden litteroidun haastattelun ja analysoin sen odotusanalyysillä käyttäen. Luovuin analyysin käyttämisestä tutkimuksessani. Silverman (2005) varoittaa monien analyysimenetelmien käytöstä samassa tutkimuksissa.

Analyysin reflektointia

Olin kiinnostunut kokemuksen tutkimisesta. Ajattelin fenomenologisen sisällönanalyysin sopivan yksityiskohtaisen ja kokemuksellisen tiedon analysointiin parhaiten. Jatkokoulutusseminaarissa sain vahvistusta siihen, että tutkimukseni analyysitapa voisi olla fenomenologinen sisällönanalyysi. Aloitin analyysin lukemalla litteroimani haastattelut. Kertomusteni päähenkilöt palautuivat mieleen. Tein merkintöjä, alleviivauksia ja kommentteja teksteihin. Tein haastatteluaineistosta kutakin henkilöä koskevan pelkistetyn kertomuksen. Tutkimuksessani tämä tarkoitti kertomusta nuoren asumisesta, koulunkäynnistä, läheisistä ja sen hetkisestä elämäntilanteesta. Toiseksi se tarkoitti tämän tutkimuksen kysymyksiä, joita oli asettanut; nuorten kuvaamaa työelämäsuhdetta, kokemuksia työllistymistä tukevista toimenpiteistä ja kohtaamista palvelujärjestelmässä.

Kävin tutkimuksellista dialogia aineiston kanssa. Varton (1992, 69) mukaan jokainen uusi lukutapa vie lähemmäs tutkimuskohteen mieltä ja avaa sen kohdetta olennaisten todellistumisten suuntaan. Toisekseen se kerii auki itseä, syventää itseymmärrystä. Kun nämä kaksi kehittyvät hermeneuttisessa tarkastelussa yhdessä, ne erottavat tutkimuskohteen ja oman lukutavan, ja samalla mahdollistavat muiden lukutapoja ymmärtämisen. Pidin mielessä samalla toiseus- ja vasta(tavallisuus)puheen käsitteitä. Sopisivatko ne analyysivälineeksi? Koin, että vaikka rakensin fenomenologisen analyysin yksilökohtaisena osana kustakin haastateltavasta pelkistetyn kertomuksen, en voisi niitä käyttää sellaisenaan tutkimuksessani. Niistä haastateltavat voitaisiin tunnistaa, ja oli eettisesti tärkeää suojata kunkin haastateltavan yksityisyys. Tämä johti pohtimaan soveltuuko psykologian piiristä tullut eksistentiaalinen fenomenologia ja fenomenologinen kokemuk-

sen tutkimustapa (Lehtomaa 2005, 163–194) tutkimukseeni. Pohdin voinko jatkaa kohti fenomenologisen analyysin yleistä osaa?

Palasin parin kuukauden tauon jälkeen takaisin tutkimuksen pariin alkuperäiseen tutkimussuunnitelmaani, lähemmäs sosiaalityön tutkimusta ja ihmisen sosiaalista olemista; fenomenologiseen lähestymistapaan, johon sisältyy myös sosiaalisen konstruktionismin piirteitä. Tutkimuskatseeni kohdistuu konstruktionistisen näkökulman mukaan kulttuurisiin merkityksiin sekä niiden todellisuutta tuottaviin tapoihin, toimintaan ja puheeseen. Tutkimuksen aineistot ovat näytteitä todellisuudesta, osa koko ajan rakentuvaa kulttuurin virtaa (Jokinen 2005). Alkuperäinen suunnitelmani oli lähestyä tutkimusaihetta aikaperspektiivistä ja järjestää nuorten kokemuksista ja kertomuksista tehtyjä havaintoja elämänsä mukaiseen aikajärjestykseen. Koin, että tämä lähestymistapa ei ole kuitenkaan perusteltua silloin kun kokemushistoriaa on saatavissa satunnaisesti, ja kun nuoren henkilökohtainen kuva on muodostunut niistä elämänsä palasista, joista hän on halunnut itse kertoa. Nuorten kertomuksiin ja kokemuksiin ajallisuuden käsite näyttää liittyvän pikemminkin siten, että yksi muisto, yksi kerrottu kohta (työ)elämästä on tuonut mieleen toisia muistoja (ks. Ricoeur 1991). Haastattelussa saatettiin tulevaisuuden odotusten lisäksi nopeasti ja yllätyksellisesti vasta haastattelun lopuksi – kun luottamusta oli punnittu – palata menneisyyteen kertomalla peruskoulun ala-asteen merkittävistä kokemuksista. Olen tuonut näitä katkelmia esille tutkimuksessani, ja pyrkinyt säilyttämään siten alkuperäisaineiston moniäänistä sisältöä.

Käytännön analyysityössä on kyse ”tulkintojen tekemisestä”. Mitä tulkinnat sitten oikeastaan ovat? Räsänen (2007) mukaan aineistolähtöinen (sisällön)analyysi voidaan jaotella kaksivaiheiseksi prosessiksi, johon kuuluu ensimmäisessä vaiheessa teemoittelu tai tyypittely (koodaus) ja toisessa vaiheessa pelkistäminen tai luokittelu (abstrahointi). Aineiston abstrahointia voidaan tehdä puolestaan jaottelemalla yleisiin teemoihin, erityisiin teemoihin tai näiden keskinäisiin suhteisiin. Hämäläinen (1987) kuvaa abstrahointia prosessiksi, jossa tutkija muodostaa yleiskäsitteiden avulla kuvauksen tutkimuskohteesta. Tällöin teoriaa ja johtopäätöksiä verrataan koko ajan alkuperäisaineistoon uutta teoriaa muodostettaessa. Abstrahoinnissa empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin ja tuloksissa esitetään empiirisestä aineistosta muodostunut malli, käsitejärjestelmä, käsitteet tai aineistoa kuvaavat teemat. Tuloksissa kuvataan myös luokittelujen pohjalta muodostuneet käsitteet ja kategoriat ja niiden sisällöt. Johtopäätösten tekemisessä tutkija pyrkii ymmärtämään, mitä asiat tutkittaville merkitsevät (Laine & Sarajärvi

2002, 115). Tutkimukseni keskeiset teema-alueet ja käsittekartan esitän tulosluvussa seitsemän.

Analyysissä tulisi kunnioittaa ainutlaatuisuutta ja erilaisuutta. Ei riitä, että tutkimus toimii vain (nuorten) äänen kaikkuna. Kokemuksia tulisi syventää yleisemmälle tasolle. Se ei kuitenkaan tarkoita yksittäistapausten perusteella tapahtuvaa yleisten säännönmukaisuuksien löytämistä, vaan tutkittavan alueen nuorten ihmisten sen hetkisen merkitysmaailman ymmärtämistä. Tutkimuksessani merkitysmaailmalla tarkoitan palvelujärjestelmän toimintakulttuuria (ks. Granfelt 1998, 16; Laine 2001, 28–29).

Etukäteen valitsemaani toiseus- näkökulmaa ja sen teoreettista soveltuvuutta tutkimukseni aineiston analyysivälineeksi olen perustellut ja määritellyt teoriaosassa. Koska tutkimukseni kiinnostus kohdistuu nuorten aikuisten ja instituutioiden väliseen kohtaamiseen sekä kuntouttavan työn haasteeseen analysoin aineistoa konkreettisesti järjestelmän aktivointipuheen ja nuorten aikuisten vasta- ja myötäpuheen kautta. Tutkimukseeni valitsema toiseus-käsite (ks. Kulmala 2006, 70–72) osoittautui analyysin edetessä vaativaksi ja useassa eri vaiheessa jouduin tarkistamaan lähtökohtaani. Analyysivaiheessa lähdin aluksi liikkeelle henkilökohtaisesta, ”pienestä” toiseudesta, joka liittyy oman itsen määrittelyyn ja henkilökohtaisen identiteetin rakentumiseen. Analyysivaiheen edetessä en kuitenkaan löytänyt selkeästi haastateltavieni kokemuksista tai määrittelyistä mainintoja tavallisuudesta poikkeamisesta. Yksittäisenkin kertomuksen sisällä saattoi ilmetä (normaalialue) vaihtelua; jossakin asiassa kokemus viittasi tavallisuuteen ja toisessa taas ei. Tilanteet tai olosuhteet sinänsä saattoivat aiheuttaa ristiriitaisen tunteen. Seuraavassa Pekka pohtii vastapuheessaan työvoiman palvelukeskuksen asiakkuuden epäämistä:

”Ei se kauaa aikaa kestäny se, kun minä sanoin että minä en ole työkykyinen ja sen takia potkivat pihalle. Sanovat, että ei nää mittään järkiä jos et pysty mihinkään menemään niinkö kouluun tai töihin. Turhaa nää täällä oot. En minä tiijä miksi se niin sano kun senhän pitäisi olla semmonen paikka, että sinne laitetaan ne jotka ei oo töissä. Näin minulle sanottiin syyksi miksi minut sieltä poistettiin.”

Nuori tavoittelee vastapuheellaan tavallisuutta ja yhteiskunnallista osallisuutta, kun taas palvelujärjestelmä tarjoaa paikkaa palvelun ulkopuolelle.

Toiseus voi olla toisaalta positiivinen tai negatiivinen kokemuksellinen käsite ja se voi ilmaista kertojan, haastateltavan tai kirjoittajan (myös minun) suhdetta toisiin silloin,

kun he määrittelevät paikkaansa yhteiskunnassa (emt. 70–72). Toisaalta toiseus voi olla (samanaikaisesti) palvelujärjestelmän automaattinen asiakkaisiin määrittämä ja liittämä negatiivinen ”ilman olemisen” näkökulma, joka tapahtuu ongelmajäsennyksen kautta (ks. Pohjola 1994, 17). Miten sovittaisiin yhteen nämä kaksi näkökulmaa?

Kriittisten pohdintojen ja eri yhteyksissä käymieni reflektointien jälkeen päädyin tutkimuksessani jäsentämään nuorten aikuisten (työ)elämäkokemuksia palvelujärjestelmän asiakkaisiin liittämän ja määrittämän ”ison” toiseuden suunnasta. Lähtökohtanani oli ja on ajatus nuorten aikuisten yhtäläisistä mahdollisuuksista koulu- ja työelämässä. Halusin lähestyä yhteiskunnallista osallisuutta (aktivointisuunnittelua) toiseuden kautta: ei toiseutta torjumalla, vaan toiseuden käsitettä avaamalla. Tutkimukseni nuoret olivat jääneet pääsääntöisesti ilman palveluja. Työllistämisen tukemiseen tarkoitettu ja viimesijainen palvelujärjestelmä oli valikoinut heidät pois palveluistaan. Halusin ymmärtää nuorten aikuisten kokemuksia.

Toiseuteen liittyvän, ”ilman olemisen” -näkökulman voi helposti mieltää arvosidonnaiseksi (ks. Pohjola 1994, 57), ja se saattaa paikantaa jo lähtökohdiltaan yksilön marginaaliin. Toiseuteen joutuminen voi olla silloin miinusmerkkistä. Haasteista huolimatta olen päätenyt käyttämään tutkimuksessani toiseuden käsitettä. On tärkeää ettei yritetä keinotekoisesti häivyttää hankalaa todellisuutta käyttämällä vaikeista asioista tai olosuhteista mukavia sanoja (ks. Helne 1994, 47; Granfelt 1998, 44; Väyrynen 2007, 48). En halua kuitenkaan tehdä käsitevalinnallani tutkimukseni nuorista erityisiä tai normaalista poikkeavia ihmisiä (Pohjola 1994, 57). He eivät itsekään määrittele tai miellä itseään normaalin ulkopuolella oleviksi. Varto (2005, 79–82) puhuu kiinnostavien ilmiöiden luonnollisena jonain ottamisesta, ei minä tahansa, vaan tutkijan esiymmärryksen mukaan jonain. Luonnollisella tässä yhteydessä tarkoitetaan ei-tutkivaa asennetta. Jotta luonnollisen asenteen ja itse ilmiön välillä olisi mahdollista saada alustava ero, tulisi fenomenologisen orientaation mukaisesti esiymmärrykseen ja siihen liittyvään esitulkintaan kiinnittää huomiota.

Tutkimukseni tietämisen tapa ja läpimenevä teema on nuorten aikuisten tuottama toinen tieto (kokemustieto). Tutkimuksessani ei ole mukana palvelujärjestelmän edustajia informantteina edustamassa ns. virallista tietoa. Tutkimusprosessin edetessä koin, että pelkkä nuorten aikuisten (tiukkaan konstruktionismiin viittaava) merkitysmaailman analyysi jäisi kuitenkin irralliseksi ilman yhteiskunnallista kosketuspintaa. Arkitodellisuus-

nessa yhteiskunnalliset (työ)elämän ehdot asettavat joka tapauksessa puitteita ja ehtoja yksilölliselle toiminnalle. Vielä kerran jouduin tarkistamaan aikaisemmin empiriasta valitsemiani teemoja ja tutkimuksen rakennetta. Palasin lähemmäksi alkuperäistä suunnitelmaani peilata nuorten aikuisten yksilöllistä, arkista puhetta suhteessa institutionaaliseen mallitarinaan. Tutkimuksessani virallinen tieto tuli esiin aiemmin luvun kaksi tutkimuksien kautta. Erityisesti viimeisessä luvussa asetan tutkimustulokseni vuoropuheluun institutionaalisten käytäntöjen kanssa.

Tulkitsen nuorten kokemuksia työelämän toiseuteen joutumisen ja sieltä murtautumisen kuvauksina. Toiseuden tunnistaminen perustuu kertojien kokemusten tulkintaan. Nuorten katkoksellisissa kertomuksissa saatettiin kuvata (mielen)terveyden menetystä, laitosta ja päihdekokemuksia ja ongelmien mukanaan tuomaa syrjätilaan joutumista. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan selvittele (mielen)terveys- tai päihdeongelmien syitä tai seurauksia tai diagnooseja, vaikka ne ovat tutkimukseni nuorille merkityksellisiä. Sen sijaan tutkimuksen edetessä pohdittavakseni tuli kysymys, miten löytäisin tasapainon ja miten tarkastelisin tutkimukseni nuorten toiseuteen joutumista enemmän kohteelleen oikeutta tekevässä valossa.

Tutkimukseni loppuvaiheessa löysin Granfeltin (1998; ks. myös Winnicott 1971) käyttämän kiinnipitävän ympäristön käsitteen. Olen käyttänyt tutkimuksessani mukaillen käsitettä nuorten kokemusten ja emotionaalisen tukeen liittyvien kysymysten jäsentämiseen. Tulkintani mukaan yhteisöllinen koti ja musiikin maailma ovat selviytymismekanismejä, jotka kannattelevat nuoria yhteiskunnallisten muutosten sekä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäämisen keskellä.

Tutkimusraportin empiirinen osuus jakaantuu neljään päälukuun. Neljännessä luvussa peilaan nuoren aikuisen henkilökohtaisia arjen koulutus- ja työurakokemuksia instituution tarjoamaan mallitarinaan. Viidennessä luvussa tarkastelen, miten virallinen tieto määrittelee aktivointipuheellaan työttömän henkilön työmarkkina-asemaa ja toisaalta miten työmarkkina-asema määrittyy ja todellistuu nuoren työttömän aikuisen arjessa vasta- ja myötäpuheena. Kuudennessa luvussa tarkastelen työttömän nuoren aikuisen paikkaa yhteiskunnassa. Nostan esiin sosiaalisen osallisuuden ja välittämisen käsitteet instituution tarjoaman syrjäytymisen käsitteen vastapainona. Seitsemännessä luvussa tarkastelen tuloksia ja käyn yhteiskunnallista keskustelua.

4 KOULUTUS- JA TYÖURAKOKEMUKSET

Tarkastelen aluksi nuorten aikuisten koulu- ja työelämäkokemuksia; miten nuoret työttömät rakentavat käsitystä koulu- ja työelämäsuhteestaan ja minkälaisia tulevaisuuden suunnitelmia heillä on? Mitä säröjä näiden suunnitelmien toteuttamisessa on, ja miten selvitä niistä? Eroaako nuoren henkilökohtainen kertomus institutionaalisesta mallitarinasta?

4.1 Työelämäsuunnitelmia

Palvelujärjestelmän tarjoaman koulutus- ja työura-ajattelun oletus on, että peruskoulu on ennen ammattikouluttautumista suoritettu. Osa nuorista menee peruskoulun jälkeen yleissivistävään lukioon jatkamaan, osa ammatilliseen koulutukseen, pieni osa suoraan työelämään ja osa jää ns. koulutuksen harmaalle vyöhykkeelle (ks. Nyyssölä ym. 1999, 32). Ammatillisen kouluttautumisen tavoitteena on edetä kohti vakaata työmarkkina-asemaa. Palkkatyötä ja työmarkkina-kansalaisuutta (vrt. Karisto 1996; Linnakangas 1997; Hänninen 1999; Suutari 2002) on perinteisesti pidetty keskeisenä suomalaisen yhteiskuntaelämän peruspilarina. Lähtökohtaisesti myös aktivointi ja kuntouttavat työllistämistoimenpiteet perustuvat aktiiviseen työmarkkinakansalaisuuteen ja palkkatyön tavoitteluun, ns. institutionaaliseen mallitarinaan.

Tutkimukseni työttömät nuoret aikuiset rakentavat henkilökohtaista tarinaansa tavoitellen instituution määrittelemää työelämän mallitarinaa. Instituution tai viranomaisen tarjoamaa mallitarinaa ja sen merkitystä onkin vaikea ohittaa, ja sen vahvaa asemaa on vaikea kyseenalaistaa. Sosiaalinen todellisuus voi konstruoitua kuitenkin toisin. Koulu- ja työelämä voivat näyttää nurjan puolensa.

Aloitan empiirisen tarkastelun kuvaamalla seuraavassa taulukossa (1) tämän tutkimuksen haastatteluissa esille tulleet nuorten koulutustaustat, perus- tai ammattikoulutuksen keskeytykset, työkokemukset, kuntoutustarpeet ja omat ammatilliset kouluttautumistavoitteet.

Taulukko 1. Nuorten työelämäsuunnitelmat

Peruskoulutus	Ammatillinen koulutus	Työkokemus	Kuntoutus/koettu tarve	Oma koulutuksellinen käsikirjoitus
Veijo 25v. Lukio käyty erinomaisin arvosanoin	Ammattikorkeakoulun kaupallinen ja tekninen ala kesken	Toimistotyöharjoittelu Vammaistyötä Harrastusluonteisesti tietokoneella musiikin tekoa Siviilipalvelutyö	Kuntoutus alkanut	Audiovisuaalinen ala muusikko tai äänisuunnittelija pelifirmalle
Pekka 23v. Peruskoulu käyty	Autopuolen ammattikoulua käynyt kaksi viikkoa	Työharjoittelussa autoliikkeessä, huoltoasemalla ja varikkomiehenä lyhyitä jaksoja	Koettu tarve: työkyvyn arviointi ei vielä toteutunut	Kokkikoulu oppisopimuskoulutuksena
Tero 23v. Peruskoulu käyty	Valittu kaupalliseen koulutukseen, mutta ei ole aloittanut koulutusta Työnhakukursseja	Harrastusluonteisesti omakustannelevyjä Kirjaston töitä	Sairaslomia Koettu tarve: varhaiseläke	Kultasepäksi tai oma musiikkistudio
Tuomas 23v. Peruskoulu käyty	Kokkikoulua 1,5vuotta, keskeytynyt	Ei tiedossa	Ei tiedossa	Hakenut kadettikouluun Ura armeijassa
Ville 23v. Peruskoulu käyty	LVI-alaa käyty n. vuosi	Aktiivinen musiikkiharrastus, keikkoja satunnaisesti	Ei tiedossa	Audiovisuaalinen ala, muusikon ura
Tapio 21v. Peruskoulu kesken puoli vuotta		Ei tiedossa	Useita sairaslomia Koettu tarve: kuntouttava työtoiminta, työkyvyn selvitys	Kokkikoulu
Jere 25v. Peruskoulu käyty Lukioon hakenut muttei päässyt	Yrittäjäkurssia jäljellä puoli vuotta	Metsätöitä Töitä vanhempien yrityksessä Auton fixausta	Kuntoutusyrityksiä Koettu tarve: sairasloma	Oma musiikkistudio

Tutkimukseni nuorten tulevaisuuden haaveet työstä ovat samankaltaisia tässä tutkimuksessa kuin laajemmassa suomalaisnuoria koskevassa tutkimuksessa. Vuonna 2007 Sitra ja Tekes kutsuivat eri puolelta Suomea 400 alle 25-vuotiasta nuorta vastaamaan kysymykseen Millainen on maailma tulevaisuudessa ja millainen on oma elämä siinä? Sepäsen (2008) tutkimus liittyi vuoden 2007 hallitusohjelmaan, joka puhuu vastuullisesta, välittävästä ja kannustavasta Suomesta. Tutkimuksen mukaan nuorten tulevaisuuskuva on yllättävän sovinnainen. Vastaukset kertoivat pikemmin hyvästä elämästä nyt kuin

vuonna 2020. Maailman muuttamiseen nuorilla ei ole suurta tarvetta. Nuorten vastauksissa kuvastuu vahvana kiinteiden sosiaalisten suhteiden ja sitoutumisen kaipuu. Ammattikuvissa näkyivät parturikampaajan ammatti, media-ala ja julkisuuden luovan ammatin harjoittaja (emt.). Jos elämään tulee yllättävä muutos, sen aiheuttaa ulkopuolinen syy. Suurimmiksi uhiksi Seppäsen tutkimuksessa nuoret kokevat työpaikan menetyksen tai vakavan sairauden.

4.2 Säröjä koulutuksessa

Merkkejä nuoren koulutuksen ulkopuolelle jäämisestä saattaa ilmetä jo varhain. Ulkopuolisuus tuo tarkasteluun mukaan toiseuden näkökulman. Ulkopuolelle jääminen arvottuu negatiiviseksi ja vaikuttaa siihen, miten ja mitä nuoret kertovat tai jättävät kertomatta koulu- ja työelämäkokemuksistaan. Pekka kertoo kouluun liittyvistä vaikeuksistaan:

”Koulussa mä huomasin tai mää en ite huomannu, vaan terveydenhoitaja huomasi jo ala-asteella, että se lukkee josakin ja mejän isäntäkin muistaa. Se oli huomannut ala-asteella, että minulla oli masennusta. Mutta ei sitä masennusta voi olla. Ja yläasteella oli sama homma. Ja sitten yläasteella saattoi olla sillai että koulusta pois että ...mulle on ihan sama ... ei mua kiinnosta (kun) tullee niitä masennusvaiheita. Sitten välillä taas oli sillai, että saattoi jopa pysyä siellä koulussa ja tekkiin jopa tehtäviä.”

Seuraavassa tulee ilmi, että peruskoulun loppuun käyminen on jäänyt nuoren omalle vastuulle. Tapiolla on peruskoulua käymättä vielä puoli vuotta. Hän kertoo tullessaan kiusatuksi koulussa ja siksi koulu on jäänyt kesken. Hän voisi käydä peruskoulun loppuun Tuomon tuvalla, joka on vaihtoehtokoulu peruskoulun keskeyttäneille (ks. Vilppola 2007). Sen jälkeen hänen tavoitteena on jatkaa kokkikouluun. Tapio heittää haastattelussa retorisen kysymyksen: *”Miksi opiskelijaksi minä alan?”* ja vastaa itse kysymykseensä. *”On ollut niin paljo kaikennäköistä suunnitelmaa.”* Hän viittaa selvästikin merkityksellisiin asioihin, mutta ei halua jakaa kenties kipeitä kokemuksiaan haastattelutilanteessa. Haastatteluepisodi jää ikään kuin leijumaan keskeneräisenä ilmaan.

Katriina: ”Onko semmosta suunnitelmaa mittään, mikä vois toteutua?”

Tapio: ”Vois toteutua. Kävis vaan nyten. Minä saisin sen puolesa vuojesa hoijettua sen peruskoulun loppuun. Seuraava kai se on kokkikoulu jos pääsis.”

Katriina: ”Mihin sun pitäis mennä sitten jos sinä sen peruskoulun suorittaisit, onko se paikka tievosa?”

Tapio: ”Tuohon Tuomon tuvalle. Niin ne sano, että ottaa sinne yhteyttä.”

Katriina: Onnistuuko se jos sinne mennee vaan? Ottais syksyllä sen tavoitteeksi.”

Tapio: ”Saattaisi olla.”

Seuraavassa Veijo kertoo käyneensä lukion erinomaisin arvosanoin, mutta harmittelee, että olisi pystynyt vieläkin parempaan suoritukseen: *”Ja kuitenkin todistuksessa oli ysiä ja kymppejä. Vähän harmittaa ettei saanu sitä ällää kirjoitettua.”* Ylioppilaaksi tulonsa jälkeen hän on aloittanut kahta eri ammatillista koulutusta. Kumpaakaan koulutusalaan hän ei ole kokenut itselleen sopiviksi. Ryhmätyötilanteet olivat hänelle hankalia. Hän kokee sosiaalisten tilanteiden pelkoa. Koulujen keskeyttämisten jälkeen hän joutui hakemaan apua itse. Ainoastaan Kela kiinnostui hänestä siinä vaiheessa, kun olisi pitänyt aloittaa opintolainan takaisin maksu. Hän kokee, ettei vielä jaksakaan hakea uudelleen ammatilliseen koulutukseen.

Veijo: ”Se ei ollu semmonen ala niin minä sitten ja muutenkin se jäi pois koko homma... siellä tuli niitä ryhmätyöhommia, jotka tahtoo olla mulle vaikeita. Mä tuota nuin ..mikähän vuosi se sitten oli...2004 alussa olin siellä koulussa vielä kirjoilla vai oliko 2003 .. minä soittelin tuohon mielenterveystoimistolle silloin, että pitäis jotakin apua saaha, kun ei onnistu mikään.”

Katriina: ”Sä olit sitten kahta koulua yrittänyt ja oliko kukkaan kiinnostunut siitä sun kouluasiasta sen jälkeen?”

Veijo: ”Eipä siinä vissiin. Mitä nyt tuolta mistähän ne nyt hätistelivätkään, että pitäisi ruveta maksamaan takaisin niitä opintotukia.”

Katriina: ”Tuota noin minä tuossa jo aikaisemmin sinulle vähän sanoinkin että meinaatko hakea yhteishaussa...”

Veijo: ”En minä tiijä. Ei vielä ihan riitä tuo kunto siihen vielä.”

Myös toiset tutkimukseni nuoret ovat aloittaneet ammatillisen kouluttautumisen tai useita ammatillisia kouluttautumisia peruskoulun jälkeen ammatillisen koulutusjärjestelmän säädösten, ns. pakkohaun mukaisesti. Pakkohaun sanktion mukaan nuori menettää oikeutensa työmarkkinatukeen, mikäli ei hakeudu ammatilliseen koulutukseen tai työvoimapolitiittisen toimenpiteeseen.

Veijo kritisoi ammatillisen koulutuksen hakutapaa:

”Ei siinä ole mitään järkeä, jos on vaan yksi koulu, mihin haluaa niin pitää kahteen muuhunkin paikkaan hakea mistä ei välitä yhtää... että tuota noin mihin on sitten pakko mennä jos sinne pääsee. Ainahan minä olen yrittänyt hakea mediapuolelle.”

Kahta eri koulutusta aloittaneena Veijo kokee, ettei pakkohaku ole perusteltua. Pitäisi ottaa huomioon ensisijaisesti kunkin oma ammatillinen mielenkiinnon kohde. Hänen mielenkiintonsa kohdistuu musiikin tekemiseen.

”Niin...jos saisi ite päättää...varmaan (olisin) muusikko tai äänisuunnittelija jollekin pelifirmalle... äänen kanssa työskentely...musiikkia ja muuta tuommosta. Tietokoneella musiikin tekoa (olen) kuitenkin harrastanut, -92 taisin aloitella. On tullut tehtyä jonkun aikaa. Ihan omaksi iloksi ja joskus kavereittenkin iloksi...”

Hyviäkin kokemuksia tulee haastatteluissa esille. Tuomaksella on jäänyt kokkikoulutus puoli vuotta kesken. Siihen aikaan hänellä on ollut myllerrystä elämässä. Hänellä on ollut taloudellisia vaikeuksia ja hän ollut asunnoton. Haastatteluhetkellä asiat ovat hyvin. Tulkitsen tämän niin, että vaikeuksista selviäminen on antanut Tuomakselle pärjäämisen tunteen. Erilaisesta suunnasta katsottuna ja suhteutettuna tulevaisuuden suunnitelmat ovat hänelle selkiintyneet ja tavoitteena on armeijan jälkeen kadettikoulun käyminen.

Tuomas: ”Vähän päälle puolta vuotta vajjaaksi jäi koulu.”

Katriina: ”Ahaa, joo. Millä, minkä alan koulu se ois ollu sitten?”

Tuomas: ”Kokkihomma.”

Katriina: ”Niin, tapahtuko jotaki sitten siihen aikaan?”

Tuomas: ”Siinä oli aikamoista myllerrystä.”

Katriina: ”Myllerrystä. Joo. Luuletko sinä, että saat myllerryksiin apua tuolla (palvelukeskuksessa) vaan onko ne myllerrykset ohi nyt sitten?”

Tuomas: ”Ne armeijaan tais jäähäkin. Helmikuussa kadettikouluun (olen) hakenut...jos pääsis.”

Katriina: ”Se ois niinku sun tavoite?”

Tuomas: ”Se ois. Siihenki on aikaa. Tähän väliin pitää keksiä jotain.”

Nuorella aikuisella voi olla rohkeutta myös muodostaa itsellinen tulkinta avuntarpeestaan ja itselle sopivasta koulutuksesta. Toisin kuin Tuomas, Ville on tyytyväinen omassa todellisuudessaan eikä ole siksi halukas muutoksiin. Koulutuspaikan Ville haluaisi audiovisuaaliselta alalta. LVI-alan koulutuksen hän lopetti itselleen liian teoriapitoisena. Hän on luottavainen, että sopiva työpaikka löytyy tulevaisuudessa. Nyt on tärkeintä musiikin tekeminen. Sen hän osaa. Ville ei tunne palvelukeskuksen toimintaa ja siksi hänelle on vaikeaa kuvata työvoiman palvelukeskukselle asettamia odotuksia, kun kysyn niitä häneltä. Ville kuvaa työvoiman palvelukeskuksen toimintaa käyttämällä musiikin parista tulevaa termiä: *”En tiijä mitä kaikkee se sisältää se koko setti.”* Hän arvelee, että se on paikka, jossa *”patistetaan johonkin töihin.”* Hän odotuksensa oli ollut saada palvelukeskuksesta apua itseä kiinnostavan työharjoittelupaikan saantiin.

Ville: ”Kyllä minä niinkö aattelin että olis jotenkin auttanutkin”.

Katriina: ”Mihin sinä olisit tarvinnut apua?”

Ville: ”Niin sillai joku tommonen hyvä työharjoittelupaikka olisi voinut löytyä helpommin sen kautta. Just vähän semmonen, joka ittiään kiinnostaa.”

Katriina: ”Mikä sua kiinnostaa?”

Ville: ”Tykkään aika paljon noiden tietokoneitten kanssa värkkäillä. Audiovisuaaliselle puolelle monesti hakenut kouluun, mutta en ole päässyt”

Katriina: ”Joo. Siis ois työharjoittelupaikan saanut sieltä kautta sitten. Sitte et tullut menneeksi sinne sitten?”

Ville: ”Niin se vain jotenkin jäi sitten. Ei se ollutkaan niin kiinnostava kun minä aluksi luulin.”

Katriina: ”Sulla on kuitenkin sitten silleen, että sinä olet peruskoulun käynyt niin oletko sinä mittään ammattikoulua käynyt tai?”

Ville: ”Kävin minä vuojen LVI-alaa.”

Katriina: ”Joo, mitä sitten tapahtui?”

Ville: ”Se loppui.”

Katriina: ”Kuka sen lopetti?”

Ville: ”Minä sen lopetin ihan ite. Se ei ollut mun juttu. Muutenkaan ei oo ollut opiskelu vahavimpia puolia. Ei se jotenkin puuduttaa istua siellä.”

Katriina: ”Mitä sinä ajattelet nykymeiningistä, työn teosta? Onko siellä semmosta sopivaa sitten?”

Ville: ”En minä tiijä. Kyllä kai siellä joku sopiva kolokin löytyisi. En tiijä. Mahollisesti.”

Katriina: ”Ja töissä haluaisit olla jos vaan löytyis semmonen paikka?”

Ville: ”Kyllä. Itellä vähän tuo nukkuminen mennee sillai, että valavotaan yömyöhään... se ei oo sillai niinkö kovin mielellään (ei) herrää kovin aikaisin. Mennee sen soittamisen kanssa aika myöhään.”

Haastattelemilleni nuorille osoitetut ammatilliset koulutukset eivät ole vastanneet nuorten omia kiinnostuksen kohteita. Nuorten esittämät omat ammatilliset toiveet ja osaamisen alueet eivät ole mahdollistuneet. Koulutuksellinen käsikirjoitus on mennyt uusiksi.

Työelämä- ja sitä edeltävän kouluttautumissuhteen kuvauksen sijaan nuorten kerrotuissa kokemuksissa koettu terveys, terveyden menettäminen ja palvelujen saamiseen liittyvät vaikeudet nousivat yllättäen merkityksellisiksi ja ensisijaisiksi. He puhuivat niistä paljon. Tässä tutkimuksessa nuorten kokema terveydentila kietoutuu selvästi kouluttautumisen ja työelämän kokemuksiin. Useimmat nuoret ovat saattaneet joutua kokemaan opiskelu- ja työpaikan menetyksen lisäksi myös terveyden menetyksen. Nuorten luotamus koulussa tai työssä pärjäämiseen on heikko. Vaikka koulusta olisi selvitty hyvin arvosanoin, vähättelevät he omaa osaamistaan. Silti vaikeastakin terveyden menettämisestä huolimatta nuoren aikuisen koulutus- ja työelämysuhteessa tavoitellaan perinteisiä elämäntien ankkureita ja elämää rakennetaan työn varaan. Puutteellisesta koulutus-

taustasta huolimatta nuoret näyttävät tukevan koulutusyhteiskunnan arvoja (ks. Pohjola 1994, 179).

Komonen (2002, 22) toteaa opintoja keskeyttäneiden nuorten elämäntietojen peilaavan myöhäismodernin ajan laajempaa ilmiötä, kun hän tarkastelee tutkimuksessaan ammatillisten opintojen keskeyttämisen merkitystä nuoren elämäntietojen osallistuvien omalta osaltaan koulutuksellisen käsikirjoituksen neuvotteluun ja uudelleen määrittelyyn. Elämäntietojen ”kulttuuriset käsikirjoitukset” ovat käyneet suuremmiksi työelämän murroksessa kun koulutus- ja työmarkkina-osallistumisen luonne, jaksotus ja kesto ovat muuttuneet. Traditionaalisen mallien häviämisen myötä koulutuspolut halutaan rakentaa itselle sopiviksi ja omalla aikataululla. Edellä oleva myöhäismodernin ilmiö koskee myös tutkimukseni nuoria. Haastattelemiini nuoret aikuiset ovat joutuneet vielä tavanomaistakin suuremman haasteen eteen joutuessaan terveyden menetyksen tai vaikean elämäntilanteen myötä tahtomattaan koulutus- ja työelämän ulkopuolelle. Itselle sopivien koulutus- ja työvalintojen tekeminen on silloin mahdotonta tai vähintäänkin kapeutuu.

4.3 Työuran käynnistämistä vaikeuksia

Miten nuoret sitten kuvaavat työelämäsuhdettaan sekä miten he kokevat terveyden tilansa? Millaista yksilöllinen, arkinen puhe nuorten työttömien kertomuksissa on suhteessa työelämään, kun sairastuminen tai muu (vaikea) elämäntilanne on saattanut johtaa nuoren ammatillisen koulun keskeyttämisiin?

Tero ei ole onnistunut saamaan työkokemusta vuosia jatkuneista yrityksistä huolimatta. Peruskoulun jälkeen hänet valittiin kaupalliseen koulutukseen ulkopaikkakunnalle, mutta sinne hän ei mennyt. Työvalmiuksiaan hän on pyrkinyt parantamaan osallistumalla työnhakukursseille. Hänellä on ollut paniikkikohtauksia. Hän on miettinyt eläkevaihtoehtoa. Sen jälkeen, kun hänen oma eläkeasia ei edennyt työvoiman palvelukeskuksessa, on hän pohtinut muita vaihtoehtoisia suunnitelmia. Hän haluaisi kultasepäksi tai musiikkistudioon töihin. Hän on tehnyt harrastusluonteisesti omakustannelevyjä. Tero arvioi, etteivät hänen käden taitonsa riitä siihen, pikemmin kitaran soitto on hänen juttunsa – ja oma musiikkistudio.

Tero: ”Siinä oli tarkoitus se, että minä olisin päässyt eläkkeelle.”

Katriina: ”Miksikä sä ajattelit, että pitäisi eläkettä hakea?”

Tero: ”Silloin tuntui näin ja tuntuu vieläkin. Mä oon kertonut paniikkikohtaustuksista ja hankala olla ihmisten seurassa ja minusta ei oo tekemään työtä... riippuu minkalaista, kun minä oon muusikko ammatiltaan ja mä teen kotona musiikkia. Se on se mun juttu mitä minä voin tehdä. Minä haluaisin johonkin studioon työhön. Sinne on niin hankala päästä. Minä oon koittanut ehtiä viisi vuotta putkeen, mutta minä en oo päässyt töihin. Mä oon kumminkin päässyt vähän ylöspäin masennuksesta. Että uskaltaa käyvä kysyyn töitä. Jos totta puhutaan niin minä en ole niin hyvä käsistään muuta ku soittaa kitara. Sitä mä oon harrastanut. Seitsemän-kaheksan vuotta. Omakustannelevyjä ollaan (levytetty). Nekin on sellaisia, ettei oo mitään levysopimusta. Toine asia mikä kiinnostaisi on kultasepän hommat. Koittanu käyvä (kysymässä töitä) ja mä oon toimittanut niitä papereita. Mutta en oo päässyt töihin.”

Pekka on joutunut työmarkkinoiden marginaaliin vastoin tahtoaan. Hän on ollut työnhakijana työvoimatoimistossa useita vuosia, mutta työvoimatoimistosta ei ole tullut yhtään soittoa työpaikasta. Työllistymistä vaikeuttavat Pekan fyysiset ja psyykkiset sairaudet. Ammattikoulua hän on käynyt pari viikkoa. Hän kokee, ettei ole työkyntoinen. Arki tuntuu merkityksettömältä. Tulee vaikutelma, että Pekan ensisijaisesti tulisikin saada terveydenhuollon palveluja ja päästä työkyvyn selvittelyyn. Sairastuminen vaikeuttaa sekä kouluttautumista että työllistymistä. Pekka kertoo: *”Minä kävin ammattikoulua pari viikkoa ja sitten rupes tulemaan ne ahistukset ja lopetin.”*. Hän vastustaa stereotyyppistä kuvaa, jossa koulutuksen kautta siirrytään suoraan työmarkkinoille. Hänen mielestään se ei ole kaikille sairauden vuoksi mahdollista. Hän ihmettelee, miksei sitä ymmärretä. Hän kokee vahvasti, että työllistymiseen vaikuttavat myös työnhakuun liittyvät ennakkoluulot.

”Niin sehän (on) niinkö ns. normaalit ihmiset. Peruskoulu, ammattikoulu tai lukio mieluiten lukio, mistä saa sen valkosen lakin, josta ei ole paskan veran hyötyä. Kuitenkin ammattikoulu ja siitä lähet sitten töihin ja paikit sitten töitä sinne eläkeikään asti. Sehän on niinkö semmonen, mutta mun mielestä kuulostaa suhteellisen tylsältä elämältä. Ite en haluaisi ikinä semmosta elämää, että tuota koulut ja sitten sama työpaikka loppuelämän. Niinkö kukkaan ei ilmeisesti aattele sitä, että on sairaitakin ihmisiä. Että tuota, jotka ei pysty yksinkertaisesti ja sitten on sellaisia ihmisiä, jotka eivät halua tehdä sillai. Mutta olen minä työvoimatoimistossakin työttömänä työnhakijana, mutta ei minulle ole koskaan tullu minkalaista soittoa. Niin ei oo tosiaan tullu yhtään soittoa kyllä ne (sairaudet) näköjään näkyy vaikuttavan. Ei siinä mittään voin minä lähtä töihin. Jos pistävät töihin, mutta minä en vastaa seurauksista.”

Jeren haastatteluepisodissa kuvastuu ihmettely ja pettymys omaan itseen. Hän on ollut yrittäjäkoulutuksessa, mutta se on keskeytynyt. Kokemustaan hän ei kykene sanallista-

maan, niin merkittävä ja haavoittava se on ollut. Siihen aikaan hänellä oli tavoitteena musiikkistudion perustaminen. Toistaiseksi suunnitelmaa ei ole mahdollista toteuttaa oman kunnon vuoksi.

Jere: ”Kun en minä pysty lähteen mihinkään töihin. Välillä on semmosta, että uskaltaako kaupassa käydä. Pelekää niinkö ihmisiä.”

Katriina: ”No mitkä ne sulla on ne elämän tärkeät asiat? Mitä kohti sinä oot menossa tavallaan...mikä on niinkö arjessa...”

Jere: ”Siinä ennen ... olin siinä semmosessa yrittäjäkoulutuksessa, ja se jäi kesken. Elikkä olin perustamassa musiikkistudiota.”

Osallistuminen valtakunnalliseen nuorten kolmivuotiseen kuntoutuskokeilu-hankkeeseen osoittautui tässä tutkimuksessa positiiviseksi kokemukseksi. Hanke oli suunnattu vakavan syrjäytymisuhan alaisena oleville, koulunsa keskeyttäneille 15–17-vuotiaille nuorille. Nuorten tuli olla sellaisia, joita ei pystytty tukemaan normaalipalvelujen avulla. Hankkeen ikäraja perustui siihen lähtökohtaan, että lainsäädännön perusteella millekään taholle ei kuulu 15–17-vuotiaiden nuorten aikuistumisprosessin onnistumisen tai sosiaalisten olosuhteiden varmistaminen. Peruskoulun päättäneet tai peruskoulun, lukion tai toisen asteen ammatillisen koulutuksen keskeyttäneet jäivät helposti ”tyhjän päälle”. Alle 17-vuotiaat eivät mm. ole oikeutettuja työmarkkinatukiharjoitteluun (Suikkanen ym. 2004, 15–17, 193). Pekka muistelee peruskoulun jälkeistä positiivista kokemustaan hankkeessa; ilmapiirillä oli olennainen merkitys itsetunnon kohottamisessa ja sosiaalisten valmiuksien lisääntymisessä ja koulutus- ja työpaikan etsinnässä. Hän koki ohjaajien työparityöskentelyn ja tuen merkityksellisenä (ks. myös Blomgren 2004; Suikkanen ym. 2004; Linnossuo 2004).

Pekka: ”Minä en tarvinnu sinne etes herätyskelloa. Kaheksan yheksän aikaan piti mennä sinne. Mä oli niinkö kuuven aikana ylhäällä innokkaana menosa sinne....Ne oli niinko ne ohjaajat osas tehdä siitä ilmapiiiristä semmosen. Siellä ei ollut yhtään ahistavaa...ja sitten se kun tuns porukkaa entuuvestaan niin oli niinko heleppo. Siinä oli kaksi ryhmää, pienryhmää kummassakin viis vissiin. Ja sitten loppuajasta ne yhistettiin.”

Katriina: ”Olikos se hyvä paikka sitten?”

Pekka: ”Se oli maailman paras paikka.”

Katriina: ”Kuinka kauan siellä sai olla sitten?”

Pekka: ”Kaheksan kuukautta. Aivan. Se oli mahtava. Siinä oli tuota kaksi mun luokkakaveria ... niinkö entistä luokkakaveria ja sitten oli siinä toisessa ryhmässä pari tyyppiä, jotka minä tunsin jo ennestään... ja ohjaajat...ne on huipputyyppejä niitten kanssa ei voi olla tulematta..niinkö ..ei tulis toimeen ei voi olla .”

Katriina: ”Mikä siellä oli parasta?”

Pekka: ”En minä tiedä.”

Katriina: ”Siellä tuli toimeen hyvin, mutta siellä varmaan tehtiinkin jotakin?”

Pekka: ”Tehtiin siellä tuota oli siis työkokeiluja, työjaksoja sisälty.”

Katriina: ”Mitkä sun työpaikat oli?”

Pekka: ”Minä olin autoliikkeessä ...ja sitten olin huoltoasemalla.”

Nuorten työkokemukset olivat karttuneet lyhyistä työjaksoista: työvoimatoimiston tai työllistämishankkeen osoittamista työharjoitteluista, siviilipalvelustyöstä, vanhempien järjestämistä satunnaisista töistä ja kaupungin järjestämistä kesätöistä. Tutkimuksessa ei tullut esille työpajakokemuksia. Yllättävää se on siinä mielessä, että työpajojen tavoitteena on peruskoulun jälkeen ennen työelämään menoa paikata ammatillisen koulutuksen puuttumista ja tukea ammatillisen uran löytymistä. On mahdollista, että nuoret ovat ongelmallisten tilanteidensa vuoksi tipahtaneet tästäkin toiminnasta (ks. Nyysölä 1999; Tanskanen ym. 2007). Haastattelemani nuoret kuuluisivat koulutus- ja yhteiskuntatakuun piiriin, mutta esille ei tule kokemuksia yhteiskuntatakuusta. Pitkäsen ym. (2007) tutkimuksessa tuli esille, että nuorten yhteiskuntatakuusta ja sen tiiviistä palveluprosessista ja aktiivitoimiin ohjaamisesta ovatkin hyötäneet hyvät työllistymisedellytykset omaavat nuoret. Pitkäsen tutkimus ei tavoittanut kuntoutus- ja hoitopalveluja tarvitsevia nuoria.

4.4. Koettu terveys ja palveluvaje

Tutkimukseni nuorten tulevaisuuden suunnitelmia varjostavat terveyden menetykset, vakavatkin sairaudet ja sen vuoksi useimmat nuoret ovat joutuneet tekemään vaihtoehtoisia suunnitelmia arjessa selviytymiseksi. He ovat joutuneet hakemaan itse selviytymiskeinoja tilanteisiinsa. Toiseuteen joutuminen näkyy siten, että he ovat jääneet pääsääntöisesti ilman sopivia palveluja. Lääkäripalveluja he ovat saaneet satunnaisesti, jos ovat onnistuneet itse löytämään oikean reitin tai saaneet apua ajanvaraukseen ohjaajalta tai sosiaalityöntekijältä.

Useimmissa nuorten kertomuksissa ainakin jollakin tavalla viitattiin terveyden menetykseen. Kertomus kohdistui pääosin sairastumisiin ja niiden kuvailemisiin. Kuvailu saattoi olla ristiriitaista. Jere kertoo ensin: ”*Kun en minä pysty lähteen mihinkään töihin. Välillä on semmosta että uskaltaako kaupassa käydä. Pelekää niinkö ihmisiä*”. Sen jälkeen hän määrittelee itsensä terveeksi ja toteaa ”*Kohan vaan pysyisi terveenä. Se on niinkö aika iso asia*”. Kertoja haluaa viitata tavallisuuteen, hän käyttää omaa pelastau-

tumisstrategiaa (Kulmala 2004). Hän jatkaa tavallisuuskustelua: ”*Tunnen kymmeniä hyviä tuttuja kaikilla tuntuu olevan (ongelmia) ... kaikki laskisin alkoholisteiksi...ei nyt mittään deekuja ole semmoisia. Työssä käyviä ihmisiä. Siltikin ne lasketaan alkoholisteiksi noitten taulukoitten mukkaan.*” Edellä oleva saa tarkistamaan omaa asennetta ja rutiininomaista ymmärtämistä (ks. myös Juhila 2004; Lindquist 2002).

Toteutunut (sosiaalinen) kuntoutus ei ole juurikaan vastannut kenenkään haastateltavan koettua kuntoutustarvetta. Nuorten kertomuksissa koettua sairautta tai diagnooseja selitettiin ja kuvailtiin monisanaisesti. Ne koettiin merkityksellisiksi. Tuli vaikutelma, että annettu diagnoosi auttoi siten nuorelle itseymmärrystä, ja jäseni tai selitti nuoren koulutuksen ja työn ulkopuolelle jäämistä (ks. myös Kulmala 2006). Kortteinen ja Tuomikoski (1998b, 11) totesivat tutkimuksessaan, että kokemus yksin jäämisestä voi johtaa siihen, että työttömältä menee usko ja luottamus ihmisiin. Tästä on vain askel sairastavuuteen ja siihen, ettei keho tai pää jaksaa. Pitkäkestoisella työttömyydellä on vaikutuksensa huono-osaisuuden kasautumiseen. Seurauksena on kierre, jossa työttömyys ja erilaiset sosiaaliset ja terveydelliset ongelmat ruokkivat toisiaan.

Haastatteluhetkellä ei tullut esille yhdenkään nuoren kohdalla meneillään olevaa palvelujärjestelmän tarjoamaa kuntoutusta. Yhden nuoren kohdalla kuntoutusta suunnitellaan. Näin siitäkin huolimatta, että työvoiman palvelukeskukset alun perin perustettiin tavoitteenaan tarjota terveys-, kuntoutus- ja koulutuspalveluja henkilöille, joilla on erityisiä kuntoutustarpeita työ- ja toimintakyvyn rajoitteiden vuoksi työllistymisen suhteen. Nämä aktivointisuunnitelmaan sisältyvät työllistämisen tukipalvelut mahdollistaisivat henkilön osallistua myöhemmin kuntouttavaan työtoimintaan. Seuraavassa haastatteluotteessa tulee esille, että kuntoutukseen pääseminen ei kuitenkaan vielä sinänsä tuo sopivaa kuntoutusprosessin käynnistämistä.

Katriina: ”Oletko sinä koskaan ollut missään kuntoutustutkimuksissa tai onko sinun työkykyä selvitelty?”

Jere: ”No ei oo sen koommin mitä Kiviharjussa olin yhesti kuukauden kuntoutusjakson. Se ei pitkäksi aikaa auttanut...ei oo ollut ikinä mittään hyötyä ko siksi aikaa mitä siellä on. Katkollakin ollut vaikka kuinka monesti...ei mee kuin päivä kaksi niin sitä alkaa ottaa uuvestaan. Ja mitä sitten sairaa-lassa lääkkeitä syötettiin. Minulla on rauhoittava lääkitys, mielialälääkitys ja unilääkitys”

Katriina: ”Redi, joka on se huume...”

Jere: ”Minä olen siellä aikonaan asionut, siitä ei ollut mitään hyötyä. Sielläkin (mielenterveystoimistossa) olen aikonaan käynyt juttelemassa... kahestiko minä kävin siellä niin ei ei.”

Tässä tutkimuksessa viidellä nuorella oli kontakti lääkäriin ainakin satunnaisesti. Useimmiten kysymyksessä olivat mielenterveyspalvelut, mutta myös fyysisten sairauksien vuoksi he tarvitsivat palveluja. Avun saaminen edellytti kuitenkin nuoren omaa aktiivisuutta, ja sairaana (masentuneena) on avun pyytäminen vaikeaa.

Pekka: ”Rupes sattumaan niin paljon. Sitten minä rupesin käymään Oyksissa siellä jonkun näköisessä tutkimuksessa. Yksi lääkäri antoi semmosen elinikäisen tuomion että loppuikäs tuut syömään kipulääkkeitä että ettei pysty leikkaamaan, operoimaan mitenkään. Ja sitten tuossa oli niin omalääkärin luona tuota niin niin siellä oli se yksi lääkäri ja sehän rupesi sitten tiputetaan kipulääkkeitä. Sehän meni etten päässyt enää sängystä ylös. Ja sitte minä niinkö soitin potilasasiamiehelle ja sitten minä soitin sinne johtavalle lääkäriille ja näille ja tuota ...tämmöstä niinkö tapahtunut mulle niinkö siellä teillä päin ja että miten tässä nyt niinkö toimitaan teenkö minä valituksen tai sitten tai vaihetaan lääkäriä niin se sitten suostu että vaihetaan lääkäriä. Huonoo mainettahan siitä olisi tullut jos tehhään valituksia.”

Aina nuoret eivät saaneet palveluja. Silloin nuoret turvautuivat sosiaalityöntekijään tai sosiaaliohjaajaan palvelujen saamiseksi ja ajan varaamiseksi. Aina ei sekään auttanut, vaan palvelut jäivät senkin jälkeen vielä saamatta.

Pekka: ”Tuota siellä oon käyny ...ja oon sosiaalityöntekijän kanssa ...siitä on aikaa niin yritettiin sitten, että aikaa mulle sinne sitten. Ei siitä sitten tahtonut tulla sitten mittään. Siitä ei tullut mittään. En minä loppujen lopuksi saanut mittään aikaa (varattua).”

Katriina: ”Eli sitä on yritetty yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Onko siitä kauan kun sinä oot käyny viimeksi siellä lääkärissä?”

Pekka: ”Niin siellä mielenterveystoimistossa? No tuota onhan siitä aikaa. Minä oon tosi huono sanomaan noita vuosia.”

Seuraavassa haastattelussa ilmenee, että palvelujen saamisen käytännöt ja viranomaislähteitten merkitykset ovat nuorille outoja:

Pekka: ”Nyt on sitten hänen (lääkärin) kautta niinkö pistänyt tuolla fysioterapiassa käymään ja oon käyny pari kertaa. Siitä ei mittään apua oo. Mutta se pitää kuulemma ensin tuolla fysioterapiassa, ja sitten se kirjoittaa kuulemma jonkun lähetteen jonnekin.”

Sairaspäivärahaa nuoret ovat saaneet tai saavat satunnaisesti. Työmarkkinatukea he ovat saaneet aikaisemmin lähinnä työharjoittelun ajaksi. Tutkimushetkellä he ovat yhtä nuorta lukuun ottamatta palvelujärjestelmän määritelmän mukaan työmarkkina-asemaltaan työttömiä työnhakijoita, mutta kesken jääneen koulutuksen vuoksi kukaan heistä ei voi saada työmarkkinatukea. Haasteluissa esiin tullut nuoren yhtäjaksoinen työttömyysjakso on saattanut kestää jopa neljä vuotta. Yksi haastateltavista oli parhaillaan sairaalomalla

ja sai sinä aikana kuntoutustukea. Yleisimmät institutionaaliset suhteet tutkimuksen nuorilla ovat Kelaan, sosiaalitoimistoon ja työvoimatoimistoon. Satunnaisesti he asioivat A-klinikalla tai mielenterveystoimistossa. Nuorten lähiverkostot (vanhemmat) eivät pääsääntöisesti määrittäneet taloudellisesti huono-osaisina. Pääsääntöisesti toimeentulotuki on ainut tulolähde ja siihen turvautuminen on välttämättömyys (ks. myös Suutari 2006). Saadakseen toimeentulotukea nuorten on oltava toimeentulotukilain edellyttämänä työttöminä työnhakijoina työvoimatoimistossa.

5 TYÖMARKKINA-ASEMAN MÄÄRITTYMINEN

Työmarkkinakansalaisuuden muotoutumisessa rakenteelliset ja yksilölliset tekijät ovat keskenään vuorovaikutuksessa. Yksilötasolla keskenään vuorovaikutuksessa ovat opiskelu- ja työhistorian lisäksi yksilön sen hetkinen työmarkkina-asema (henkilön kuuluminen työlliseen, työttömään tai työvoiman ulkopuolelle), työsuhdetyyppi (työllistymisen avoimille tai tuetuille työmarkkinoille määräaikaisiin tai pysyviin työsuhteisiin), ammatilliset, yleissivistävät ja sosiaaliset kvaifikaatiot, perhepiiri sekä opiskelu- ja työssäkäyntimahdollisuudet. Työmarkkinakansalaisuuden rakenteellisina realisoitumisen konteksteina toimivat lainsäädännön antamissa rajoissa institutionaaliset toimintakäytännöt: hyvinvointiyhteiskunnan palvelujärjestelmä sekä koulutus- ja työmarkkinat. (Viinamäki 1997, 20.)

Työvoiman palvelukeskuksen aktivoinnin ja sen mukaisten työllistämistä tukevien toimenpiteiden tavoitteena on osaltaan auttaa koulutuksen ja työn ulkopuolelle joutuneita nuoria työllistymisessä, työmarkkina-aseman muuttamisessa työttömästä työlliseen. Aktivointisuunnitelman tarkoituksena on muodostaa asteittain etenevä polku kohti työelämää (189/2001, 8§). Toimenpiteet voivat sisältää erilaisten työllistämistoimenpiteiden, koulutuksen ja kuntoutuksen lisäksi myös toimeentuloturvan tiukennuksia. Seuraavassa kuvaan miten aktivointi todentuu nuorten ja instituution välisissä kohtaamisissa ja miten aktivointi määrittää tässä tutkimuksessa nuorten työmarkkina-asemaa sekä miten nuoret kokevat aktivointipuheen ja miten he itse siihen vastaavat.

5.1 Viranomaiskohtaamisia

Lindquistin (2002) mukaan palvelunkäyttäjän kohtaaminen palvelujärjestelmässä on haasteellista. Kohtaamattomuuteen voi liittyä nopea ja rutiininomainen ymmärtäminen. Ammatilainen voi toimia sen pohjalta, että jossakin on valmiina tieto ja esiymmärrys, jonka mukaan asiakkaalle voidaan kuvata hänen maailmansa, ongelmansa ja tarpeensa. Ammatilainen saattaa ottaa haltuun toisen ihmisen ennen kuin hänellä on ollut mahdollisuutta edes asettua tilanteeseen ja kertoa kokemukseensa perustuva oma tarina. Näin on käynyt Terolle. Hänelle on varattu aika palvelukeskukseen. Hänen oma tavoitteensa on päästä varhaiseläkkeelle. Hän kokee tullessa kohdelluksi väärin, kun hänet on leimattu huumeitten käyttäjäksi ja pummiksi. Hän vastustaa hänestä luotua stereotyyppistä

kuvaa. Hän ei saanut mahdollisuutta selittää tilannettaan. Aktivointipuheessaan viranomaisen kehottaa häntä menemään töihin. Tero tuo esille vastapuheessaan terveyden menetyksen (ks. Kulmala 2006). Hän ihmettelee miksi ei ymmärretä, että sairaana on vaikea tehdä töitä. Hän ja palvelukeskuksen työntekijä irtisanoutuvat työntekijä-asiakassuhteesta samanaikaisesti. Heidän välilleen ei synny luottamusta.

”Se ei oikein ymmärtäny se toinen virkailija. Se jopa aika pahalla kielellä nimitteli, että mee töihin. Haukku pummiksi. Siinä oli tarkoitus se, että minä olisin päässyt eläkkeelle. Mutta sitten mulle varattiin aika. Niin mä menin sinne selvinpäin aamulla kun en ollut nukkunut. Niin saman tien kun minä kävelin sinne huoneeseen... oli semmonen (virkailija) niin saman tien se sano, että oot ihan aineessa. Ja minä sanon, että häh. En käytä huumeita. Se sanoi, että minä nään kymmenen vuoden kokemuksella, että oot ihan aineessa. Koska minä olin väsynyt. Minä sanon, että saanko minä selittää, mistä tässä kyse on. Se vaan huusi, että sinä oot ihan aineessa. Ovi on tuossa. Et sinä täältä saa mitään eläkettä. Sen jälkeen minä lopetin sen. Mulla jäi suoraan sanottuna paskan maku suuhun. Kun minulla oli se lääkitys.”

Seuraavassa kohtaamisessa kuvastuu työntekijöiden erikoistuminen eri tehtäviin. Kuntoutustukea saavan ”oikea” asiointipaikka ei ole työvoiman palvelukeskus. Veijo on saanut samoihin aikoihin myös kuntoutustukipäätöksen, kun kutsukirje työvoimapalvelukeskukseen tuli. Hän menee saamansa kirjeen perusteella palvelukeskukseen: *”Sanottiin, ettei tarvi tulla tänne. Minä kävin siellä ovelle... ja sitten siinä välissä ennen kuin minä menin sinne oli muistaakseni myönnetty se kuntoutustuki. Sittenhän se sanoi, ettei tarvi tullakaan... pois vaan”*. Veijolle jäi epäselväksi, miksi hänen piti mennä ja mistä on kysymys: *”En tienny, tuli vaan lappu että tuu tänne”*.

Tapion odotuksena oli ollut, että hän pääsisi palvelukeskuksessa lääkärin vastaanotolle ja aloittamaan kuntouttavan työtoiminnan. Hän tuntee kuntouttavan työtoiminnan sisällön hyvin. Työtoiminnassa voi olla osan päivää tai muutaman päivän viikossa. Ex-avovaimo on kertonut ja suositellut hänelle palvelua.

Katriina: ”Niin. Mitä sinä sitten toivoit, ett minkä asian, että mikä asia ratkaisais tai mitä apua...mikä oli sun odotus?”

Tapio: ”Niin mä ajattelin, että muutama ystäväkin käy siellä. Avovaimokin, ex-avovaimoki, siellä ruvennut käymään. Ja kovasti suositteli ..että alottaa kevyemmin, että ...tuommosilla kolomen tunnin päivillä alotti. Siis kolome päivää viikossa. Joo, kyllä minä haluaisin lääkärin kanssa käyvä keskustelleen (työvoiman palvelukeskuksessa).”

Seuraavassa Tuomas kuvaa, miten hän oli odottanut saavansa yksilöllisempää palvelua työvoiman palvelukeskuksessa kuin sosiaalitoimistossa. Hän odotti, että vastaanotolle

olisi varattu enemmän aikaa kuin perussosiaalityössä ja että voitaisiin yhdessä selvittää työnsaantimahdollisuuksia ja koulutusasioita. Hän toivoi, että sitä kautta pääsisi takaisin työhön tai koulutukseen kiinni. Tuomaksen odotukset ovat samantapaisia kuin haastateltavien kokemukset aktivointisuunnitelman mahdollisuuksista Keskitalon (2008, 8) tutkimuksessa.

Tuomas: ”Oli siinä se ainakin se, että siellä saisi yksilöllisempää palvelua. Kuulemma ois ollu parempi vaihtoehto perussosiaalitoimistossa käynnille. Koulun lopetin ja sieltä saisi enemmän tietoa töistä ja ...siinä oli sosiaalityöntekijä ja oliko siinä joku psykologi ja velkaneuvojakin...”

Katriina: ”No nyt ollaan siinä tilanteessa, että sinulle on tulossa uusi aika (palvelukeskukseen). Niistä odotuksista minä olisin hurjan kiinnostunut. Mitä sinä odotat, että sinä nyt sitten tuota. Mitähän ne olisi sitten ne palvelut?”

Tuomas: ”Nyt kun oon niitä lappuja vähän lueskelin tuossa niin just lähinnä tähän koulutukseen tai työhön pääsis takaisin kiinni.”

Pekka haluaa itse olla oman elämän rakentaja. Hän on yrittänyt tulla omillaan toimeen ja on ottanut vastuuta itsestään. ”Ryhdistäytyminen” ei ole kuitenkaan auttanut. Haastattelussa tulee esille useaan kertaan se pitkä aika, jonka hän on joutunut ”makoilemaan” kotona. Tulkitsen tämän niin, että hän ikään kuin vastaa palvelujärjestelmän aktivointipuheeseen ”kotona makaavista nuorista, joille pitäisi tehdä jotain”. Seuraavassa tulee esille myös se, että Pekka pitää työttömyyttä omista puutteistaan johtuvana, jonka hän voi korjata yksilöllisellä toiminnallaan. Esimerkissä tulee esille vallitseva työttömyyttä ja syrjäytymistä koskeva valtapuhe, joka liittyy yhteiskunnallisten riskien individualisoimiseen. Olen havainnut työssäni, että nuoret eivät useinkaan ymmärrä työttömyyttä yhteiskunnallisista tekijöistä johtuvaksi ongelmaksi, jonka korjaamiseen tarvitaan myös yhteiskunnallista toimintaa (ks. myös Puuronen 2000, 223). Kun kysyn Pekalta odotuksia ja tehtäviä työvoiman palvelukeskukselle siirtyä hän keskustelussa terveydenhuollon alueelle, ja kohdentaa odotuksensa työkyvyn arviointiin, joka olisi hänen mielestään pitänyt tehdä vuosia sitten. Samassa puheessa tulee esille sekä negatiivinen että positiivinen kokemus suhteessa palvelujärjestelmään:

Katriina: ”Tässä tilanteessa minä ajattelen, että se ongelma on meillä että pitäis löytää semmonen joku täsmäjuttu sulle (huomaamattani olen siirtynyt edustamaan palvelujärjestelmää).”

Pekka: ”Ei se teidän ongelma oo. Minun ongelmahan se on. Munhan se ite pitäis ratkaista. Oon minä siis niinkö yrittänyt sitä tässä jo neljä vuotta. Että tuota minä oon neljä vuotta makkoilu kotona. Tuota tuota se on kuitenkin pitkä aika olla kotona. Niinkö tylsistyttää että tekis mieli tehdä jotakin, mutta kun ei pysty tekemään.”

Katriina: ”Minkälainen se sun työ olisi sitten sinä ite saisit päättää, minkälainen työpaikka sinulla olisi- vai olisiko minkaanlaista?”

Pekka: ”No, jos totta puhutaan minä olen miettinyt tuota ...ko minä oon ynnännyt noita sairauksia niin tuota... niin en minä oo vielä yhtään semmosta työpaikkaa keksinyt mikä olisi mulle sopiva. Mutta ko tuota mulla on niinko olis ollu varmaan se työkyvyn arviointi, se ois varmaan tehty monta vuotta sitten. Mulla on siinä, missä minä asun siinä terveyskeskuksessa se omalääkäri. Se on semmonen lääkäri joku keikkalääkäri .. sitten tulee taas seuraava ja taas pitää uuvestaan selittää kun se ei tiijä mittään näin ..samat asiat... aina. Nyt tuli sitten semmonen joka on siinä tai sain semmosen lääkärin nyten niin hän soitti. Neljän vuojen aikana ei ykskään lääkäri oo mulle soittanut. Tämä soitti ja sanoi, että tutki mun papereita ... mulla meinas leuka tippua lattialle että häh...lääkäri joka tekkee niinkö jotakin Oulussa kyllä oikiasti eikä vaan olemassa... tuota tuota... se on positiivinen kokemus. Neljä vuotta tuli taisteltuakin noitten lääkäreiden kanssa.”

Ammatillisen ymmärtämisen koneisto voi synnyttää eettisiä ongelmia. Lindquist (2002, 110–122) kritisoi ammatilaisen valtaa kasvattaa asiakkaan taipumusta riippuvuuteen ja auktoriteettiuskoon. Pahimmillaan voi olla tuloksena ammatilaisen asiakkaasta tekemien määrittelyjen omaksuminen. Toisekseen automaattinen ammatilaisen turvautuminen ”yleisen ymmärtämisen” menetelmään estää auttajaa suostumasta toisen kertomuksen kuulemiseen ja luovaan hämmennykseen, mitä oudon maiseman kummalliset kertomukset toisivat. Se estää myös uusien radikaalien kysymysten tekemisen. Kukaan ei ole elänyt toisen elämää, ollut hänen paikallaan ja siksi hiljaisen tiedon kautta voidaankin tavoittaa paremmin ja monipuolisemmin luonnoksenomainen kuva hänen tilanteestaan.

Auttamisammattien suurimpia haasteita on eettisesti irrottautua ahtaasta ideologisesta perustasta ja jatkuvasta moralisoinnista. Asiantuntijuuteen kuuluvat puolueettomuus ja emotionaalinen etäisyys. Auttamisen kentälle tulisi saada neutraali tila, asiat saavat olla sitä, mitä ne konkreettisesti ovat. Asiakkaan ihmisarvo edellyttää, että hän tulee nähdyksi omana itsenään. Teoista ja niiden seurauksista puhutaan oikeilla nimillä. Asiakkaan kokemukset otetaan vakavasti. Jos ihminen jää auttamistilanteessa näkymättömäksi ja kokee tulevansa ”hyvän hylkäämäksi” hän ei tule autetuksi, koska ei koe voivansa olla se, mikä hän mielestään on. Asioiden merkitykset, ihmisten pyrkimykset ja elämän arvot ilmaistaan kaikkein rikkaimmin ihmisten ja yhteisöjen ydinkertomuksissa. Jokainen ihminen voi tulla näkyväksi yksilöllisesti omilla ehdoillaan. Kohtaamisen voi ymmärtää tarinan jakamisena. Useimmissa elämän muutos- ja ydinkohdissa tilanteelle on tyypillistä, että on samanaikaisesti vastakkaisia kokemuksia, pyrkimyksiä ja tulkintoja samasta tilanteesta. (Lindquist 2002, 155.)

Tutkimukseni nuoret ovat kaikki toimeentulotuen asiakkuudessa. Heidän taloudelliset resurssinsa ovat siten niukat. Tässä tutkimuksessa ei ole haastateltavien tulolähteitä kysytty, joten tarkastelunäkökulma ei koske taloudellista selviytymistä. Myöhemmin arvioiden se olisi ollut tärkeä näkökulma ottaa mukaan. Koulutuksen, työelämän ja taloudellisen ulkopuolisuuden välinen kytkentä vaatisi lisää tutkimusta (Häggman 2007). Pitkäsen ym. (2007) mukaan toimeentulo-ongelma on joka tapauksessa yleinen nuorten keskuudessa. Sen olen havainnut myös käytännön sosiaalityöntekijänä.

5.2 Musiikki aktiviteettina

Musiikki jäsentää nuorten arkea. Tutkimukseni nuorille miehille musiikin tekeminen antaa elämän sisältöä ja täyttää sen merkityksillä asioilla. Musiikki aktivoi toimintaan. Nuorten usko musiikin voimaan on suuri (ks. myös Varto 2005, 39). Esimerkiksi rap-musiikki on vahva keino ilmaista mielipiteitä kantaa ottavilla, usein yhteiskunnallisilla sanaleikeillä, joihin nuorten ja nuorten aikuisten ympäri maailmaa on helppoa samaisua.

Musiikki voi toimia peilinä. Musiikin kieli ja sanaleikit merkityksellistävät nuoren maailmaa ja maailmassa olemista (ks. Lehtonen 2004, 33). Tässä tutkimuksessa esimerkiksi Ville kertoo soittavansa kavereiden kanssa rap-musiikkia. Kavereita saattaa olla parhaimmillaan soittamassa yhdessä parikymmentä. Kahden erilaisen, ristiriitaisenkin todellisuuden – musiikin maailman ja instituutioiden maailman – kohtaaminen voi tapahtua nuoren tekemässä rap-sanoituksessa. Tulkintani mukaan nuori, jolla palvelujärjestelmän asiakkaana ei ole paljoakaan sanottavaa, saattaa olla lahjakas rap-sanoittaja, lyyrikko. Nuori räppäri ei useinkaan näe yhteiskuntaa yksilön arjen selviytymiskamppailua tukevana järjestelmänä kun hän ruotii suhdettaan instituutioihin (Mäkeläinen 2008). Rap-musiikki voi olla osa nuorten vallan käyttöä, yksi arjen kiinne kohta ja siksi se voi olla myös nuoren yksi selviytymismekanismit. Musiikki sanoituksineen voi kannatella nuorta erilaisissa elämäntilanteissa. Esimerkiksi nuori räppäri Solonen (2009a) kertoo kasvutarinaansa ja haluaa jakaa itse musiikista löytämänsä voimaa muille nuorille kuuloille.

Musiikin merkityksellisyyttä ilmentää se, että haastattelemistani nuorista neljällä on musiikki ollut mukana elämässä pitkään, ala-asteelta haastatteluhetkeen saakka. Musiikista on muodostunut keskeinen osa nuoren aikuisen identiteettiä. Nuoret tekevät mu-

siikkia useimmiten yhdessä, ja he kokevat yhdessäolon tärkeäksi. Ystävyys- ja kaverisuhteet ovat tärkeitä elementtejä arjen rakentumisessa. Nuorten kaverisuhteet liittyvät taas kiinteästi arkeen ja arjen harrastuksiin. Nuoret ovat sopineet musiikin tekemiselle omat paikat ja ajat. Musiikin tekeminen painottuu iltaan ja yöhön. Siksi vuorokausirytmii muuttuu. Haastattelussa ilmenee, että soittaminen on aktiivista. Soittimet ovat usein kimppasoittimia. Soittimien hankkimista vaikeuttavat nuorten vähäiset tulot. Tero kertoo miten saa rahoitettua kitarankielten oston: *”Ja niihin kitarankieliin. Ne on kymppiin. Viisi–kymmenen euroa aina kuukaudessa.. Kyllä minulla riittää siitä asumistuesta.”* Nuorella saattaa olla asunnottomana vaikea säilyttää soittimia. Jere kertoo säilyttämisvaikeuksista: *”Oon minä soittanut kitaraa yhteensä jonku viistoista vuotta. (Kitaraa) ei oo enään. Se oli vissiin liian kauan pakkasessa. Kun vein sisälle lämpimään se ...se vaan posahti.”*

Nuoret pohtivat musiikillisen koulutuksen tarpeellisuutta, mutta kokevat teorian opiskelun vaativaksi. Kukaan tutkimukseni haastateltavista ei taloudellisesti hyödy musiikin tekemisestä. Esimerkiksi Tero on tehnyt useita levyjä omakustanteisesti. Jere on julkaissut yhden kappaleen kavereiden kesken, mutta pöytälaatikossa on odottamassa lisää julkaistavaa. Aina ei nuoren kunto riitä sairauden vuoksi soittamiseen, kun hänellä saattaa olla *”kaiken maailmaan sotkuja.”*

Pekka kertoo toisenlaisesta tavasta löytää sisältöä elämään pelien maailmasta. Pekka pelaa virtuaalikulttuurissa ja lisäksi reaali maailmassa yhteisössä, joka kokoontuu kerran viikossa tyttöystävän asuinalueella.

Pekka: ”Sitten tuota...ei minulla sillai mittään, mutta tykkään (peleistä) niin oon sillai laittanu (tatuointeja). Sanotaanko, että oon pelihullu. Olen perustanut semmosen yhteisön. Netissä ja sitten livenä ja sitten kavereitten kanssa ja sitten tuota tuosa on siinä, missä tyttöystävä assuu ... siellä on joka tiistai ilmainen turnaus ... sielä käyn pellaamassa. No yöllä tulee oltua. Tuota. Vähän on nuo rytmit.”

Pekan vuorokausirytmii painottuu yöhön. Työttömän aikataulu mahdollistaa vuorokauden ajasta riippumattoman pelaamisen. Pekan mielestä on tärkeää, että pelaaminen ei maksa paljon silloin, kun omat tulot ovat vähäiset ja tulona on vain toimeentulotuki. Internetkulttuuri perustuu pääasiassa ihmisten kasvottomalle kohtaamattomuudelle. Virtuaalisia suhteita ja pelejä voi luoda internetissä aukaisemalla ja sulkemalla (on/off). Jos toinen henkilö tai peli kyllästyttää yhteyden voi sulkea. Pekka on onnistunut yhdistä-

mään sekä kasvokkaisen että kasvottoman kohtaamisen. Hän pelaa sekä virtuaali- että reaali maailmassa.

5.3 Arjen kannattelevat elementit

Tutkimukseni nuorille kaveriverkosto tarjoaa tärkeitä selviytymistä tukevia elementtejä. Kaveriverkoston kautta järjestyy yösija, jos nuorella tulee vaikeuksia asumisessa; nuori joutuu muuttamaan pois tai jää syystä tai toisesta asunnottomaksi. Kaverit voivat olla myös turvana, kun nuoret tarvitsevat apua. Toiset asunnon avaimet saattavat olla kaverilla. Nuoret luottavat toisiinsa ja yhteisössä pidetään toisista huolta, välitetään. Huolenpito on vastavuoroista. Vakavan tilanteen tullen joku lähiyhteisöstä hälyttää apua.

Pekka: ”Itsemurhaa oon yrittänyt. ..otin kolmiolääkettä...menin vessaan ja minulla oli kaveri yötä ja en muista kuka se oli ja sitten oli sinne kämppään joku tullut ja ..kenellähän ne oli hallussa ne toiset avaimet ... potkimassa mua näin tonimässä herrää...ko sammunu jo kymmenen aikana aamulla... en minä noussutkaan siitä.”

Useimmilla tutkimuksen nuorilla oli mahdollisuus turvautua vanhempiensa apuun tarvittaessa silloin, kun omat voimat ja varat ehtyvät (ks. myös Suutari 2001, 163). Huolenpito koirasta tai kissasta voi osoittautua tärkeäksi arjessa ja se voi olla peruste yhteydenpidossa vanhempiin. Tuomas kertoo: ”Oon käyny tuossa vanahempien tykönä kun ne laitto koiranpennun. Sitä käyny kattomassa.” Vanhempien tuki nuorelle on yleensä kannustamista ja ymmärtämistä. Ymmärtäjänä ja kannustajana on useimmiten äiti, isoäiti tai tyttöystävä, joskus isä. Nuori voi joskus asioida virastossa yhdessä äidin kanssa. Vanhemman kannustus saa muotonsa ”patisteluna”, joka koetaan myönteisessä sävyssä, vanhemman rooliin kuuluvana.

Katriina: ”Niin elikä nyt minä kuulen sit, että sinä jäit ihan yksin asioitten kans ja sittenkään sinä et ois saanu apua, mutta sinä onneksi osasit sitä pyytää.”

Veijo: ”Äiti patisti. No ei patistanut, vaan sano, että pitäis nyt jotakin tehdä.”

Katriina: ”Ja sitten sinä kuitenkin pääsit sinne mielenterveystoimen puolelle.”

Nuoret kokevat vanhempien ja isovanhempien emotionaalisen tuen merkitykselliseksi. Vanhemmat eivät pääsääntöisesti määrity tässä tutkimuksessa taloudellisesti huonoesaisena. Nuoret eivät halua tukeutua taloudellisesti vanhempiinsa, vaan korostavat itsenäistä päätöksen tekoa niukassa taloudellisessa tilanteessaan.

6 PAIKKA YHTEISKUNNASSA

Työvoiman palvelukeskus ja siellä tapahtuva auttamistyö samanaikaisesti sekä vetää nuorta puoleensa että karkottaa. Nuoret ovat jääneet palvelujen ulkopuolelle tai he eivät ole saaneet sopivia palveluja. Useissa tutkimuksissa (Lindl 2005; Pohjola 1994; Raitakari 2002, 51; Pitkänen ym. 2007) on tullut esille, että palveluista hyötyvät parhaiten ne asiakkaat, jotka ovat jo entuudestaan hyvin resursoituja. Nuoren itsensä kokemaa työkykyä ja instituution arvioimaa työkykyä ei ole välttämättä sama. Nuorella saattaa olla vaikea kuvata tilannettaan ja palvelutarvettaan. Aktivointitoimenpiteet näyttäytyvät nuorelle ristiriitaisina. Työttömyyden kategoriasta ulospääsyyn voisivat silloin auttaa yksilölliset ja voimavaroja kokoavat dialogiset käytännöt (ks. Karjalainen & Lahti 2006, 288).

6.1 Koulutus ja työ tavoitteena

Tutkimukseni nuoret kertovat ja ihmettelevät auttamisjärjestelmän ulkopuolelle jäämistä. Kohtaamisissa ei ole todennu työvoimanpalvelukeskuksen alkuperäinen tehtävä tarjota yksilöllinen työllistämisen tukipalvelu vaikeassa työmarkkinatilanteessa olevalle. Pekka pohtii miksi hän ei voinut aikaisemmin jatkaa työvoiman palvelukeskuksessa käyntejä. Hän oli olettanut, että palvelukeskus on tarkoitettu juuri heille, jotka eivät muutoin työllisty. Pekalle on tulossa uusi aika palvelukeskukseen, ja hän toivoo, ettei nyt joutuisi pois. Hän ei halua kokea torjutuksi tuleamista ja uudelleen jäämistä palvelujärjestelmän ulkopuolelle.

Pekka: ”Se lääkärijuttu taisi olla kerrattain aiemmin. Tuota nuin. Taisin mää omasta mielestä käyvä. En ihan oikein muista. Tai sitten se oli sillai aikaki ihan justiinsa mutta mutta...potki pihalle suoraan sanoen. No tuota nyt mua ollaan taas työkkäristä pistämässä sinne.”

Katriina: ”Niin että uuvestaanko menisit sinne sitten?”

Pekka: ”Nii.”

Katriina: ”Mutta jos nyt on ehdotettu uuvestaan työvoiman palvelukeskusta niin mikä on ettet menisi sinne.”

Pekka: ”Totta kai minä menen sinne. Toivottavasti ei joutus nyt (pois)...”

Auttamisjärjestelmän puolelta kohtaaminen saattaa johtaa irtisanoutumiseen yhteistyöstä, mikäli asiakas ei saavu varatulle ajalle. Asiakas sijoitetaan poissaolevan kategoriaan ja se puolestaan johtaa palvelun epäämiseen. Palvelujärjestelmän tiukat reunaehdot

työntävät nuoren asiakkaan palvelujen ulkopuolelle. Tapio arvioi palvelun ulkopuolelle jäämistä omalta osaltaan. Hän muistelee, että ajat ovat jääneet käyttämättä, koska hän ei jaksanut mennä palvelukeskukseen. Tapio kärsii masennuksesta. Hän toivoo, että saisi uuden käyntimahdollisuuden.

Tapio: ”Minä en oo tosiaan sielä (työvoiman palvelukeskuksessa) päässyt käymään. Aina ollut niin ailahtelevaista tuo mielen... Luvannut mennä ja sitten ei oo mennyt, sitten oli taas pari viikkoa hyvä kun pääsee sängystä ylös. Niin minä oisin kyllä nyt sinne valmis menemään. Ottaakohan nuo sinne mua ennää?”

Seuraavassa 25-vuotias Jere kertoo kahdesta eri tapaamisesta palvelukeskuksessa. Hän arvioi, että ensimmäinen kerta ei vaikuttanut hänen elämäänsä millään tavalla. Toisen kerran positiivisena asiana hän pitää ohjaajapalveluja. Jere kertoo: ”*Ohjaajan kanssa on ollut tosi mukavaa tehdä ... se auttaa kaikissa asioissa aika paljon.*” Hän kokee joutuneensa palveluista pois, koska ei ollut työkuuntoinen ja on liian vanha palvelukeskuksen asiakkaaksi. Jere on kuitenkin vasta työuran alussa, ja tarvitsisi työkyvyn selvittämistä, kuntoutusta ja tukea työllistymiseensä. Hän on joutunut ei-sopivan asiakkaan kategoriin.

Katriina: ”Ja nyt sitten tuli semmonen viesti, että sitten pitäisi kuitenkin siirtyä pois sieltä. Selevisikö sulle miksi sillä lailla kävi?”

Jere: ”En minä tiijä. Minä en vissiin.. mä en oo pystymässä menemään töihin. Vissiin sekin.”

Katriina: ”Sitä ei sitten oikein sanottuko sitten vai?”

Jere: ”On ne sanonut, että pitäisi sillai pystyä työtä tekemää. En minä tiijä oonko minä liian vanahaki sinne?”

Olen pohtinut tutkimuksessani nuoren palvelusta irtisanoutumisen ja palveluun takaisin pääsyn odotuksen ristiriitaa. On ollut tärkeää mennä kentälle, jotta olen voinut ymmärtää tutkittavien kokemuksia paremmin, nähdä asioita nuorten silmin. On myös tärkeää tulla pois kentältä ja ottaa etäisyyttä, jotta voi tarkastella ja kuvata toisen kokemuksellista tietoa ulkopuolelta (ks. Törrönen 2006, 33–34). Kun palasin tutkimuksen pariin parin kuukauden tauon jälkeen huomasin viimein; pelko ja elämän myllerrys selittävät nuorten aikuisten ristivetoa palveluista pois ja takaisin palveluihin. ”*Psyhyke ei antanut myöten*”, kertoo Tapio. ”*Kun se on mulla suhteellisen iso kynnys tulla edes kaupunkiin, siis etes asioille*” sanoo Pekka. ”*Siinä oli aikamoista myllerrystä*”, muistelee Tuomas. Tulkitseen tämän niin, että palvelujärjestelmän (työvoiman palvelukeskus) takaisin pääsyn odotus liittyy oman tavallisuuden – jotta nuori voi säilyttää kasvonsa, välttää häpeältä ja syrjäytyneeksi leimautumiselta – puolustamiseen. Toisekseen se liittyy myös nuoren

sosiaalisen osallisuuden (inkluusion) puolustamiseen, haluan olla mukana omin edellytyksin työssä ja arjessa muiden joukossa. Palvelujärjestelmän tiukat reunaehdot (varatut ajat ja suunnitelmiin kirjattu noudattaminen) työntävät näitä nuoria palvelujen ulkopuolelle.

Ennakoarvaukseni tutkimusta aloittaessani oli, että nuoret olisivat vaihtoehtoisen, toisenlaisen elämäntavan ”kulkijoita” tai sankariodysseijan jalanjäljillä. Tutkimukseni nuoret aikuiset osoittautuivatkin varsin perinteisiksi suhteessa työhön ja muihin elämäntavain ankkureihin. He olivat vajaakuntoisina tavoitelleet paikkaa työmarkkinoilla, mutta työmarkkinoille pääsy oli toteutunut vain osittain, tai ei lainkaan. Ammatillisen koulutuksen puute, sairastuminen tai muu työllistymiseen liittyvä vaikeus tai olosuhteet olivat asettaneet esteitä nuorten työmarkkinoille pääsyyn. Useimmilla nuorilla musiikki ja sen tekeminen merkitsivät arjen voimaa, muttei taloudellista hyötyä.

Granfeltin (2004, 141–142) mukaan syrjäytyneeksi määrittävät ihmiset mieltävät useimmiten normaalin elämän ns. hyväksi elämäksi ja haluavat eroon normien vastaisesta elämäntavasta. Toisaalta osa syrjäytyneistä valitsee tietoisesti syrjäytyneen paikan yhteiskunnassa. Tässä tutkimuksessa nuoret eivät puhu itsestään syrjäytyneinä. He tavoittelevat normaalia yhteiskunnallista osallisuutta ja yhteiskuntaan kuulumista. Esimerkiksi seuraavassa Jeren haastattelussa tulee esille tärkeimpänä asunnon tarve. Hän pohtii, miten tulisi taloudellisesti toimeen. Hänen tavoitteena on saada tehtyä toimeentuloon liittyvät hakemukset. Erityisen tärkeää hänelle on terveyden säilyminen. Peruskoulun jälkeen hän olisi halunnut lukioon opiskelemaan, mutta ei tullut valituksi kouluun. Hän ei ole hakenut ammatilliseen koulutukseen, vaan tavoitteena oli hankkia ammatti yleissivistävän lukion kautta. Työkokemusta hänellä on kertynyt vanhempien yrityksestä. Haastattelussa hän palaa kerronnassaan peruskoulun jälkeiseen aikaan. Asiat eivät ole menneet toivotulla tavalla. Peruskoulun jälkeen Jere on joutunut hakemaan uudelleen ja uudelleen elämälleen tarkoitusta.

Katriina: ”Mutta jos ajattelis sillä lailla että pistäs nämä palvelut sivuun ja miettis sillä lailla, että jos sinä ite voisit päättää niin miten .. mitä sinä tarviisit jotta sinä pääsisit elämässä eteenpäin?”

Jere: ”Ainakin ensimmäiseksi asunnon.”

Katriina: ”Kyllä. Riittäkö se että sinulla ois sitten asunto?”

Jere: ”Kuhan sais nuo vakituiset tulot. Aina niinko hakemukset ajallaan. Oon minä kyllä nyt saanutkin.”

Katriina: ”Onko se se sairaspäiväraha kenties?”

Jere: ”Se vois ainakin joksikin aikaa olla.”

Katriina: ”Oliko sun kohalla, silloin kun sinä pääsit koulusta niin olitko, vietitkö sinä väli vuosia .. vai millä lailla se elämä meni silloin?”

Jere: ”Kyllähän minä silloin kun ysiluokka loppui hakkiin lukioihin, mutta en päässyt mihinkään mihin hakkiin.”

Katriina: ”Olisit halunnut jatkaa opintoja?”

Jere: ”Silloin oisin. Nykyään .. ei muista mittään kouluopetuksista.”

Katriina: ”Mutta oletko sitten töissä ollut?”

Jere: ”Olin minä vanhempien yrityksessä vähän aikaa.”

Katriina: ”Tavotteletko sinä tietynlaista työtä?”

Jere: ”En kyllä tällä hetkellä. Minä en vielääkään tiedä mitä minä elämältä haluan. En tiennyt silloin kun pääsin yläasteelta enkä tiedä vielääkään.”

Koulutus tarjoaa psykososiaalisen tuen, kiinnipitävän ympäristön (ks. Winnicott 1994, 89, 139), jossa on sekä rajat että vapaus nuoren omien suunnitelmien, voimavarojen ja luovuuden toteuttamiseen (Pohjola 1997, 155; Granfelt 1996). Kuka tai ketkä voisivat sitten opastaa tai tukea, vanhempien lisäksi, koulutuksen ulkopuolelle jäänyttä nuorta? Peruskoulun päättäneet tai peruskoulun, lukion tai toisen asteen ammatillisen koulutuksen keskeyttäneet jäävät helposti ”tyhjän päälle”. Jo aikaisemmin tuli esille, että esimerkiksi lainsäädäntö ei sisällä tahoja, joka varmistaisi aikuistumisprosessin onnistumista tai suosiollisia olosuhteita silloin, kun nuori tarvitsee tavanomaista enemmän tukea (Suikkanen ym. 2004, 193, Häggman 2007). Monet syrjäytymisen ehkäisyyn tarkoitettujen nuorisoprojektien ovat pääsääntöisesti liittyneet koulu- ja työelämään integroitumiseen. Työpajatoiminnastakin paljon tukea tarvitsevat nuoret voivat tipahtaa (Tanskanen & Danielsbacka 2007, 522–530). Peruskoulun jälkeiseen vaiheeseen tarkoitettu nuorten koulutus- ja yhteiskuntatutkimus toteutuu harvoin keskimääräistä enemmän tukea tarvitsevilla nuorilla (Pitkänen ym. 2007). Tutkimuksessani tulee myös esille, ettei pakkohaku tuota hyvää lopputulosta silloin, kun nuoret ovat joutuneet hakemaan koulutuspaikkoihin, mihin eivät halua.

6.2 Kotipesä ja hyvän elämän tavoittelu

Nuoruus on uudelleen paikantumisen aikaa. Se merkitsee irtautumista lapsuuden kodista ja erilaisista sidoksista. Se on ihmisen kasvua aikuisuuteen omana itsenään. Nuoruus voi parhaimmillaan antaa rakennuspuita aikuisuuteen. Aikuisuuden kasvukipuihin saattaa kuulua vieraantumisen ja eksyksissä olon kokemukset. Lapsena muodostettu identiteetti voi muodostua häilyväksi ja kuviteltu vapaus voi ylikorostua aikuisuuden kynnyksellä. Ihminen, jolla oman sisäisen kodin rakentaminen on jäänyt kesken, saattaa kokea itsensä muukalaiseksi. (Ahponen 2001, 103–123.)

Useimpien tutkimukseni nuorten asumiseen näyttää liittyvän jonkinlainen ahdinko. Se ei kuitenkaan tarkoita asunnon puutetta eikä sitä, ettei omaa nimeä löydy ulko-ovesta. Ahdinkoa voisi tulkita maailmasuhteen katkokseksi, kodittomuutena tai vieraantuneisuutena. Kodittomuus on asunnottomuutta laajempaa ja henkilökohtaisiin kokemuksiin liittyvää (ks. Granfelt 1998). Maailmassa olemisen mielekkyys ei avaudu ja tämä saattaa vielä jouduttaa huono-osaisuutta, sanoo Hänninen (2006, 111). Bauman (1996, 273–285) kysyy, ovatko nuoret löytäneet postmodernin maailman uuden selviämistavan elämän ollessa täynnä sattumanvaraisuutta? Tarvitsemmeko kohtaamattomuuden ja sitoutumattomuuden taitoa jos pelin säännöt muuttuvat koko ajan? Onko siksi viisasta pitää peli lyhyenä ja välttää sitoumuksia jos tai kun maailmassa kaikki näyttää liittoutuneen kaukaisia päämääriä, elämänprojekteja, pysyviä sitoumuksia ja muuttumattomia identiteettejä vastaan?

Nimitän tutkimuksessani kotipesäksi nuorten asumismuotoa, jota kuvaa yhteinen jaettu ja muuttuva tila, jossa tärkeällä sijalla on nuorten keskinäinen emotionaalinen tuki. Kotipesä tarjoaa mahdollisuuden monenlaiseen luovaan tekemiseen. Kotipesän tehtäväksi näyttää siirtyneen se tuki, jonka nuoret saivat, mikäli heillä olisi mahdollisuus osallistua koulutukseen tai työelämään. Nuorten kerrotuissa kokemuksissa keskinäisen tuen ja avun merkitys on suuri, joskus jopa elämää kannatteleva voima kuten aiemmin on tullut ilmi.

Useat tutkimukseni nuoret ovat vuoden aikana muuttaneet paikkakunnalta tai paikkakunnan sisällä. He ovat hakeneet kodittomuuteen ratkaisuja asumalla tilapäisesti kaverilla tai vanhempien luona. Yksi nuorista on asunut kesän teltassa, toisella nuorella on osoitteena isoäidin osoite. Seuraavassa esimerkissä tulee esille nuoren kokema negatiivinen paikantunne; hänellä on asunto, mutta hän ei asu siellä. Hän kokee vieraaksi niin sanotun normaaliasumisen. Ympäristö saa hänet muuttamaan. Seuraava haastattelu sisältää viittauksia aikaisempiin keskusteluihin. Nuoren kanssa on jo keskustelu aiheesta aiemmin, mutta haastattelua ei silloin vielä nauhoitettu.

Katriina: ”Sullahan oli se oma ihan vakituinen asunto tuolla tuota olemassa, mutta sitten sinä kuitenkin päätit muuttaa pois eikä sulla ollut mitään vuokratästejä ja mitään tämmöstä. Oliko se asuinalue jotenkin...”

Tuomas: ”Vuokratästejä ei ollut.”

Katriina: ”Että tuota jos aattelis näin, minä voisin ajatella näin ulkopuolisenä asiaa, että sulla oli oikiastaan ihan hyvin asiat, sulla oli asunto, mutta sinä et halunnutkaan siellä asua.”

Tuomas: ”Siellä tuli vähän kaiken näköistä naapureitten kanssa.. tuli kinnaa. Siellä ja muutenkin semmonen se alue .. sinne en kyllä enää toista kertaa eksy.”

Katriina: ”Joo. No sitten sinä silloin viimeksi, silloin oli vielä kesä, sä sitten muutit pois ja sanoit, että olet välillä ollut tuolla ihan ulkona yötä. Oliko se niin?”

Tuomas: ”Niin.”

Katriina: ”Oliko sitä minkä pitunen aika?”

Tuomas: ”Enimmäkseen kai sitä ulkona tais asustella.”

Rauhalan (1966) mukaan kolmikantainen (kehollisuus, tajunnallisuus ja situationaalisuus) ihmiskäsitys ja ihmisen ainutlaatuisuus pitävät sisällään ajatuksen auttamisesta: ihmistä voidaan auttaa ja ymmärtää, mikäli hänet hyväksytään oman subjektiivisen maailmankuvansa ja elämänsä historian kautta. Ihmisen elämäntilanteen (situaation) rakennetekijät eivät ole maailmankuvan kannalta neutraaleja tekijöitä, koska kokemusaiheet saadaan pääasiassa elämäntilanteesta (Rauhala 2000). Hän puhuu maailmankuvan suotuisuudesta ja epäsuotuisuudesta, jotka molemmat ovat mukana maailmankuvan tuottamisessa. Kun puhutaan psyykkisistä häiriöistä, epäsuotuisuuden (haitallisuuden) aste määräytyy pääasiallisesti yhteiskunnan asettamista normaalisuuskriteereistä käsin. Rauhala (emt.) kritisoi medikalisaatiota (ihmisen tutkimista ja häntä auttavan toiminnan lääketieteellistämistä) siitä, että epäsuotuisa maailmankuva olisi tutkittavissa vain aivoista, vaikka monissa tapauksissa elämäntilanteen surkeus syöttää maailmankuvaan merkitysaiheita, joista syntyy huolta, tuskaa, pelkoa ja epätoivoa. Esimerkiksi lapset ja nuoret eivät elämäntilanteissaan pysty kulttuurin muutoksen johdosta organisoimaan oman elämän hallintaa ja ohjausta ehyeksi maailmankuvaksi. Jos kysymyksessä on kulttuurinen ongelma, on epäsuotuisan maailmankuvan kehittäminen todennäköisesti perusluonteeltaan kasvatuksellista ja on tiedostettava, että ongelmayhteydet ovat moninaisia.

Aavistelen tutkimukseni nuorten rajujen kokemusten heijastavan postmodernin ajan arvomaailmaa ja mielen kysymystä laajemminkin (ks. esim. Bauman 1996; 2002; Karisto 1996, 242–259; Hänninen 2006; 94–117). Niistä kertominen vaatisikin oman tutkimuksensa. Seuraavassa kuvaan ja tulkitsen tutkimukseni nuorten tärkeitä ja merkityksellisiä kysymyksiä, elämän ja kuoleman eksistentiaalisia kysymyksiä, jotka tulevat esille useissa haastatteluissa. Kysymys on nuoren maailmasuhteesta. Tutkimuksessani ei tule suoraan esiin nuorten toisiinsa kohdistamaa väkivaltaa. Nuoren kokema elämän tarkoituksettomuus ja arvottomuus kohdistuvat itsen tuhoavaisuuteen. Uskallan tulkita

tätä niin, että itsen satuttaminen esimerkiksi viiltelemällä on (nuoren) ihmisen olemassaolon tuntemista ja varmistamista. Esimerkiksi Pekka kuvaa tuhoavaisuuttaan lukuisilla raailla tavoilla. Kertominen on selvästikin hänelle merkityksellistä. Seuraava lyhyt haastatteluepisodi tuo esille ihmisenä olemisen ontologiaa, perimmäisiä kysymyksiä:

Pekka: "Itsemurhaa oon yrittänyt... (kuvausta). Välillä mennee asiat päin hevon v...a ei niinkö ei oo mittää... oon yrittänyt ettiä...syytä miksi ellää...ei niitä silloin löytynyt. Nyt on kun on tuo lapsi tulossa."

Katriina: "Tärkeät ajat tievossa."

Pekka: "Kyllä. En minä ainakaan haluaisi sillai, että tuota on minulla niinko ollu pari kertaa itsetuhoisia ajatuksia ... mutta kun rupiaa aatteleen omaa tyttöystävää ja tuota tuota... tulevaa lasta... kyllä minä haluan että lapsella on isä."

Myös Jere pohtii elämän tarkoitusta. Hän paikantaa kertomuksessaan peruskoulun jälkeisen ajan, joka on ammatillisten opintojen tai lukion aloittamisen aikaan. Ajankohta on hänelle selvästi merkityksellinen, mutta tässä haastatteluepisodissa hän ei halua jakaa kokemustaan. Tulkiltani mukaan hän ei pysty sanottamaan häpeällistä kokemustaan. Myöhemmin elämässään hän kertoo joutuneensa muuttamaan usein. Haastatteluhetkellä hän on asunnoton ja hän kertoo, että yö kerrallaan hän joutuu etsimään yösijan. Tulkitsemisen tämän niin, että näin kova elämä ja vaikeudet on helpompi kestää päivä kerrallaan ja asia kerrallaan (ks. Pohjola 1994, 126–130). Jere on tehnyt järjestelyjä saadakseen virallisen postiosoitteen. Sen hän tarvitsee työnhakua varten, ei itseä varten.

Katriina: "Tuolla sanoit aikaisemmin että sinulla on usiampikin asunto ollut."

Jere: "Suunnilleen 2000-luvun alusta lähtien"

Katriina: "Oletko sinä sitten ite aina halunnut vaihtaa asuntoa?"

Jere: "Ylleensä on tullut niitä valituksia ja joutunut lähteen."

Katriina: "Ja nyt tänä päivänä oli sitten, että sinä käytät sitä isoäitin osotetta."

Jere: "Mutta se on niinkö postiosoitteena. En minä muista milloin minä olen viimeksi käynyt siellä. Mun oma äiti tuo ylleensä sieltä postit. Se omistaa yrityksen. sieltä minä käyn aina hakemassa (postin)."

Katriina: "Niin teillä on niinkö tämmönen sitten. Jos sitä asumista vielä aattelee niin joudutko sinä kuinka usein miettiin .. mihin nyt vaikka ensi yönä meet sitten?"

Jere: "En tiedä vielä."

Katriina: "Et vielä tiedä. Joo. Joka kerta erikseen sitä..."

Jere: "Tämmöstä tämä on ollut jo pidemmän aikaa."

Katriina: "Sinä olet aika monta kertaa viitannut siihen jaksamiseen ja niihin omiin..."

Jere: "Niin .. tavallisia asioita puhutaan niinkö suihkuun menemistä pittää mieltä viis tuntia ennen kuin sinne pääsee... ei oikein saa aikaan niinkö mittään. Ei oo tuo pääkoppa vissiin ihan kunnossa."

Olen edellä pyrkinyt raottamaan ovea nuorten maailmasuhteeseen ja heidän haastattelussa jakamiinsa elämismaailman kokemuksiin. Tulkintani mukaan ihmisenä ja maailmassa (yhteiskunnassa osallisena) oleminen ja siinä oman paikan (kodin) löytäminen, elämän merkitys, koettu terveys tai välittäminen auttaa selittämään tutkittavaa ilmiötä laajemmin. Nämä arvokysymykset ja niiden merkitykset ovat osa kokonaisvaltaista ihmiskäsitystä. Ne ovat osa nuoren henkilökohtaista kokemusta, työttömyyttä jäsentävää kertomusta ja sen muotoutumista. Arvokysymysten abstrakti merkitys tulee näkyville esimerkiksi koettuna huono-osaisuutena, terveyden puuttumisena tai yhteiskunnallisen osallisuuden puutteena. Kun kaikki on hyvin, jäävät arvokysymykset usein taka-alalle. Terveen ihmisen on yleensä vaikea muistaa miltä tuntuu olla sairas. Varto (1995; 2005, 141–142; 2005, 112–114) puhuu metafyyssisiin (todellisuuden perimmäiseen luonteeseen, kokonaisnäkemykseen maailmasta) merkityksiin liittyvistä selitysapuvälineistä. Kun ihminen tutkii ihmistä tai elämismaailmaan ilmiötä, arvokäsitykset ovat mukana joko lausuttuina tai lausumattomina, tutkimuksesta syntyneinä tai ennako-oletuksina. Varton (1995, 121) mukaan pidämme arvokysymyksiä vanhentuneina emmekä halua kuulla kertomuksia ihmisistä, joilla näillä asioilla on keskeinen sija.

On kuitenkin tärkeää ottaa arvokysymykset huomioon erityisesti silloin, kun palvelujärjestelmän tavoitteena on tukea tarvitsevan nuoren resursoiminen tai voimaannuttaminen hyvään (työ)elämään. Tutkimukseni nuorten kohdalla on kysymys inhimillisestä välittämisestä ja psykososiaalisen tuen tarpeesta. Laajemmin tarkasteltuna kysymys on filosofiasta (ks. esim. Winnicott 1971; 1986; Krohn 1996; Rauhala 1998, 1999; Frankl 1986, 2001; Heidegger 2001; Lindquist 2000, 2002, 2003; Koski 2002; Varto 2005). Filosofiaan - voimaannuttavaan filosofiaan - viittaa myös Kotiranta (2008, 66–90), kun hän kysyy tutkimuksessaan, miten ihmisten aktivoitumista ja voimaantumista voidaan lisätä yhteiskuntatieteellisen tiedon lisäksi, ja vastaa, että olennaista apua voidaan saada filosofiasta. Hän paneutuu tutkimuksessaan muun muassa hyvän käsitteeseen ja tarkastelee mitä ja millaista on hyvä tai huono aktivointi tai aktivoituminen sekä millaiseen hyvään ihmisten kanssa tehtävä auttamistyö perustuu. Hän nostaa esille perustavanlaatuisen kysymyksen aktivoinnista sosiaalisena oikeutena, ei vain velvollisuutena sanktioiden uhalla osallistua työllistämistä edistäviin toimiin, kuten aktivoinnin tehostamisen yhteydessä useimmiten tehdään (ks. myös Keskitalo 2008). Lindquistin (2002, 120–121) mukaan merkitykset, arvot ja pyrkimykset ilmaistaan rikkaimmin ydinkertomuk-

sisä. Jos ihmiset pääsevät kertomaan, mitä he syvimmillään kokevat, mahdollisuudet oppia ymmärtämään itseä ja muita kohtaan kasvavat. (Bardy 2004, 28.)

Työttömyys saattaa aiheuttaa sosiaalinen häpeän. Häpeän tunteminen saattaa liittyä taitojen puutteeseen silloin, kun osaaminen ei vastaa palvelujärjestelmän asettamaa haastetta. Tämä tulee esille Tuomaksen haastattelussa. Hänellä on nuoren aikuisena peruskoulu kesken. Palvelujärjestelmä edellyttää silti häneltä ammatillista suuntautumista kohti työelämää. Häpeään, ”kasvojen menettämiseen” tai pelkoon liittyvät merkitykset saatetaan usein palvelujärjestelmässä sivuuttaa, vaikka ne tunnistamalla voitaisiin paremmin nähdä ongelmien taakse, ja löytää nuoren aikuisen omat voimavarat ja vahvuudet arkisen hyvinvoinnin ja selviytymisen mahdollistamiseksi (ks. Raunio 2006, 6). Työllistämisen tukemiseen, sosiaaliseen kuntoutukseen ja aktivointiin liittyviä arvokysymyksiä on tutkittu vähän. Tarvittaisiin lisää arvotutkimusta, jolloin hedelmällinen lähtökohta voisi olla monitieteellinen tutkimus.

6.3 Välittäminen

Nostan lopuksi aineistostani yhdeksi keskeiseksi käsitteeksi välittämisen. Haastattelemani nuoret arvostavat välittämistä. Välittäminen on arjen kantava voima (ks. Pohjola 1994, 163–165; Granfelt 1998, 166–173; Suutari 2001, 158–184; Sennett 2003; Himanen 2004, 6; Sydänmaanlakka 2006, 30). Kun nuori kokee tulleen ihmisenä kohdatuksi ja ymmärretyksi, on palvelujärjestelmän välittäminen onnistunutta. Nuoret kokevat aktivointisuunnitelman tekotilanteen, osallisuuden siinä, useimmiten valtauttavaksi, mutta aktivointisuunnitelma paperina koetaan merkityksettömäksi. (Laitinen 2008, 113.). Välittämisessä ei ole olennaista se, onko esimerkiksi konkreettinen tuki myönnetty, vaan kyse on enemmänkin eettisyydestä (ks. Pohjola 1994, 163). Välittäminen merkitsee sitä, että on ihmisenä arvokas. Olen aikaisemmin kuvannut kohtaamisia palvelujärjestelmässä. Haasteltavillani nuorilla on vähän onnistuneita kokemuksia palvelujärjestelmästä ja vain satunnaisesti mahdollisuuksia kokemuksen jakamiseen tai kuulluksi tulemiseen. Kysyn Sydänmaanlakan (2006, 30) tapaan; välitetäänkö nuoresta, millaista merkitystä ja arvoa hänelle, hänen elämäkokemukselleen ja nuoruudelleen annetaan.

Välittäminen on mukana oloa, osallisuutta. Palvelunkäyttäjän osallisuus merkitsee informoiduksi tulemistä ja mahdollisuutta oman kokemuksen jakamiseen ja kuulluksi tulemiseen. Kohtaaminen palvelujärjestelmässä voidaan ymmärtää vuorovaikutuksellisenä neuvotteluna, jossa voidaan rakentaa erilaisia narratiiveja tai konstruktioita

palvelunkäyttäjän tilanteista (ks. Bauman 1992; Pohjola 1993; Jordan ym. 2000; Helne 2000; Metteri 2003, 2007; Uggerhoj 2006; Stepney 2006, 2007). Tämä taas voi rikastuttaa ja vahvistaa sekä asiakkuutta että (sosiaalityön) tiedonmuodostusta (ks. Metteri 2003, 10). Palvelunkäyttäjän (asiakkaan) osallisuus tiedontuottajana on haasteellinen tavoite, koska tiedontuotantoa ohjataan hallinnon ja poliittisten päättäjien määrittelemänä ylhäältä alaspäin. Uggerhoj (2006, 212–213) pitää keskeisenä sosiaalityön tiedontuotannossa palvelunkäyttäjien osallistamista ja osallisuuden mahdollistavia työkaluja (luovuus, mielikuvitus, roolipeli ja teatteri). Erityisesti hän on keskittynyt ns. sorrettujen teatteriin (Theatre of the Oppressed). Hänen mukaansa palvelunkäyttäjien pitää kokea olevansa arvostettuja ja heillä tulee olla valtaa, jotta he olisivat hyödyllisiä informanteja tai jopa hyödyllisiä palvelujen käyttäjiä. Palvelunkäyttäjien mielestä osallistava ja kunnioittava asenne sisältää rakentavan ja aidon yhteyden työntekijän ja asiakkaan välillä. Palvelunkäyttäjät haluavat osallistua prosessiin, joissa heidän omia tarpeitaan ja ongelmiaan käsitellään: esittelyyn, arviointiin, päätöksentekoon ja toimintaan.

Miten haastateltavani nuoret sitten kuvaavat omaa välittämistään suhteessa muihin? Aikaisemmin olen kuvannut nuorten ja nuorten lähipiirin keskinäistä sosiaalista ja emotionaalista huolenpitoa, toisistaan välittämistä sekä musiikin tekemisen osallisuutta. Seuraavassa esimerkissä Tero kertoo kokemuksestaan työnhakukurssilta. Työnhakukurssi ei vastannut hänen tarpeitaan, mutta hän halusi jatkaa kurssilla myötätunnosta kurssinvetäjää kohtaan.

”Sillä tavalla kuitenkin kun se oli valmistautuminen työnhakuun ja eihän siellä oppinu mitään ja yhen kerran alko itkemään se kurssin vetäjä kun kuukaan ei sitä kuunnellu. Minä olin sitten kumminkin ja kävin siellä porisemassa.”

Otan vielä yhden esimerkin nuorten keskinäistä auttamisesta ja välittämistä. Pekalla on paljon tatuointeja. Hän ei muistakaan niitä kaikkia tai ei tiedä niiden tarkoitusta. Hän haluaa, että tatuoinnit voidaan tulkita monella tavalla. Hän on laittanut ne tarkoituksella moniselitteisiksi. Hän haluaa kiinnittää niillä huomiota. Tärkein tatuointi on sydämen lähellä. Se kertoo ystävästä, joka auttoi ja tuki häntä. Nimen lisäksi on sydämen lähelle tatuoitu kuolleen ystävän kuolinpäivämäärä ja kuolemaa kuvaava teksti.

Pekka: ”On mulla (tatuointi) suurin piirtein sydämen kohalla eikun se on yläpuolella. Siinä lukkee ystävän nimi. Se kuoli. Tuota se oli 20–21 vuotta. Tapettiin. Tuota... Siinä on se kuolinpäivämäärä ja teksti.”
Katriina: ”Eli sinulla rajuja kokemuksia...kuolemia lähellä?”

Pekka: ”On ollut sillai...mutta kaikkeen sillai niinkö... se oli... minä pitiin omana isoveljenä että tuota se minua suojeli jos oli jotain hämminkiä. Se aina sano sitä että ei saa koskaan koskea huumeisiin... pillereihin... aina yritti ... auttoi, jeesas aina. Oltiin tosi paljon yhteyksissä.”

Pekka haluaa kiinnittää tatuoinneilla huomiota, tulla itse huomatuksi ja välitetyksi. Tulkintani mukaan hän haluaa etsiä jotain pysyvää teetättämällä tatuointeja ruumiiseensa.

Useat tutkimukseni nuoret ovat kertoneet maailmasuhteensa vieraantumisen kokemuksesta, kaupunki- ja lähiöelämän juurettomuudesta ja elämän myllerryksestä, joihin ovat hakeneet itse eri tavoin ratkaisuja. Instituutionaalisen mallitarinan (aktivointisuunnitelman) yhteydessä palvelujärjestelmässä ei kuitenkaan ehditä pysähtyä ihmisenä olemisen perimmäisiin kysymyksiin. Keskeisenä tavoitteena on sen sijaan nuoren koulu- tai työelämään integroiminen. Työttömyys nähdään useimmiten johtuvan nuoren henkilökohtaisista ominaisuuksista ja huonosta elämäntilanteesta. Sitä kautta nuoren työttömyys määrittyy osaksi vallitsevaa syrjäytymisen leimaavaa diskurssia. Nuoren leimaantuminen tuo etäisyyden konstruktion ja kynnyksen hakea apua nousee. Erityisen hämmäntävää nuorelle on tilanne, jossa nuori itse ei ole hakeutunut tukipalveluihin, vaan toinen palvelujärjestelmä on lähettänyt hänet sinne, mutta palvelu jää silti saamatta. Helneen (2002) mukaan syrjäytyminen on kuitenkin enemmän kuin henkilökohtainen sosiaalinen ongelma, se on ”sosiaalinen ongelma”. Siksi tulisi kiinnittää huomiota yhteiskunnan tuottamaan puheeseen syrjäytymisestä; millainen on se yhteiskunta, jossa syrjäytymisdiskurssi on syntynyt ja millaista yhteiskuntaa se pyrkii tuottamaan.

Juhilan (2002, 15) mukaan sosiaalityön (ja työvoimatoimen) asiakkaiden työllistämiseen tähtäävät aktivointiohjelmat voidaan nähdä toisaalta integroinnin välineinä, joiden avulla ihmisiä tuetaan marginaaleista pois. Toisaalta niiden kautta sosiaalityö voi kuitenkin ajautua entistä syvempiin toiseutta tuottaviin käytäntöihin, mikäli palvelujärjestelmän tiukkojen reunaehtojen vuoksi sosiaalityön asiakkaita ryhdytään kategorisoidaan aktivointikelpoisuuden ja -tulosten mukaisesti hierarkkisiin ryhmiin; oikeita valintoja tekeviin ja sääntöjen rikkojiin – ja tähän tutkimukseen soveltaen heihin, jotka eivät kykene hyötymään työvoiman palvelukeskuksesta. Kategorisointia voidaan arvioida kuitenkin myös positiivisemmin kuin toiseuden tuottamisena. Kategorisoidulla saadaan paremmin esille ne työttömät nuoret henkilöt, jotka tarvitsisivat runsaasti tukea ja erityispalveluja (ks. Raunio 2006, 91). Tutkimukseni nuorten osalta työllistämiseen tukeamiseen tarkoitettu palvelujärjestelmä ei kuitenkaan käytä hyväksi kategorisoinnin mu-

kaista tietoa, vaan lähettää heidät takaisin peruspalveluihin (ks. Pohjola 1994, 182). Aktiivointi saattaa silloin toimia toiseuden syventäjänä.

7 TULOSTEN TARKASTELUA

Olen tarkastellut nuoren aikuisen työttömyyttä jäsentävän henkilökohtaisen kertomuksen muotoutumista. Olen peilannut nuoren aikuisen arjen koulutus- ja työurakokemuksia instituution tarjoamaan mallitarinaan. Ne eroavat huomattavasti toisistaan. Sen jälkeen olen tarkastellut miten työttömän henkilön työmarkkina-asema määrittyy eri tavalla nuoren vastapuheessa ja palvelujärjestelmän aktivointipuheessa ja niihin liittyvissä kohtaamisissa. Seuraavaksi olen tarkastellut miten nuorten kokemaan työttömyyteen liittyy ontologisia, ihmisenä olemisen perimmäisiä kysymyksiä, joita nuoret ovat pyrkineet itse ratkaisemaan. Palvelujärjestelmä ei ehdi näitä arvokysymyksiä tarkastelemaan, vaan työttömyys nähdään useimmiten johtuvan nuoren henkilökohtaisista ominaisuuksista ja huonosta elämänhallinnasta johtuvaksi ja tarjoaa paikkaa yhteiskunnan ulkopuolella. Lopuksi nostan esiin tutkimukseni keskeisen käsitteen, välittämisen. Nuoren oma odotus on olla omanäköisenä ja omin edellytyksin muiden mukana yhteiskunnassa, työelämässä ja arjessa. Seuraavaan taulukkoon (2) olen koonnut tämän tutkimuksen keskeiset teema-alueet.

Taulukko 2. Tutkimuksen käsittekartta

	Instituution taso	Arjen yksilöllinen taso
Tietämisen tapa	Virallinen tieto	Toinen tieto
Koulutus- ja työura	Institutionaalinen (viranomaisen) mallitarina	Oma koulutuksellinen käsikirjoitus
Työmarkkina-aseman määrittäminen (työttömyys)	Aktivointipuhe	Myötä-/vastapuhe
Paikka yhteiskunnassa	Syrjäytyminen	Yhteiskunnallinen osallisuus

Seuraavassa olen pyrkinyt konstruoimaan tämän tutkimuksen nuorten kertomuksista kaksi luonnosta, melankolisen ja toiveikkaan luonnoksen:

Melankolinen luonnos

Olen tavallinen nuori. Haluan ammatin omilla edellytyksilläni. Sairauteni ja vastoinkäymiseni vaikeuttavat oman vaihtoehdoni toteuttamista. Ammatillisesta koulutuksesta en ole selviytynyt. Olen yrittänyt aloittaa useita amma-

tillisiä koulutuksia. Koulutuksen keskeyttäminen ei ole kiinnostanut juuri ketään. Kelalta tuli kuitenkin opintolainan takaisin maksua koskeva kirje. Minulle osoitetut ammatilliset koulutukset eivät ole vastanneet kiinnostukseni kohteita. Työhön tai työharjoittelupaikkoihin en yrityksistäni huolimatta ole päässyt. Minulle on tarjottu vain harvoin töitä työvoimatoimistosta. Työvoiman palvelukeskuksesta minut on siirretty pois. Haluaisin kuitenkin aloittaa asiakkuuden siellä. En osaa sanoa, miksi aikaisemmat käynnit eivät ole onnistuneet. Minulle on kuitenkin sanottu, että pitäisi pystyä tekemään työtä. En tiedä, olenko minä liian vanha sinne. Välillä olen pelännyt olla tekemisissä ihmisten kanssa kun on paha olla. Aina en tiedä, mitä elämältä haluan. Onneksi olen itse löytänyt oman tavan arjen ja elämän rakentamiseen. Olen tehnyt musiikkiharrastuksestani oman työni. Aina en selviä siitä, kun on kaiken maailman sotkuja. Tarvitsen kavereitani ja vanhempiani. Muutan usein. Vaikeudet on helpompi kestää päivä ja asia kerrallaan. En tunne palvelujen sisältöjä ja lähetekäytäntöjä. Palvelujen saaminen on monivaiheista ja niihin on vaikea päästä. Mielestäni ne on tarkoitettu toisenlaisille. Elän niukkuudessa. Sosiaalitoimistossa käynnit ovat välttämättömiä tullakseni toimeen. Vie aikaa ennen kuin olen kuntoutunut koulu- ja työelämään. Silti haluan olla (työ)elämässä mukana niin kuin muutkin.

Toiveikas luonnos

Asun yksin. Viihdyn kodissani. Olen ollut musiikista kiinnostunut jo alasteella. Tykkään värkkäillä tietokoneiden kanssa. Olen hakenut audiovisuaaliselle puolelle pari kertaa. Kävin vuoden LVI-alaa. Lopetin koulunkäynnin, koska se ei ollut minun juttu eikä vahvimpia puoliani ole opiskelu. Koulussa istuminen puuduttaa. Olen kiinnostunut käytännöstä. Pääsisiköhän peruskoulun todistuksella musiikkikouluun vai pitääkö olla lukio ensin käytyinä? Ajattelen, että työelämässä löytyy vielä sopiva kolo, vaikka olenkin nyt työtön. Työn pitäisi olla helppoa. Tulevaisuudessa haluan olla muusikko. Nykyisin käyn melkein päivittäin soittamassa kavereiden kanssa. Meillä on pari harjoittelupaikkaa. Harjoittelupaikassa on kimppasoittimia. Soitan kitaraa, bassoa ja kosketinsoittimia. En tiedä mitä palvelukeskuksessa tehdään. Varmaan siellä patistetaan töihin. Kerran olin samassa huoneessa sosiaalityöntekijän ja toisen työntekijän kanssa. Minulta kyseltiin mitä haluaisin, olisiko tällainen mitään ja se kuulosti hyvältä. Yhden kerran en saa-

nut kutsukirjettä, se oli mennyt jotenkin ohi vaan. Ensimmäisen kerran jälkeen minulle varattiin muutama aika, mutta kun en mennyt, niin se loppui. En muista tarkasti syytä miksi en mennyt. Palvelukeskus ei ollut niin kiinnostava kuin olin aluksi luullut. Odotin, että palvelukeskuksessa käynti olisi jotenkin auttanutkin. Olisin halunnut, että olisi löytynyt sellainen työharjoittelupaikka, joka kiinnostaisi. Haluaisin mennä vielä uudestaan työvoiman palvelukeskukseen ja katsoa sen loppuun kun se kerran jäi kesken. Ottavat kohan ne enää minua sinne?

Olen tutkimuksessani rakentanut työttömän nuoren aikuisen työelämää jäsentävää kuvaa nuorten kertomien kokemusten perusteella. Olen tarkastellut nuorten aikuisten työelämää toiseuden käsitteen ja kannattelevan ympäristön käsitteen avulla. Toiseus-käsite paikantuu Pohjolan (1994) näkemykseen, jossa palvelujärjestelmä määrittää ja liittää asiakkaisiin lähes automaattisesti ”ilman olemisen näkökulman” ongelma-jäsennyksen kautta. Käytän mukailen Winnicotin (1971) kannattelevan ympäristön käsitettä, joka viittaa sisäiseen kotiin, spatiaaliseen tilaan, jolla on tunnepohjainen arvo. Sisäinen koti puolestaan mahdollistaa omien voimavarojen löytämisen ja kiinnekohtien tavoittamisen elämälle (Granfelt 1998; 162–164). Lähtökohtani on ajatus, jonka mukaan palvelujärjestelmän tehtävänä on varmistaa kaikille yhtäläiset mahdollisuudet ja olosuhteet koulu- ja työelämässä silloin kun omat resurssit eivät riitä. Katsomalla ongelmien taakse on mahdollista löytää nuoren voimavarat arjessa toimimiseksi.

Eettisiä kysymyksiä

Tutkimuksessani voidaan puhua fenomenologisesta pohjavireestä ja empaattisuuteen pyrkivästä kokemusten ja kokemusten merkityksille annetusta ymmärtämisestä. Tunnistan toisen kokemuksen täydellisen ymmärtämisen ja tulkinnan mahdottomuuden. Ajattelen, että voin vain aavistaa toisena olemista. Kokemus on monikerroksellinen: se on tosi ja todellinen sekä tutkijalle että tutkimukseen osallistuvalla (Perttula 2007, 21). Fenomenologinen lähestymistapa edellyttää tutkittavan ilmiön tavoittamista sellaisenaan. Fenomenologisessa lähestymistavassa on kuitenkin monenlaisia näkemyksiä, miten tämä tulisi suorittaa. Ajattelen, että ilmiön (tutkimuskohteen) tavoittaminen sellaisenaan ei ole lainkaan mahdollista silloin, kun ihminen tutkii ihmistä ja hänen kokemusmaailmaansa.

Useat pohdintani ovat liittyneet tutkimukseni raportoinnin eettisiin kysymyksiin. Käsillä oleva tutkimusraportti on yksi mahdollinen versio nuorten todellisuudesta ja merkitysmaailmasta, elämäntilanteesta. Olenko sitten pystynyt tulkitsemaan nuorten elämää siten, että he voisivat tunnistaa kertomansa ilmiöt tulkinnoistani? Minulla ei ole ollut mahdollisuutta tarkistaa nuorilta itseltään tulkintojen osuvuutta tai tehdä uusintahaastattelussa tarkistavia kysymyksiä. Siltä osin tutkimus on keskeneräinen. Tutkimukseni kohteiden valinnat, ja rajaaminen kokonaisuudessaan ovat uudenlaisia merkityksiä luovia ja siksi myös eettisiä ratkaisuja (ks. Varto 2005, 49). Esimerkiksi tutkimuksen alkuvaiheessa rakensin fenomenologisen analyysin yksilökohtaisena osana kustakin nuoresta haastateltavasta pelkistetyn kertomuksen. Kertomukset olisivat voineet avata tutkimuksessani kokemusten ymmärtämisen välttämättömyyttä paremmin kuin nyt käsillä oleva tutkimus. Kertomukset olisivat voineet havainnollistaa sellaista, mitä ei voi käsitteellistää ja jossa yksilöllisellä on ainut merkitys. Niin kuin omalla elämälläme (Varto 1995, 121). En kuitenkaan voinut käyttää niitä sellaisenaan tutkimuksessani, koska kertomuksista haastateltavani olisi voitu tunnistaa. Olen pyrkinyt ratkaisemaan asiaa kirjoittamalla tutkimukseeni kaksi luonnoksenomaista kertomusta.

Pohdin tutkimukseni useissa vaiheissa, mitä nuorten ymmärtäminen ja tulkitseminen tutkimuksessa eettisesti tarkoittaa. Kokemuksista kertominen saattoi olla nuorelle niin kipeää, ettei hän pystynyt niistä kertomaan. Erityisen vaativaksi koin tilanteen, jossa nuori kuvasi, miten oli yrittänyt vahingoittaa itseään ja kuinka ystävät olivat vetäneet häntä takaisin elämään. Koin, että nuorten tehtävä toistensa elämän kannattelijoina on kohtuuton, vaikkakin he saivat vanhemmilta tai isovanhemmilta emotionaalista tukea. Jäin pohtimaan, onko sitten nuorten suunnasta katsottuna palvelujärjestelmän turvaverkot ajateltu suunnitellun vain koulutus- ja työkuulttuuriin. Ajattelen myös tutkimukseni nuorten rajujen kokemusten heijastavan laajemmin postmodernin ajankuvaa ja mielen(tilan) kysymystä. Tätä toisiin tutkimuksiin kuuluvaa haastavaa ja laajaa kysymystä pidän tärkeänä.

Tutkimuksen lähtökohtana oli eettisten periaatteiden mukaisesti haastattelun vapaaehtoisuus. Tutkimuksessani haastateltavia oli seitsemän. Kenties suurempi haastateltavien määrä olisi antanut lisätietoa tutkimuskysymyksiini. On kuitenkin vaikea saada mukaan haastateltavaksi sellaisia ihmisiä, jotka eivät ole kokeneet erilaisia aktivointitoimia mielekkäiksi tai kohtaamista palvelujärjestelmässä ei ole tapahtunut (ks. myös Kotiranta 2008, 160).

Työelämän käynnistämistä vaikeuksia

Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena on ollut selvittää ja kuvata nuorten aikuisten kokemaa työelämäsuhdetta. Nuorten kerrotuissa kokemuksissa koulu- ja työttömyyskokemuksia tuli esille vähän. Työelämä- ja sitä edeltävän kouluttautumissuhteen kuvauksen sijaan nuorten kerrotuissa kokemuksissa koettu terveys, terveyden menettäminen ja palvelujen saamiseen liittyvät vaikeudet nousivatkin ensisijaisiksi. Silti vaikeastakin terveyden menettämisestä huolimatta nuoren aikuisen koulutus- ja työelämäsuhhteessa tavoitellaan perinteisiä elämäntavan ankkureita ja elämää rakennetaan työn varaan. Puutteellisesta koulutustaustasta huolimatta nuoret näyttävät tukevan koulutusyhteiskunnan arvoja (ks. Pohjola 1994, 179). Nuoret kokivat luottamuksen koulussa tai työssä pärjäämiseen heikoksi. Nuoret vähätelivät omaa osaamistaan, vaikka sitä oli. Komonen (2000) perää perustellusti koulujärjestelmää keskusteluun kouluttautumisen aikatauluisista ja oppimisen paikoista ympäröivän yhteisön ja työelämän kanssa. Yksi tärkeä keskusteluaihe voisi olla ammatilliseen kouluttautumiseen liittyvä pakkohaku, joka ei ole tuottanut tutkimukseni nuorten kohdalla, eikä useimpien muidenkaan nuorten kohdalla, hyvää tulosta (ks. myös Klemelä 2000, 73). Käsillä olevassa tutkimuksessa postmodernin ajan ilmiö peilautuu siten, että kesken jääneen koulutuksen jälkeen uuden koulutuksellisen käsikirjoituksen tekeminen näyttää jääneen nuorten vastuulle (ks. Komonen 2000; Viinamäki 2005). Yhdellä tutkimukseni nuorista peruskoulu oli jäänyt kesken. Työelämään pääsy on silloin lähes mahdotonta. Mitä nuorten elämysympäristössä sitten koulun keskeyttämisvaiheessa tapahtuu? Miten siinä voitaisiin tukea nuorta paremmin ja varhaisemmin kuin tämän tutkimuksen tulokset osoittavat? Se voisi olla toisen tutkimuksen aihe.

Tässä tutkimuksessa nuoret ovat kuvanneet ulkopuolisuuden kokemuksia, joihin on liittynyt koulutus- ja työelämän ulkopuolella oleminen. Samalla he ovat jääneet myös koulutuksen ja työelämän kiinnipitävän ympäristön ulkopuolelle, joka olisi voinut luoda rajat ja mahdollisuudet omien suunnitelmien ja voimavarojen käyttöön. (Granfelt 1996, Pohjola 1997, 156; ks. myös Winnicott 1994, 89, 139.) He ovat kertoneet myös yhteiskunnan nurjasta puolesta, pahasta olost ja kodittomuudesta, joihin on liittynyt oikeanlaista apua ja hoitoa vaille jääminen. Nämä asettavat koulu- ja palvelujärjestelmälle suuria haasteita.

Palaan taustaluvun työttömyysilmiön kritiikkiin ja aktiivisen sosiaalipolitiikan diskurssiin. Tutkimustulosten perusteella voi perustellusti kyseenalaistaa työttömyyden vierittämisen vain yksilön harteille. (ks. Julkunen 2000, 59–69; Vähätalo 2001, 206–207; Karjalainen & Lahti 2006; 284; Karjalainen 2007, 2; Ala-Kauhaluoma 2005, 43; Tuusa 2005; Keskitalo 2008; Kotiranta 2008). Näyttää myös siltä, että aktivointipolitiikan pinnan alla on palvelukäytäntöjä ja tekniikoita syvempi pohjavirta, jossa kansalaisen suhde yhteiskuntaan hakee uomaansa globaalissa taloudessa. (Karjalainen & Lahti 2006, 289.) Yksi keskeisimmistä haasteista on työttömyyteen liittyvän yhteiskunnallisen arvokeskustelun käynnistäminen.

Kuntoutuksen harmaa alue

Terveysteen liittyvät yksilölliset tekijät sekä kuntoutus- ja terveystalvvelujen saatavuus nousevat keskeisiksi tekijöiksi nuorten kokemissa työvoiman palvelukeskuksen palveluprosesseissa. Karjalaisen ym. (2008) mukaan sosiaalipoliittiset tavoitteet jäävät helposti piiloon työllisyys- ja talouspoliittisten tavoitteiden taakse ja siksi aktivointitoimenpiteille tulisikin asettaa työllisyyspoliittisten tavoitteiden lisäksi sosiaali- ja hyvinvointipoliittisia tavoitteita. Perusterveydenhuollon palvelujen linkittäminen osaksi asiakkaan palveluprosessia toteutuisi parhaiten niin, että kaikille työttömille tarjottaisiin työterveyshuollon luonteisia palveluja, jolloin se kaventaisi myös sosioekonomisia terveyseroja. Näin on jo tehtykin jonkin verran eri kunnissa. Tutkimukseni nuoret kokivat palveluihin pääsemisen lähetekäytännöt sekä palvelujen sisällöt oudoiksi. Se, mikä ammattilaiselle näyttäytyy itsestäänselvyytenä, ei ole sitä välttämättä nuorelle. Haastattelussa ilmeni, että palvelujen saamista leimaa sattumanvaraisuus. Oikeaa palvelupistettä on vaikea löytää. Nuori kokee olevansa matkalla johonkin palveluun: *menee jo itsekin sekaisin mikä tämän homman nimi on*, esimerkiksi Ville kommentoi.

Kuntoutuksen ja ensi vaiheen palvelupisteen saavutettavuutta voisi helpottaa työ- ja toimintakyvyn arvioimisen, sosiaalisen kuntoutuksen, koulutuksen, toiminnallisen terapian ja työhön ohjaamisen palvelujen sijoittaminen saman katon alle (ks. Linnossuo 2006). Vilkkumaa (2002, 143–144) on pohtinut kuntoutustutkimukseen pääsyn oikeaa ajoitusta. Hän ehdottaa lähetekäytännöt korvattavaksi niin, että kuntoutuja hakeutuu itse ”sopivalla hetkellä” kuntoutustutkimukseen, ja perustelee sitä keskeisellä kuntoutuksen tavoitteella lisätä kuntoutujan autonomiaa.

Kuntoutuksen näkökulma on jäänyt vähälle huomiolle aktivointipolitiikan tavoitteiden analyyseissä ja kehittämisessä (Tuusa 2005; Kotiranta 2008; Kimpimäki 2009). Keskeistä on, että viimesijaiseksi tarkoitettu työllistämisen tukemiseen tarkoitettu palvelujärjestelmä näyttää luokittelevan työttömiä nuoria aikuisia. Se ei kuitenkaan käytä hyödyksi ryhmittelynsä mukaista tietoa. (ks. Pohjola 1994, 182.) Aktivointi voi silloin toimia nuorten kohdalla toiseuden syventäjänä. Myös kuntoutusjärjestelmä ja sen lainsäädäntöön sisältyvät kriteerit saattavat tuottaa saman valikoitumisilmiön. Ammatillisen kuntoutuksen piirissä on paljon sellaisia kuntoutujia, joiden sidos työmarkkinoihin on ohut ja joiden työnteon esteet liittyvät erilaisiin kuormitustekijöihin ja riskeihin. Voisiko ammatillisen kuntoutuksen järjestelmässä eriyttää avoimille työmarkkinoille tähtäävä kuntoutus ja toisaalta ns. välityömarkkinoille tähtäävä ammatillinen kuntoutus? Ammatillista kuntoutusta ja kuntoutusohjausta voitaisiin kehittää nykyistä systemaattisemmin osana työvoiman palvelukeskusten toimintaa. (ks. Lindh & Suikkanen 2008.) Kuntoutuksen innovatiiviset kehittämishankkeet, joista tutkimuksen taustaluvussa olen kertonut esimerkkejä, ovat osin jääneet irrallisiksi kuntoutuksen projektiarviointien analyyseiksi. Hankkeet ovat tehneet hyviä avauksia uudentyyppisen verkostotyön suuntaan, mutta niitä on vain vähän hyödynnetty työvoiman palvelukeskusten toiminnassa, vaikka ne mielestäni hyvin soveltuisivat osaksi sen toimintaa.

Kaikille avoimille työmarkkinoille pääsy ei ole mahdollista. Meneillään onkin ajankohdainen keskustelu, jossa palvelujärjestelmälähtöisistä ja ideologisista jännitteistä syntyy vääntöä siitä, ketkä ovat kuntoutettavissa, ketkä ovat peruspalveluissa ja miten palveluihin ohjautuminen tapahtuu. Siksi työllistämisprosenttien rinnalle tavoitteiksi ja arviointimittareiksi pitäisikin rakentaa pienten askelten kautta tapahtuvaa kuntoutumista, asiakkaan omaa kokemusta ja elämäntilanteen kohentumista kuvaavia ja mittaavia laadullisia arviointimalleja (ks. Tuusa 2005b).

Musiikki kannattelevana ympäristönä

Olen pyrkinyt löytämään tutkimuksessani nuorten todellisuuden merkitystulkintoja. Musiikki ja musiikin tekijyys ovat tulleet tutkimuksessa vahvasti esille. Olen intuitioni perusteella hakenut tutkimuksessani toiseusdiskurssiin apua musiikista. Rap-musiikki on selvästi uuden sukupolven kulttuuria, joka kertoo nuoren elämismaailmasta ja tavasta, usein myös nuoren elämismaailman ja järjestelmän maailman ristiriitaisesta kohtaamisesta. Tai keskeisestä voimaannuttamisen kulttuurista. Musiikki kannattelee

sekä musiikin tekijöitä että musiikin kuuntelijoita esimerkiksi silloin, kun lahjakas artisti kuvaa oma kasvutarinaansa. Musiikillinen valintani on osunut rap- musiikkiin ensisijaisesti sanoituksen vuoksi. Olisikin myöhemmässä vaiheessa mielenkiintoista saada käyttöön tutkimukseni nuorten omia rap-sanoituksia. Niiden kautta voisi nuorten elämissä maailmaa analysoida syvemmin kuin tässä tutkimuksessa on ollut mahdollista.

Tutkimuksen nuoret kokevat musiikin tekemisen merkittäväksi aktiviteetiksi. Musiikin maailma on heidän itsensä luoma kannatteleva ympäristö, useimmiten jaettu ja muuttuva tila, jossa he voivat ottaa käyttöön luovuuden ja omat voimavarat. Merkittävää on se, että musiikin maailma on ollut mukana usean nuoren elämässä jo ala-asteelta lähtien. Ammatillinen haave liittyy musiikkiin. Haastattelun aikaan musiikin tekemistä vaikeuttivat nuoren oma jaksaminen ja puuttuvat taloudelliset voimavarat mm. tarpeellisten instrumenttien hankkimiseksi. Nuoret ovat kuitenkin pystyneet tekemään omakustannelevyjä ja käyneet eri puolella Suomea keikoilla. Musiikin tekeminen ei ole mielestäni sattumaa, vaan osa nuoren identiteettiin ja omannäköiseen kertomukseen kuuluva elämän peruspilari, usein synnynnäinen lahja. Winnicottin (1971) käsityksen mukaan tärkeintä on kyky elää luovasti. Vasta se tekee elämästä elämisen arvoisen. Luovuudella Winnicott (emt.) tarkoittaa taiteellisen luomiskyvyn ohella kiinnostusta elämään; kykyä katsoa ja kiinnostua eri suunnasta ja nähdä asioita uudessa merkityksessä. Jotta luovuus voi säilyä, on edellytyksenä, että ihminen voi puolustaa ja vaalia omaa ainutlaatuisuuttaan, sisäistä kotiaan. Tutkimuksessani olen keskittynyt musiikin maailmaan. Yhtäläillä kannatteleva ympäristö, elämän sisältö, tai muu ”oma juttu” voivat löytyä muunkin elämän alueelta. Se olisi voinut olla esimerkiksi liikunnan maailma. Nuorten kerrotuissa kokemuksissa ei ilmennyt kuitenkaan liikunnallisia harrastuksia. Miten sitten aikuistumisen kynnyksellä olevien nuorten osallisuutta vahvistaa taiteen ja musiikin toiminnan keinoin nykyistä paremmin? Uskon, että taiteellinen ajattelemisen voisi antaa rakennusaineita, joiden varassa lapsen tai nuoren aikuisen taidon ominaislaatu (synnynnäinen taito, oma juttu) tulisi tunnistetuksi, ja hän voisi kehittyä omien edellytystensä mukaisesti. Mielenkiintoista on havaita taidolle ominainen kyky keskittää kaikki ”sormenpäihin”. (Varto 2008, 116.) Jo olemassa olevasta taiteelliseen ajatteluun perustuvasta toiminnasta hyviä esimerkkejä ovat lasten ja nuorten taidekoulut.

Mitä sitten olivat tutkimuksessa tulleet muut merkitykselliset selviytymistä tukevat kokemukset? Merkitykselliseksi kokemukseksi nousi palvelujärjestelmän kuntoutushankkeen antama tuki. Erityisesti hankkeen ilmapiirillä oli olennainen merkitys nuoren itse-

tunnon kohottamisessa ja sosiaalisten valmiuksien lisääntymisessä sekä koulutus- ja työpaikan etsinnässä. Toinen merkityksellinen ja positiiviseksi koettu tuki oli ohjaajan tai sosiaalityöntekijän antama henkilökohtainen ohjaus terveydenhuollon ja asumispalvelujen saamiseksi.

Kahdenlaista aktivointipuhetta

Aktivointisuunnitelma tehdään yhdessä asiakkaan, työvoimaviranomaisen ja sosiaaliviranomaisen kanssa. Palvelujärjestelmän suunnasta katsottuna aktivointisuunnitelmien teossa kohtaavat kahden eri sektorin erilainen toimintakulttuuri, palvelumalli, erilaiset ammattikäytännöt ja arvomaailmat. Kun sosiaalitoimen sosiaalityöntekijä vie mutkikkaassa elämäntilanteessa ohjaajana ja tukijana työttömän asiakkaan prosessia eteenpäin, työhallinnon työvoimaneuvoja saattaa odottaa asiakkaalta aktiivista toimenpidekeskeistä ratkaisua, vaikka se ei olisikaan mahdollista. (Tuusa, 2005b). Vaikka sosiaalitoimi ja työhallinto onnistuisivat prosessi- ja/tai toimenpidekeskeisessä yhteistyössään, näyttää siltä, että silti työhallinnon ja sosiaalitoimen palvelujen välimaastoon jää palveluaukko, jossa (sosiaalisen) kuntoutuksen sekä terveydenhuollon palvelujen ja kehittämisen tarve on suuri.

Tähän palvelujen välimaastossa olevaan odotustilaan tutkimukseni nuoret aikuiset ovat joutuneet sen jälkeen, kun he työvoiman palvelukeskuksesta irtisanoutuminen tai irtisanominen on tapahtunut. Palvelujärjestelmän toimijat ovat evänneet (joutuneet eväämään) instituution määrittämän toimintakäytännön mukaisesti palvelun kategorisoimalla työttömän nuoren poissaolevan tai sopimattoman asiakkaan (ei hyödy palveluista) -kategoriaan, ja siirtäneet nuoren takaisin työvoiman ja sosiaalitoimen pelkistetyimpiin peruspalveluihin, vaikka juuri nämä nuoret tarvitsisivat työllistämisen tukemiseen yksilöllistä ja tehostettua tukea sekä kuntoutusta. Tässä tutkimuksessa tulee esille, ettei työvoiman palvelukeskus ole tuonut ratkaisua työllistymis- ja kuntoutusjärjestelmien aukokohtiin. Työvoiman palvelukeskuksethan perustettiin aikanaan toisaalta tehostamaan viranomaisten yhteistoimintaa, ja toisaalta tukemaan henkilöitä, joilla on erityisiä kuntoutustarpeita työllistymisen suhteen. Keskeisenä kuntouttavan työtyötoimintalain (189/2001) tavoitteena olisi palauttaa työttömän henkilön arjen hallintaa ja ehkäistä erityisesti nuorten syrjäytymistä lisäämällä sosiaalista osallistumista.

Aktivointipolitiikkaa on arvioitu politiikan kahden erilaisen tavoitteen avulla (Ala-Kauhaluoma & Keskitalo 2002, 13; Ala-Kauhaluoma 2005, 43–44). Työllistymisen ensisijaisuutta painottava toinen ns. kova linja korostaa aktivoinnin ensisijaisena tavoitteena työllistymistä ja toinen aktivoinnin linja ns. pehmeä vaihtoehto korostaa ensisijaisesti työttömien kvalifikaatioiden parantamista kuntoutuksen, koulutuksen ja työkokemuksen avulla. Viime mainitun vaihtoehdon mukaan aktivointiin liittyvä kuntouttava työtoiminta on ennen kaikkea kuntoutusta, ei työtä (Heikkilä ym. 2002).

Vallitseva työllistymisen ensisijaisuutta painottava ns. kova linja korostaa aktivoinnin ensisijaisena tavoitteena työllistymistä. Sen mukaan aktivoinnin vaikuttavuus on suurin, kun henkilö työllistyy ja poistuu sosiaaliturvan piiristä. Sen vuoksi työllistymistä tukevat toimenpiteet valikoivat helpoimmin työllistyvät vaikeammin työllistyvistä (Heikkilä ym. 2002, 30; Kautto 2002, 72; Raunio 2006, 84; Karjalainen 2007). Ns. kovan linjan tulostavoitteisuus aiheuttaa sen, että palvelujärjestelmä kyllä tunnistaa erityistä tukea tarvitsevat työttömät nuoret, mutta jättää heidät selviämään omillaan, kuten tässä tutkimuksessa on tullut esille (ks. myös Laitinen 2008, 155). Työhallinnon ja sosiaalitoimen peruspalvelut ovat heille riittämättömiä. Tässä vaiheessa useat työttömät nuoret saattavat joutua lopullisesti koulutus-, työelämän ja palvelujen ulkopuolelle.

Irti syrjäytymiskeskustelusta

Tutkimukseni kiinnittyy vahvimmin sosiaalityön tutkimukseen. Käytännön sosiaalityössä toimiminen on antanut lähtökohdan ja tutkimuksen aiheen tämän tutkimuksen tekemiseen. Tässä tutkimuksessa ei ole ollut mukana palvelujärjestelmän tuottamia asiakirjoja (aktivointisuunnitelmia) aineistona eikä palvelujärjestelmän edustajia ole haastateltu informanteina. Tutkimuksessa palvelujärjestelmä on kuitenkin mukana siinä mielessä, että nuorten kerrotut kokemukset liittyvät palvelujärjestelmään ja sen toimintakulttuuriin. Tutkimuksessa olen pyrkinyt ymmärtämään nuorten merkity maailmaa suhteessa palvelujärjestelmän toimintakulttuuriin pyrkien samalla teoreettisesti käsitteellistämään sitä. Tutkimuksessa palvelujärjestelmä on mukana myös taustaluvussa esiteltyjen aikaisempien tutkimusten ja oman työkokemukseni kautta.

Tutkimukseni keskittyy nuorten tuottaman tiedon ja äänen vahvistamiseen. Tavoitteenani on ollut kyseenalaistaa vallitsevaa työttömyyteen liittyvää syrjäytymiskeskustelua ja sen institutionaalista mallitarinaa, sekä löytää uusia ymmärrystä luovia asiayhteyksiä

työttömyyteen. Siksi olen halunnut tutkimuksessani tuoda esille, miten nuoret aikuiset itse kokevat instituution tarjoaman mallitarinan ja millaisia merkityksiä sille antavat. Nuoren henkilökohtainen kuva on muodostunut niistä elämänkulun palasista ja työelämäkokemuksista, joista hän on halunnut itse kertoa. Tutkimukseni nuorten odotus yhteiskunnalle on olla mukana työssä ja arjessa muiden joukossa omin edellytyksin. He haastavat vastapuheellaan instituutioita toisenlaiseen toimimiseen: kohtaamaan oman tarinansa, jolle tulisi antaa tilaa, vaikkei se olisikaan mallitarina. Berger & Luckmann (1966) korostavat yksilöiden kykyä muokata ja muuttaa yhteiskunnallisia instituutioita ja toimintakäytäntöjä. Yksilö voi olla sekä sosiaalisen maailman tuottaja että samaisen maailman tuotos. Yhteiskunnan rakenne ja instituutioiden maailma on merkityksiä tulkitsevien yksilöiden tuottamaa, mutta se myös säilyy ja muuntuu heidän toimintansa kautta. Siksi tutkimukseni nuorten kokemusmaailman merkityksistä rakentuva arkielämän tieto voi parhaimmillaan muokata yhteiskunnallisia instituutioita ja palvelujärjestelmien toimintakäytäntöjä. Se voi myös tehdä toimijoille ja poliittisille päättäjille näkyväksi toisin toimimisen mahdollisuuksia.

LÄHTEET

- Ahmed, Sara 2000: *Strange Encounters. Embodied Others in Post-Coloniality*. London, Routledge. New York.
- Aho, Simo & Vehviläinen, Jukka 1997: Keppi ja porkkana. Tutkimus alle 20-vuotiaita aktivoivan työvoimapolitiittisen uudistuksen vaikutuksista ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista. ESR-julkaisut 3. Työministeriö. Helsinki.
- Ahponen, Pirkkoliisa 2001: Kodittomuuden marginaalissa. Teoksessa Suutari, Minna (toim.): *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja n:o 20. Helsinki, 103–123.
- Ala-Kauhaluoma, Mika & Keskitalo, Elsa & Linquist, Tuija & Parpo, Antti 2004: Työtömien aktivointi. Kuntouttava työtoimintalain sisältö ja vaikuttavuus. Tutkimuksia 141. Stakes. Helsinki.
- Ala-Kauhaluoma, Mika 2005: Keppiä ja porkkanaa. Voidaanko aktivoinnilla vaikuttaa työttömien työllistämiseen ja hyvinvointiin? *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (1), 42–52.
- Alasuutari, Pertti 2007: *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus*. Gaudeamus. Helsinki.
- Bardy, Marjatta 2004: Pahuuden jäljillä – sen anatomiasta ja kesytysharjoituksista. Teoksessa Krappala, Mari & Pääjoki, Tarja (toim.): *Taide ja toiseus. Syrjästä yhteisöön*. Stakes. Gummerrus Kirjapaino Oy. Jyväskylä, 17–32.
- Baumann, Zygmunt 1992: *Intimations of Postmodernity*. Routledge. London & New York.
- Baumann, Zygmunt 1996: *Postmodernin lumo*. Vastapaino. Tampere.
- Baumann, Zygmunt 1998: *Work, Consumerism and the New Poor*. Open university Press. Buckingham.
- Baumann, Zygmunt 2002: *Notkea moderni*. Vastapaino. Tampere.
- Beck, Ulrich 1995: Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott (toim.): *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Vastapaino. Tampere, 11–82.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas 1994: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma*. Gaudeamus. Helsinki. (Alkuperäisteos 1966).
- Blomgren, Sanna 2004: Nuotta – hyviä kokemuksia yhteistyöstä. Kuntoutuksen arvioinnista. *Fin Soc News. Uutiskirje sosiaalihuollon menetelmien arvioinnista* 2/2004, 12–13.
- Eskola, Antti 1984a: *Persoonallisuustyypeistä elämäntapaan*. Wsoy. Helsinki.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2005: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino. Tampere.
- Frankl, Viktor E. 1980: *Elämän tarkoitusta etsimässä*. Otava. Helsinki.
- Frankl, Viktor E. 1981: *Tarkoituksellinen elämä*. Otava. Keuruu.
- Granfelt, Riitta 1998: *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Kirjapaino Raamattutalo Oy. Helsinki.
- Hall, Stuart 1999: *Identiteetti*. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kuntouttavasta työtoiminnasta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 184/2000.
- Heidegger, Martin 2001: *Oleminen ja aika (Sein und Zeit)*. Vastapaino. Tampere. (Alkuperäisteos 1953).
- Heidegger, Martin 2007: *Tekniikka ja käänne (Die Technik und die Kehre)*. 23045-julkaisusarja 2007. (Alkuperäisteos 1963)
- Heikkilä, Matti 2000: *Syrjäytymisen tutkimus 1990-luvulla*. Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (toim.): *Köyhyys hyvinvointivaltion murroksessa*. Gaudeamus. Helsinki, 167–181.

- Heikkilä, Matti & Keskitalo, Elsa 2002: Aktivointipolitiikka ja työvoima- ja sosiaalihal-
linnon yhteistyö. Poliitiikan muutos ja paikalliset käytännöt. Julkaisuja 8. Stakes.
Helsinki.
- Heinonen, Jari 2004: Aprikointia miehistä ja Tampereen perinteisistä miespäivistä.
<http://www.miespaivat.net/Alustukset2004.htm#heinonen> (Luettu 27.11.2008).
- Heiskala, Risto 2000: Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä
yhteiskuntateoriassa. Gaudeamus. Helsinki.
- Heller, Agnes 1999: A theory of Modernity. Blackwell Publisher. Malden & Oxford.
- Helne, Tuula 2000: Toiseudesta ykseyteen – kysymyksiä syrjäytymiskeskustelun ole-
tuksista. Teoksessa Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (toim.): Köyhyys ja hy-
vinvointivaltion murros. Gaudeamus. Helsinki, 182–200.
- Helne, Tuula 2002: Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakes. Tutkimuksia 123. Saarijärvi.
- Himanen, Pekka 2004: Välittävä, kannustava ja luova Suomi. Katsaus tietoyhteiskunnan
syviin haasteisiin. Tulevaisuusvaliokunta. Teknologian arviointeja 18. Eduskun-
nan kanslian julkaisu 4. Helsinki.
- Husserl, Edmund 1982: Cartesian meditations. An Introduction to Phenomenology. The
Hague. Martinus Nijhoff Publisher. Boston. London. (Alkuperäisteos 1931).
- Husserl, Edmund 1995: Fenomenologinen idea. Viisi luentoa. Paino Like Oy. Helsinki.
(Alkuperäisteos 1907).
- Hyväri, Susanna 2001: Vallattomuudesta vastuuseen. Vankeinhoidon koulutus-
keskuksen julkaisu 3. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala.
- Hyvärinen, Matti 2006: Kerronnallinen tutkimus. www.hyvarinen.info. (Luettu
6.12.2008).
- Häggman, Erik 2007: Polarisaatiomuistio. Länsi-Suomen lääninhallitus.
- Hämäläinen, Juha 1987: Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus laadullisen
sosiaalitutkimuksen ”käsityötaitoon”. Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskunta-
tieteet. Tilastot ja selvitykset 2. Kuopio.
- Hämäläinen, Juha & Komonen, Katja 2003: Työkoulumalli ammatillisessa koulutukses-
sa. Itä-Suomen työkoulun julkaisuja 2. Kuopion yliopisto. Kuopio.
- Hämäläinen, Ulla 2003: Nuoret työmarkkinoilla. Tulevaisuuden tekijät –seminaari..
Oulu. 18.–19.3.2003.Luento
- Hänninen, Sakari 2006: Huono-osaisuuden mieli. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karja-
lainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.): Toinen tieto. Kirjoituksia huono-
osaisuuden tunnistamisesta. Stakes. Gummerrus Kirjapaino Oy. Vaajakoski, 94–
117.
- Hänninen, Vilma 1999: Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Vammalan kirjapaino Oy.
Vammala.
- Julkunen, Pertti 2007: Hylly hallitsee. Aikalainen 18/2007,10–11.
- Julkunen, Raija 2000: Aktivoivan sosiaalipolitiikan hämmennykset. Teoksessa Nur-
minen Eija (toim.): Sosiaalipolitiikan uudet avaukset. Palmenia-kustannus. Hel-
sinki.
- Jokinen, Arja 2005: Laadullisen tutkimuksen viitekehykset. Laadullisen tutkimuksen
verkko-opintokokonaisuus.
- Juhila, Kirsti 2002: Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa Juhila, Kirsti & Forsberg,
Hannele & Roivainen, Irene (toim.): Marginaalit ja sosiaalityö. SoPhi. Jyväskylän
Yliopisto. Jyväskylä, 11–19.
- Juhila, Kirsi 2004: Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttu-
nen, Laura & Kulmala, Anna: Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista
marginaaleista. Gaudeamus. Helsinki, 20–32.
- Jordan, Bill & Jordan, Charlie 2000: Social Work and the Third Way. Tough Love as
Social Policy. Sage Publications.London .
- Karisto, Antti 1996: Pirstoutuvan elämän politiikka. Janus 4 (3), 242–259.

- Karjalainen, Jouko 2007: Pitkäaikaistyöttömät ovat nykyajan köyhälistö. Stakes. Helsinki. Dialogi, 30.
- Karjalainen, Pekka 1999: Nuorten kuntouttava työtoiminta – erilaiset resurssit toimivaksi malliksi. Aktiivinen sosiaalipolitiikka -työryhmän mietinnön tiivistelmä. Ehkäisevän sosiaalipolitiikan päivät 29.11.1999. Helsinki. Luento.
- Karjalainen, Vappu & Lahti, Tuukka 2005: Pitkäaikaistyöttömyyttä tunnistava tieto. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.): Toimen Tieto. Stakes. Helsinki, 271–292.
- Karjalainen, Vappu & Saikku, Peppi & Pasuri, Auvo & Seppälä, Anja 2008: Mitä on aktiivinen sosiaalipolitiikka kunnassa? Näköalapaikkana työvoiman palvelukeskukset. Raportti 20. Stakes. Helsinki.
- Kauppinen, Antti & Viitanen, Mikko 2008: Oulun nuorisotyöttömyyden erityispiirteet. Pohjois-Pohjanmaan TE-keskuksen julkaisuja 30. Oulu.
- Kerätär, Raija 2006: Vajaakuntoiset syrjäytyvät. Kaleva 17.8.2006.
- Kempainen, Tarja & Koskinen, Simo & Pohjola, Anneli & Urponen, Kyösti 1998: Sosiaalityö epävarmuuden oloissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 28. Rovaniemi.
- Keskitalo, Elsa 2008: Balancing Social Citizenship and New Paternalism. Finnish activation policy and street-level practice in a comparative perspective. Stakes. Research Report 177. Helsinki.
- Kimpimäki, Aini 2009: Sosiaalinen kuntoutus ja työllistyminen. 20.5.2009. Luento.
- Kivinen, Osmo & Peltomäki, Mikko 1998: Työpaikalla vai koulun penkillä? Oppisopimus Suomessa 1600-luvulta 1900-luvulle. Janus 6 (1) 1998, 34–50.
- Klemelä, Kirsi 2002: Ammatillinen koulutus sosiaali- ja työvoimapolitiikkana. Janus 8(1) 2000, 66–75.
- Koivisto, Pekka 2004: Millaisin ehdoin sosiaalialan työ- ja interventiomenetelmät ovat siirrettävissä. FinSoc news. Helsinki. Stakes.
- Kolehmainen, Anja 2003: Työhallinnon toimenpiteet keskittyneet työttömyyden kovan ytimen purkamiseen. http://www.mol.fi/mol/fi/06_tyoministerio/05_tiedotteet/03_2003/2003-02-19-01/index.jsp. (Luettu 10.11.2008)
- Komonen, Katja 2001: Koulutusyhteiskunnan marginaalissa? Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallinen osallisuus. Joensuun yliopisto, yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 47. Joensuun yliopistopaino. Joensuu.
- Komonen, Katja 2002: Koulutusyhteiskunnan marginaalissa? Janus 10 (1), 5–27.
- Komonen, Katja 2004: Kukaan ei syrjäydy yhdessä yössä. Kaleva-lehti 7.12.2004
- Kotiranta, Tuija 2008: Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä studies in Education, Psykology and Social Rearsch 335. Jyväskylä Printing House. Jyväskylä.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu 1988a: Työtön. Tutkimus pitkäaikais-työttömien selviytymisestä. Tammi. Helsinki
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu 1988b: Miten työttömät selviytyvät. Yhteiskuntapolitiikka 1/1998, 5–13.
- Koski, Tapio 2000: Liikunta elämäntapana ja henkisen kasvun välineenä: filosofinen tutkimus liikunnan merkityksestä, esimerkkeinä jooga ja zen-budo. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Kronh, Sven 1981: Ihminen, luonto ja logos. Gummerrus. Jyväskylä.
- Kronh, Sven 1992: Valkoinen aukko. Gummerrus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Kronh, Sven 1996: Etsin ihmistä. Wsoy. Juva.
- Kulmala, Anna 2006: Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Acta Universitatis Tampereensis; 1148, Tampereen yliopisto. Tampere.
- Kuronen, Marjo 2004: Sosiaalityön tutkimuksen ja käytännön jaettu kiinnostus vuorovaikutukseen ja kieleen. Janus 12 (2), 217–225.

- Laine, Timo 2001: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola Juhani & Valli Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 27–43.
- Laitinen, Maarit 2008: Valta ja asiakaslähtöisyys viranomaiskohtaamisissa. Lahtelaisten asiakkaiden kertomuksia työttömyyden ajalta. Tampereen yliopisto. Sosiaalipoliitiikan ja sosiaalityön laitos. Lisensiaatintyö.
- Laitinen, Merja 2004: Häväistyt ruumiit, rikotut mielet: tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Vastapaino. Tampere.
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 189/2001.
- Lamminpää, Kaarina & Mattila, Pirkko 2006: Stakes. Tilastotiedote 25/2000. Helsinki.
- Laukka, Pasi 2008: Nuorisovaikuttaminen Oulussa <http://ouka.fi/nuoriso/osallisuus.html>. (Luettu 5.11.2008).
- Lehtonen, Heikki 2005: Hyvinvointimallin murros. 21-23.9.2005. Tampere. Luento.
- Lehtinen, Riitta 2008: Syrjäytyneiden joukko kasvaa vuosi vuodelta. Helsingin sanomat 16.3.2008.
- Lehtomaa, Merja 2005: Fenomenologisen kokemuksen tutkimus: Haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Guttenberg AS. Tartu, 163–193.
- Lehtonen, Jari 1992: Merkityksen ongelma inhimillisessä kosketuksessa Lauri Rauhalan holistisen ihmiskäsityksen valossa teoksessa. Fenomenologinen vuosikirja 1992. Tampereen yliopiston jäljennepalvelu. Tampere.
- Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli 2003: Miksi erilaisuus? Teoksessa Ahmed, Sara & Enzensberger, Hans Magnus & Hall, Stuart & Hannerz, Ulf & Massey, Doreen & Morley, David (toim.): Erilaisuus. Tampere. Vastapaino, 7–17.
- Lindh, Jari 2000: Työttömyyden merkitys elämäntarinoissa. Teoksessa Lindh, Jari & Linnakangas, Ritva & Järvikoski, Aila (toim.): Työttömyyden ja vajaakuntoisuuden jäljillä. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 66/2000. Helsinki. Yliopistopaino, 165–184.
- Lindh, Jari 2007: Työhön kuntoutuksen kehittäminen ja arviointi. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 54. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- Lindh, Jari & Suikkanen, Asko 2008: Ammatillinen kuntoutus pysyvässä muutoksessa. Kuntoutus 1/2008, 59–63.
- Lindqvist, Martti 2000: Keskenkäisyyden puolustus. Otavan kirjapaino Oy. Keuruu.
- Lindqvist, Martti 2002: Hyvä, paha ja pyhä. Otavan kirjapaino Oy. Keuruu.
- Lindqvist, Martti 2003: Ole hyvä. Otavan kirjapaino Oy. Keuruu.
- Linnossuo, Outi 2004: Syrjäytymisestä selviytymiseen. Arviointitutkimus työttömien nuorten palveluohjauksesta. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 61. Kela. Helsinki.
- Linnossuo, Outi 2008: Projektioorganisoitu kehittämistyö riskilasten ja -nuorten palveluissa Turussa vuosina 1993–2003. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia. Turku.
- Metteri, Anna 2003: Asiakkaan tieto sosiaalityön ja palvelujärjestelmän itsearvioinnissa. FinSoc news 1. Stakes. Helsinki, 8–9.
- Metteri, Anna 2004: Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry. Edita. Helsinki.
- Mäkeläinen, Lotta 2008: Kumpi on väärässä, minä vai järjestelmä? Yhteiskunta ja yksilö Steenl:n ja Asan rap-sanoituksessa. Pro-gradu-tutkielma. Tampere.

- Nikkanen, Pirjo 2005: Oon vahvempi kuin ennen. Pitkään työelämässä olleiden kuntoutumistarinat. Turku. Lisensiaatintyö.
- Nuorten koulutus- ja yhteiskuntatakuun toteuttaminen sekä työpajatoiminnan vakinaistaminen. 10.5.2005. http://www.strukturfonder.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/01_toiminta/yhteiskuntatakuu_muistio.pdf. (Luettu 10.11.2008).
- Nyyssölä, Kari 1999: Työpajat ja koulutuksesta työelämään siirtyminen. *Janus* 7 (2) 1999, 150–169.
- Nätti, Jouko 1999: Nuoret ja työmarkkinoiden muutos. Teoksessa Kuorelahti Matti & Viitanen Reijo (toim.): Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. Nuoran Julkaisuja Nro 14. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Nuorisosiain neuvottelukunta. Nykypaino Oy. Helsinki, 155–163.
- Orme, Joan 2006: Mitä varten tuotamme tietoa? *Janus* 2 (14), 196–208.
- Oulun läänin peruspalvelujen arviointiraportti 2008. Oulun lääninhallituksen julkaisusarja 118/2008. Oulu. LR_Julkaisu_118.pdf. (Luettu 8.4.2008).
- Paugam, Serge 2000: Syrjäytymisen kohteeseen ei pidä sulkeutua. *Janus* 8 (3), 281–292.
- Peltonen, Anne 2006: Kuuden suurimman kaupungin toimeentulotukiraportti 2005. Toimeentulotuen työryhmä, 28–29.
- Perttula, Juha 1995: Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Tampereen yliopiston jäljennepalvelu. Tampere.
- Perttula, Juha 2005: Kokemus ja ja kokemuksen tutkimus. Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta-ymmärtäminen. Guttenberg AS. Tartu, 116–158.
- Pitkänen, Sari & Aho, Simo & Koponen, Hannu & Kylmäkoski, Merja & Nieminen, Jarmo & Virjo, Ilkka 2007: Ryhtiä ja ruutia nuorten työvoimapalveluihin. Nuorten yhteiskuntatakuun toteutumista ja tuloksia selvittävä tutkimus. Työministeriö. Työpoliittinen tutkimus.
- Pohjola, Anneli 1993: Asiakas sosiaalityön määrittäjänä. Teoksessa Granfelt Riitta & Jokiranta Harri & Karvinen Synnöve & Matthies Aila-Leena & Pohjola Anneli (toim.): Monisärmäinen sosiaalityö. Gummerrus Oy. Jyväskylä, 55–95.
- Pohjola, Anneli 1994: Elämän valttikortit. Nuoren aikuisen elämänkulku toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 5. Lapin yliopiston monistuskeskus. Rovaniemi.
- Pohjola, Anneli 1997: Ansaintamahdollisuudet muutoksessa – koulutuksellinen haaste. Teoksessa Viinamäki Leena (toim.): Opiskellako vai ei? Näkökulmia opiskelusta 1990-luvulla. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C 23. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi, 137–158.
- Pohjola, Anneli 2001: Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa Suutari, Minna (toim.): Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 20. Yliopistopaino Oy. Helsinki, 187–200.
- Pösö, Tarja (2004): Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Gummerrus kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- Puuronen, Vesa 1997: Johdatus nuorisotutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Rauhala, Lauri 1988: Ihmisen ainutlaatuisuus. Yliopistopaino. Helsinki.
- Rauhala, Lauri 1989: Ihmisen ykseys ja moninaisuus. Sairaanhoidajien koulutussäätiö 1989. Helsinki.
- Rauhala, Lauri 2000: Medikalisaatio ja psyykkiset häiriöt. <http://www.tsv.fi/ttapaht/003/kesk.htm>. (Luettu 18.1.2009).

- Raunio, Kyösti 2000: Jälkipositivismi, konstruktionismi ja monet tiet sosiaalityön tiedonmuodostuksessa. *Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja*. Janus 8(4), 321–339.
- Raunio, Kyösti 2006: Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Gummerrus Oy. Vaajakoski.
- Raitakari, Suvi 2002: Sosiaalityön marginaalistasus. Asiakkuus ja asiantuntijuus modernin ja postmodernin tulkintakehyksessä. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.): *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylän yliopisto. SopHi, 44–62.
- Ricouer, Paul 1991: *Life in Quest of Narrative*. Narrative and Interpretation, edited by David Wood. Routledge. London & New York, Pp. 20–33.
- Routila, Lauri 2007. Haastattelu Tapio Koski. *Filosofinen ratsumies*. Niin & Näin 3, 103–112.
- Räsänen, Pekka 2006: Tulkintaan liittyvän mielivallan ratkaisuyrityksiä kvalitatiivisessa analyysissä. *Janus* 2 (14). Vammala, 171–172.
- Räsänen, Pekka 2007: Tietokoneavusteinen laadullinen analyysi. *Henkilökohtainen tiedonanto*. 23–24.8.2007. Lahti.
- Sava, Inkeri 2004: Olet hyvä hänelle. Puhetta välittämisen taiteesta. Teoksessa Krappala, Mari & Pääjoki, Tarja (toim.): *Taide ja toiseus*. Syrjästä yhteisöön. Stakes. Jyväskylä, 35–49.
- Sennett, Richard 2002: *Työn uusi järjestys*. Vastapaino. Tampere.
- Sennett, Richard 2004: *Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa*. Vastapaino. Tampere.
- Seppänen, Eila 2002: *Nuorten tulevaisuuskuvat*. Sitra. Tekes. Helsinki.
- Seppänen-Järvelä, Riitta 1999: *Luottamus prosessiin*. Kehittämistyön luonne sosiaali- ja terveysalalla. *Tutkimuksia* 104. Stakes.Helsinki.
- Silverman, David 2000: *Doing Qualitative Research. A Practical handbook*. Sage Publications. London. New Delhi.
- Sinivuori, Kalle 2008: *Työllisyys ja työttömyys syyskuussa 2008*. http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet/v2008/tiedote_027_2008-10-21.html. (Luettu 12.6.2009).
- Sjöblom, Stefan 2000: *Kustannusvaikuttavuuden arviointi sosiaalityössä- esimerkkinä nuorten työllistämisen- ja aktivointipalvelut*. Finsoc 1/2000. Stakes.
- Stepney, Paul 2006: *The paradox of reshaping social work as “tough love” in the Nordic welfare states*. *Nordisk social arbeid* (4), 293–305.
- Stepney, Paul 2007: *Community based Social Work, Empowerment and Critical Practise*. Tampere. 26.4.-28.4.2007. Luento.
- Solonen 2009 a: 19.8.09 YleX. ohjelma.
- Solonen 2009 b: *Hyvät puhuu. Harmaanaaman kirous*. Cd-levy. Monsp-records.
- Suikkanen, Asko & Kauppinen, Petri & Viinamäki, Leena 1996: *Suomalaisten hyvinvointimuutokset selviytymisen ja syrjäytymisen peilinä*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 12. Helsinki.
- Suikkanen, Asko & Linnakangas, Ritva 1998: *Uusi työmarkkinajärjestys?* Sitra 182. Helsinki.
- Suikkanen, Asko & Martti, Sirpa & Linnakangas, Ritva 2004: *Homma hanksaan. Nuorten kuntoutuskokeilun arviointi*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004: 5. Helsinki.
- Suutari, Minna 2001: *Tasapainoilua sosiaalisissa verkostoissa työmarkkinoiden marginaalissa*. Teoksessa Suutari, Minna (toim.): *Vallattomat marginaalit*. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 20. Yliopistopaino Oy. Helsinki, 153–162.
- Suutari, Minna 2002: *Nuorten polut työmarkkinoilla ja niiden reunoilla*. Henkilökohtainen tiedonanto. 7.2.2002. Kajaani.

- Sydänmaanlakka, Olavi 2006: Hurjat nuoret miehet. *Dialogi* 2006: 7, 30.
- Tanskanen, Antti & Danielsbacka, Mirkka 2007: Pahnna pohjimmaisille. Huono-osaisimmille suunnatusta työpajatoiminnasta. *Yhteiskuntapolitiikka* 72 (5), 522–531.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerrus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Tuusa, Matti 2001: Tanskassa lavennetaan työmarkkinoita sosiaalipolitiikan avulla. *Kuntoutus* 1, 56–57.
- Tuusa, Matti 2005a: Kohti kuntouttavaa sosiaalityötä. Aktivointi ja työllistymisen tukeminen sosiaalityön ammattikäytäntönä kunnissa. *Kuntoutussäätiön tutkimuksia* 74/2005. Helsinki. Lisensiaatintyö.
- Tuusa, Matti 2005b: Sosiaalityö, aktivointi ja työllistymisen tukeminen. Tampere 21.9.2005. Luento.
- Tuusa, Matti 2005c: Aktivointi, työllistymisen tukeminen ja sosiaalityö. *Talentia-lehden* liitteessä Roivainen, Irene & Korpinen, Johanna & Ritala-Koskinen, Aino & Sundman, Teija (toim.): *Tutkiva sosiaalityö. Kunnallisen sosiaalityön muuttuva paikka 2000-luvun Suomessa*, 33–34.
- Tossavainen, Pekka 2008: Työllisyys ja työttömyys maaliskuussa 2008. <http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet>. (Luettu 15.4.2008)
- Törrönen, Jukka 2006: Toinen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen Jouko & Lahti Tuukka (toim.): *Toinen Tieto*. Stakes. Gummerrus Oy. Helsinki, 15–37.
- Törrönen, Maritta: Etnografisen aineiston analyysi. 23.–24.8.2007. Lahti. Luento.
- Uggerhoj, Lars 2006: Luovuus, mielikuvitus, roolipeli ja teatteri sosiaalityössä – ääni menneisyydestä vai askel tulevaisuuteen. *Janus* 2(14), 209, 209–219.
- Vainio, Riitta 2008: Syrjäytyneiden nuorten joukko kasvaa vuosi vuodelta. *Helsingin Sanomat* 16.3.2008.
- Varto, Juha 1992: *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Kirjayhtymä. Helsinki.
- Varto, Juha 2005: *Laadullisen tutkimuksen metodologia* Elan Vital. Helsinki.
- Varto, Juha 1995: *Nuoruuden viisaus*. Tampere: Tampereen yliopiston jäljennepalvelu.
- Varto, Juha 2005: *Kauneuden taito*. Estetiikkaa taidekasvattajille. Tampere. Juvenes Print-Tampereen yliopistopaino Oy.
- Varto, Juha 2008: Kohti taiteellista ajattelemista. *Tanssiopetus taidekasvatuksena*. http://arted.uiah.fi/synnyt/pdf/2_2008/varto.pdf. (Luettu 10.11.2008).
- Vehviläinen, Jukka 2005: Nuorten syrjäytyminen. *Koulutuspäivä Oulun lääninhallituksessa* 12.9.2005. Luento.
- Vehviläinen, Jukka 2006: Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt. Haka-paino Oy. Helsinki.
- Viinamäki, Leena 1997: Havaintoja nuorten ja aikuisten opiskelemisesta. Teoksessa Viinamäki, Leena (toim.) *Opiskellako vai ei? Näkökulmia opiskelusta 1990-luvulla*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C 23. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi, 9–19.
- Viinamäki, Leena 2005: Havaintoja pohjoissuomalaisen nuorten koulutus- ja työmarkkinakansalaisuudesta 1990-luvulta. Teoksessa Pyökkönen, Mia & Ulvinen Veli-Matti (toim.): *Tuhti2004. Pohjoinen nuorisotyön, tutkimuksen ja hallinnon ulottuvuus*. Nuorisotutkimusverkosto, <http://cc.oulu.fi/~vulvinen/tuju2004.pdf>, (Tulostettu 4.1.2006), 1–23.
- Vilkkumaa, Ilpo 2002: *Kuntoutustutkimukset*. Art-Print Oy. Kokkola.
- Vilppola, Tuomo 2007: Reaalipedagoginen toimintaprosessi – sosiaalipedagogisen työn sovellus koulutuksesta syrjäytymässä olevien nuorten kokonaisvaltaisessa tukemisessä. *Kasvatustieteiden tiedekunta. Acta Universitas Ouluensis* E 88. Oulu.

- Vähätalo, Kari 2001: Lama ja kaupunkien pitkäaikaistyöttömät. Seurantatutkimus 1304 pitkäaikaistyöttömästä työvoimatoimistojen ja sosiaalihuollon toimeentulotuen asiakkaina suomalaisessa kaupungissa vuosina 1991–1998. Työpoliittinen tutkimus 230. Työministeriö. Helsinki.
- Väyrynen, Sanna 2007: Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huume-kuvioissa. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- Winnicott, Donald Woods 1986: Home is where we start from. Essays by a Psychoanalyst. W.W.Norton. New York & London.
- Winnicott, Donald Woods 1994: Playing and Reality. Routledge. London & New York. (Alkuperäisteos 1971).

LIITE 1**Teemahaastattelun runko:**Henkilötiedot:

Ikä

Sukupuoli

Työhistoria

Työmarkkina-asema

Tausta

- Milloin siirryit työvoiman palvelukeskukseen asiakkaaksi?
- Miksi siirryit asiakkaaksi?
- Mistä aloite asiakkuudestasi tuli?

Tavoite

Kysymyksessä on viranomaisten yhteispalvelu. Mitä se tarkoittaa?

Toteutus

Miten kuvailisit palvelua? Poikkeako se työvoimatoimiston tai sosiaalitoimiston palvelusta?

Arviointi

- Miten palvelu onnistui? Mikä siinä oli puuttellista, mikä onnistunutta?
- Millaiset asiat siihen vaikuttivat? Mistä huomasit, että palvelu ei onnistunut, onnistui?

Kohde

- Mikä merkitys suunnittelulla/palvelulla oli kohdallasi työllistymisen suhteen?
- Mitä jos ei tehtäisi mitään (suunnitelmia)?

Toimijat

- Ketä mitä tahoja (viranomaisia) palvelukeskuksessa oli suunnittelussa mukana? Mikä oli heidän tehtävänsä?
- Mikä sinun rooli/tehtäväsi oli?

Nuori kehittäjänä

- Mitä työllistymispalvelu itse asiassa on? Mistä siinä on kysymys?
- Millainen olisi hyvä työllistymissuunnitelma tai -palvelu?
- Miten se tapahtuisi?
- Millaisia valmiuksia hyvä suunnitelma vaatisi sinulta?

Kerro omin sanoin millaisena näet tulevaisuuden työsi?

TEEMAT:

- koti	- elämän tarkoi-	- musiikki/kitara/harrastus
- pelko	tus/oleminen/kuolema	- työ
- taloudellinen tilanne/tulot	- instituutiot	- koulutus
- selviytyminen	- viranomaiset	- kohtaaminen
- jaksaminen	- myötäpuhe/tavallisuuspuhe	/kohtaamattomuus
- ymmärtäminen/kuulluksi tuleminen	- terveys/sairaus	- ammatti
	- työkyky	- kaverit